

TESI DOCTORAL

**SENYORIU I MUNICIPI A LA CATALUNYA NOVA: BATLLIA DE
MIRAVET; COMANDES D'HORTA, D'ASCÓ I DE VILALBA; I
BARONIES DE FLIX I D'ENTENÇA (*)**

- JOSEP SERRANO DAURA -

**Dirigida pel dr. Josep M. Font i Rius
Co-dirigida pel dr. Tomàs de Montagut Estraguès**

**Àrea d'Història del Dret i de les Institucions
- Departament de Dret -**

Facultat de Dret

Universitat "Pompeu Fabra"

Volúm I

- 1996 -

De totes maneres hi ha vegades en que es vol distingir l'Ajuntament com a assemblea dels representants municipals del batlle com a president de la mateixa; així s'observa el primer terç del s. XIX:

- El 1818, l'"Ayuntamiento y el señor batlle" de la Palma reben de la Confraria del Sant Crist 18 duros de plata per a pagar "lo soldad"; però resta per l'Ajuntament (dels regidors) com un préstec que retornarà abans de la festa de la Mare de Déu del mes d'agost (333).
- També a la Palma, l'any 1825 és "el Ayuntamiento, el alcalde y demas del Ayuntamiento" els que reben els comptes d'aquella mateixa Confraria (334).

I en un document de l'any 1834 s'assenyala que el "pleno Ayuntamiento" de la Poble de Massalua està integrat pel batlle amb els dos regidors i el síndic-procurador; sembla expressar-se que l'adjectiu de "ple" es refereix a la reunió d'ambdues parts: el batlle i els representants municipals (335).

En qualsevol cas recordem que el batlle segueix ostentant el control dels òrgans i càrrecs municipals, i així aquells no es poden convocar ni reunir si no és amb el consentiment i autorització del batlle o del sots-batlle, que a més presideixen les reunions i n'autoritzen els acords.

Pel que fa a les funcions de l'Ajuntament, podem dir que li correspon tractar tots els afers de la comunitat, doncs en lloc trobem que els regidors actuen pel seu compte si no és com a apoderats per l'Ajuntament. I tot i així, en totes les actes notariales que posseïm i que s'atorguen en execució d'acords municipals bé intervé un síndic especialment apoderat a l'efecte o bé intervenen justament tots els càrrecs municipals amb el batlle; encara en el primer cas aquell apoderat o síndic o procurador especial, per a actuar, necessita l'escriptura d'apoderament atorgada pels mateixos representants municipals (justament en aquest cas no és precisa l'intervenció del batlle en l'acte).

I ja com a tals funcions hem de parlar de les que en general reconeixien als regidors el Decret de Nova Planta i el Reglament desenvolupador: de govern polític i econòmic de la comunitat, d'abastiment i provisió de productes i mercaderies, de policia i d'administració dels béns i rendes del Comú.

D'altra banda, en l'exercici d'aquelles funcions, l'Ajuntament pot establir ordenances i en elles penes o sancions econòmiques pels infractors. Facultat d'ordenació que exerceixen també per mitjà de les "tabes" o plects de condicions dels arrendaments de serveis municipals, doncs és habitual per exemple: posseir i explotar un hostal i a l'acordar la subhasta del servei dictar una ordre prohibint els veïns hostatjar passatgers amb la sanció corresponent per a l'infractor; o amb l'arrendament de la carnisseria que comporta uns drets de pastura limitar els de l'arrendatari i

els dels mateixos veïns amb les multes corresponents (ho veuem en el seu moment).

En tot cas, l'imposició d'aquelles sancions "no ha de ser en forma judicial y contenciosa, ni formando proceso o lite" sinó "en forma extrajudicial, sin estrepito y figura de juicio", i sens perjudici de que els afectats puguin recorre-les davant els organismes judicials (336).

De fet les funcions dels regidors segueixen sent les que ja ostentaven els jurats amb els antics Consells municipals, incloses les de caràcter religiós, d'assistència hospitalària i el subministrament de blat i altres grans en moments d'inòpia. I tot sempre sota el control del batlle. Podem afegir altres específiques que no hem vist quan l'antic règim municipal per no tenir-ne notícies al respecte:

- Els subministraments de tabac, sal i aiguardent als que ens referim amb més detall en l'apartat dedicat a l'arrendament de serveis.
- La realització i distribució de les col·lectes comunitàries precises per a pagar a altres individus perquè substitueixin a veïns del lloc de servei a l'exèrcit reial, com s'acredita almenys des de 1771 (337).
- L'Ajuntament del s. XVIII assumeix un servei nou com és la contractació d'un "maestro de primeras letras" o "de minyons" (338).
- En ocasions també té al seu càrrec el servei d'una "comadre de parir" o comadrona; i talment es contracten els serveis de metges, cirurgians i barbers (aquests últims amb funcions també mèdiques), i als que habitualment es cedeix un habitatge (339).
- Alguna vegada trobem l'Ajuntament garantint els serveis d'un ferrer contractat.
- Altres serveis veritablement extraordinaris són per exemple: el subministrament de neu a malalts per la "gran constelacion" soferta l'any 1766; organitzar i pagar almenys el refresc de somatens per a la persecució de delinqüents; u organitzar grups de veïns per la caça i mort de rabosses que han de perjudicar a pastors i pagesos (340).

També correspon a l'Ajuntament vetllar pels serveis comunitaris que es presten a la població i que té reservats en monopoli; per bé que al llarg del s. XVIII s'arrenden d'acord amb les noves instruccions econòmiques dictades per la monarquia borbònica, i convertint-se les rendes que produeixen en la font principal d'ingressos a administrar per la Junta de Propis i Arbitris.

En definitiva, els serveis se solen prestar a la nostra zona són:

- Els molins d'oli i de sansa.
- El forn de pa.
- L'hostal.
- Graners.

- Taules o botigues de venda i subministrament d'aiguarent, sal, oli, vi, tabac, i pesca salada.
- "Bassas comunales" per regar el terme i/o abeurar el bestiar.
- La carnisseria i taula de carn.

També trobem l'Ajuntament de regidors actuant en defensa dels interessos dels seus veïns terratinents d'un altre terme municipal com per exemple:

- L'any 1750 l'Ajuntament en ple de Batea acorda designar un procurador en la persona d'un veí del lloc per tal de defensar altres veïns afectats judicialment i extrajudicialment, per uns "carneos" que els han imposat i executat els regidors de Vilalba, en contra dels seus drets a "hazer pascer sus ganados en el termino de la expresada villa de Villalba y en los empirios destinados y señalados". El carneig imposat i executat fou de dos caps de bestiar "una de pelo y otra de lana" (341).

- L'any 1752, intervenen els regidors de la Pobla de Massaluca davant de l'Intendent d'Hisenda (el document es referix, solament, a "Su Excelencia") en defensa dels seus veïns terratinents al terme de Vilalba, i denuncien els regidors d'aquella vila perquè (342):

- "Los regidores de la dicha villa de Villalba siempre que les llega apremio por el Real Catastro, sin aguardar que los individuos de dicha villa ayan satisfecho lo que por aquel les especta pagar, no reparan en molestar a los individuos de esta como terratenientes del termino de dicha villa" (denuncien que els regidors de Vilalba forcen primer els terratinents de la Pobla a pagar la contribució cadastral, abans que als seus veïns).

- "Con el apremio, no distribuyendo aquel con la equidad y justicia que devieren, (...) de manera es que aunque los individuos de aquella villa (Vilalba), esten deviendo la cantidad de quatrocientas o quinientas, y los de esta (la Pobla) la (...) de ciento, les envian el apremio por entero, o al menos, por mitad, no aviendo razon de la proporcion de esta y otra cantidad, (...), como sea esta dicha cosa injusta" (els regidors de Vilalba pretenen cobrar tot el recàrrec de constrenyiment o, almenys, la meitat, als terratinents de la Pobla, quan en realitat no els correspon).

- Per tot això, demanen que s'estableixi el constrenyiment i el seu recàrrec, segons allò que es degui en realitat.

5.3 La "Junta de vezinos":

La junta de veïns vé a ser l'equivalent a aquella assemblea dels caps de casa de l'antic règim municipal. Ara es parla de Junta com a òrgan assembleari integrat per tots els "cabezas de familia" del lloc, però amb unes funcions molt específiques de veritable caràcter excepcional.

Junta de veïns o "consejo abierto" com també se'n diu, que es reuneix quan així ho disposa un precepte legal; un exemple és aquell que hem vist d'Arnes, quan per un Decret de 1741 es permet als veïns dels llocs la

possibilitat de remoure les persones que ocupen els càrrecs municipals vitalicis (343).

Altre cas en el que es reuneix el Consell obert de veïns és per a l'elecció dels diputats del Comú i del síndic personer, segons l'Auto de 1766 de creació de dits càrrecs; per bé que no intervenen directament sinó que han d'elegir 24 compromissaris.

És doncs un òrgan que es constitueix de manera excepcional, sense atribucions directes en el govern local si no aquelles que li atribueix una disposició legal específica.

5.4 La celebració de les reunions i sistema de votació:

Poc difereix l'organització municipal borbònica de l'anterior en aquells dos aspectes de la celebració de les reunions i del sistema de votació.

En el primer cas les reunions s'han de celebrar a la sala habilitada a l'efecte en la Casa Consistorial o de l'Ajuntament o de la Vila o del Comú, per a tractar "de los negocios propios de dicho Común y Universidad". Allí seuen els membres de l'Ajuntament com hem anat veient: la presidència l'ocupa el batlle, i després segueixen a ambdues "bandas" els regidors, després als dos costats els diputats i tot seguit el síndic procurador general i el síndic personer (344).

D'altra banda, en cas d'absència o impossibilitat del batlle i també del sots-batlle, recau en el regidor degà les funcions d'aquell, i òbviament la presidència dels òrgans municipals com disposa l'art. 6 del Reglament de 1717.

El mateix article citat disposa que l'Ajuntament tindrà unes reunions de caràcter ordinari tres dies a la setmana: dilluns, dimecres i divendres. Tot sens perjudici de que es pugui convocar una sessió extraordinària per motius d'urgència o necessitat.

La convocatòria es farà avisant als membres de l'Ajuntament passant pels seus domicilis, i l'assistència és obligatòria salvat un cas de força major i en altre cas serà imposada una multa; diguem que es prohibeix expressament la pràctica dels antics usos d'avisar per pregons i a toc de campana (art. 7 del citat Reglament) (345).

Pel que fa a l'efectivitat dels acords de la sessió es requereix en canvi una "pluralidad", i en cas de "paridad" haurà de ser el batlle qui decideixi segons l'art. 13 del Reglament tan referit. Es disposa també un ordre en la votació, començant amb el regidor degà i seguint després els regidors restants segons el seu ordre numèric (art. 14 del Reglament).

En definitiva, se segueixen els mateixos criteris que al Municipi antic: els de la major i més sana part. Podem veure aquests casos:

- El 27 de maig de 1742 se celebra a Arnes Consell obert o Junta de veïns per a exercir el dret de tempteig dels càrrecs municipals vitalicis, i assisteixen 75 caps de família tots ells com "a mayor y mas sana parte y mas de las dos partes de las tres de los vecinos cabezas de familia de dicha villa" (s'afegeix que estan exclosos els veïns que ocupen els càrrecs a remoure i els seus parents) (346).

- Les reunions de l'Ajuntament també se celebren amb l'assistència de la "mayor y mas sana parte de los regidores", tenint en compte fins i tot els absents, i suposa talment la presència com a mínim de dues terceres parts sense que el batlle entri en aquell comput (347).

Aquests dos criteris doncs suposen:

- La major part, per quant és una majoria de dos terços la que assisteix a les reunions.

- La més sana part al nostre entendre deu trobar-se vinculada al fet que hi assisteix la major part dels veïns, almenys pel que fa a la fixació del quorum necessari per a la celebració de la reunió; però pot haver-hi una altra connotació: a l'hora de la votació, si hi ha paritat de vots hem dit que correspon al batlle o a aquell que presideix la sessió decidir el resultat final. Seria doncs aquesta majoria decidida pel batlle la que equivaldria a la més sana part dels assistents.

6) Els oficials municipals:

Fonamentalment per mitjà de la documentació pressupostària i comptable municipals i d'algun que altre document particular, podem conèixer quins són els oficials (o funcionaris) dels Municipis de la nostra zona, almenys des de mitjan s. XVIII.

De fet segueixen sent els mateixos que els del Municipi anterior, en tot cas s'afegeixen altres. De tots ells hem de destacar la figura de l'escrivà que a la darrera del s. XVIII ja rep la denominació de "secretari", i acaba sent-ho de l'Ajuntament, de la Junta de Propis i Arbitris i també de la Cort (348).

Suposem que l'escrivania de l'Ajuntament la segueix exercint un veí del lloc, com passava en l'antic Municipi. I ja des de 1744 es promulgant diferents resolucions que van regulant l'ofici.

La primera és una pragmàtica de 17 de gener de 1744 per la que s'ordena que els llibres municipals s'ha de dur amb paper del "real sello quarto".

Però el 19 de juny d'aquell any ja es promulga un reial acord que comença a reglamentar l'ofici i disposa que l'escrivà s'ha d'elegir per un any o fins que es produeixi el canvi de regidors; també s'estableix que no poden intervenir en l'elecció ni els diputats del Comú ni els síndics procurador general i personer.

Ja sobre les funcions del secretari un document local de la segona meitat del s. XVIII es refereix a que el seu ofici "es muy cansado, por haver de escribir todos los consejos que se celebran por este Comun, firmar polizas, libranzas y recibos, certificaciones, copiar veredas, arreglar muchas cosas de este Comun y formar cuentas" (349).

I pel que fa a altres oficials al servei del Municipi, tenim:

- El "guarda del plantio" o del "termino", que segurament és l'antic vinyogol dels Costums de Miravet i de la Torre de l'Espanyol.
- L'encarregat del manteniment i reparació del rellotge municipal.
- El "moso veredero", probablement el velader dels Costums de Miravet i de la Torre de l'Espanyol.
- El "pregonero del Comun", com un agutzil, encarregat de pregonar anuncis o avisos del Comú; no és el nunci-corredor de dependència senyorial.
- I el "criado de los regidores", que probablement és el mateix "pregonero", i que estarà al servei exclusiu dels regidors.

Des de consideracions de naturalesa pressupostària, el primer i el segon oficial o empleats del Municipi apareixen en el concepte de "salarios", com a plantilla fixa municipal. I els altres empleats els trobem al capítol de "gastos extraordinarios", no fixos ni obligatoris dels que se'n pot prescindir, en definitiva.

7) L'organització econòmica:

L'organització econòmica s'estableix per mitjà del pressupost municipal, elaborat i gestionat per la "Junta de Propios y Arbitrios". Pressupost que és anual, com el càrrec dels regidors, i que en cloure l'exercici s'han de tancar amb els comptes corresponents.

Poca informació teniem del règim pressupostari i comptable del Municipi anterior a la Nova Planta. Ara en canvi està al nostre abast documentació pressupostària i comptable, no molt abundosa certament però suficient per conèixer l'organització econòmica del Municipi a la segona meitat del s. XVIII.

Hem de dir però que aquest aspecte de l'organització municipal apareix amplament regulat a NR, 7, 16.

7.1 El pressupost:

Efectivament, tenim un pressupost corresponent a l'Ajuntament de la Torre de l'Espanyol de data imprecisa però que podem situar vers el 1760 o abans (350). Obviament es tracta d'un document molt simple on es relacionen els béns i ingressos previstos o previsibles, i després les despeses fixes ordinàries, les fixes variables o "alterables", i les extraordinàries o eventuais; el document també conté una declaració de voluntat podem dir pel que fa al destí a donar a béns "propios" determinats, ja sigui per a vendre'ls o arrendar-los amb l'objectiu d'aconseguir els recursos econòmics necessaris pel Comú.

L'Instrucció de 1760 més amunt esmentada sobre el govern i administració dels propis i arbitris ja disposa en el seu art. 3 que amb el "valor" dels propis i tenint en compte les obligacions i càrregues que aquells deguin suportar, es preveuràn les despeses següents:

- De l'administració de justícia.
- De les festes votives.
- Els salaris del metge i cirurgià, del mestre de lletres.
- I altres possibles despeses.

A continuació s'indica que si encara hi ha algun sobrant, aquest es destinarà a redimir censals pendents que tingui el Comú, o bé a reduir arbitris que s'estiguin exaccionant.

Tot seguit s'atribueix als Intendents d'Hisenda, en aquest cas del Principat, el control econòmic i comptable dels Municipis.

Passant al document que posseïm abans esmentat, hem de dir que està redactat a manera d'informe que es remet a una autoritat del Principat que deu ser l'Intendent, i que a més de la relació de previsibles ingressos i despeses conté una sèrie d'altres peticions com veurem. En tot cas és de veure que la Senyoria no ostenta cap facultat al respecte ni controla l'activitat econòmica del Municipi almenys en aquell moment.

En qualsevol cas, els representants municipals de la Torre de l'Espanyol fan pròpiament una proposta de pressupost segurament per a 1760 sinò abans (351), que presenten a l'Intendent com dèiem que l'haurà d'aprovar (352).

a) Llista de béns i ingressos previstos:

El document doncs relaciona els béns propis de la Vila i en alguns casos indica els ingressos previstos:

- Es relacionen 4 cases, indicant que: una es dedica a "Aula Capitular y de Archivo" de l'Ajuntament, on se celebren els consells i es custòdien els

llibres, escriptures, etc.. del "Comun"; altra es destina a habitatge del metge i cirurgià del lloc; una tercera a habitatge del "maestro herrero"; i la quarta casa està ocupada pel "santo hospital". Cap d'aquests immobles produeix renda, i l'últim justament es dedica a l'assistència social i mèdica de "los pobres pasajeros", als que es dóna "la limosna que se puede y se les da la asistencia necesaria si cahen enfermos, y diferentes vezes a muchos enfermos de esta villa, en casos urgentes y necesarios".

- En segon lloc es fa referència a "crecidas porciones de tierra (..) toda (..) hierma, garrigal y rocales".

- El mateix document assenyala que es demana o es va a demanar al "Real Consejo o Tribunal" al que correspongui l'autorització perquè el Comú pugui establir dita terra entre veïns de la vila, amb la fixació d'un dret d'entrada i els anys següents "algun derecho o un tanto de los mismo frutos se cogieran"; s'afegeix que els ingressos que s'obtinguessin es destinarien a les despeses del Comú ("la industria popular, (..) ya para plantar arboles ya para otras cosas") (353). Això no obstant, també es manifesta que era voluntat del Comú reservar-se una part d'aquelles terres per a destinar-les a plantar arbres, per a pastures, per a fer calcs, etc.

- Justament aprofiten per a queixar-se del procedir dels cartoixos de "Scala Dei" que ostenten uns drets de pastura als termes del lloc pel seu ramat cavallar, demanant talment que se'ls prohibeixi absolutament l'accés al terme de la Torre per a evitar els danys que els estan causant.

- A continuació s'esmenta el molí d'oli que és de la Vila i que fa poc que "nuevamente acaban sus vezinos de construir, reedificar y establecer como propio", i que es preveu que produeixi unes rendes anuals de 500 lliures ardots.

- I per últim s'afegeix la tenença d'un hostel que és del Comú i que aquest ha decidit arrendar, amb una renda prevista anual de 3 lliures (o 30 rals).

b) Pel que fa a les despeses:

Es distingeix aquí entre les despeses ordinàries o fixes i les variables o "alterables". Però el document no fixa definitivament l'import de les despeses, sinó que s'elabora a manera de sol·licitut, proposant uns imports que després deuràn ser aprovats i confirmats per l'autoritat del Principat a la que s'adreça el document.

b.1 Per despeses ordinàries es demanen:

Aquí hem de distingir 3 apartats: un de salaris, altre de censos senyorials i un tercer de despeses religioses.

- Els salaris:

- El salari dels tres regidors i del procurador-síndic, en raó del molt treball que els donen llurs càrrecs "en el gobierno politico y economico de dicho Común", i que es xifra en 56 lliures (14 cada ún).

- Pel secretari de l'Ajuntament, 30 lliures (quan fins aleshores en percebia 10).

- Pel "criat" de l'Ajuntament es demanen 20 lliures.

- Per l'encarregat del rellotge, 18 lliures.

- Per un mestre de primeres lletres o "mestre de minyons", es proposen 70 lliures.

- Per una costurera (ignorem si és per a ensenyar a cosir), 20 lliures.

- I es refereix una aportació a les Esquadres de Valls de 13 lliures, 6 sous i 8 diners, que és la que ja es venia satisfent.

- De censos solament es reconeix el de 5 lliures (100 sous) a favor del comanador d'Ascó, "baron de esta villa" (354).

- I com a despeses religioses:

- Per la festa del patró sant Jaume i per altres dues de votives, amb inclusió de les despeses del predicador, sermons, música, cantors i drets parroquials, es demanen 36 lliures.

- Pel predicador de la Quaresma, 20 lliures.

- Per l'oli de la Il·luminària del Santíssim Sacrament, 12 lliures.

- Per un processó votiva anual a la Parròquia de Vinebre per la festa de sant Miquel, per despeses de cera, cantors, sermó, almoïna i drets parroquials, 20 lliures.

- Per almoïnes voluntàries i assistència als malalts pobres de l'hospital, 10 lliures.

b.2 Per despeses "alterables":

- Per la contribució anual al Cadastre, per allò que pertany al Comú, 7 lliures i 16 sous.

- Per un tribut reial que se satisfà i que equival al 4 per 100 del valor dels béns propis, 20 lliures.

- Per satisfer els drets dels títols del Registre i pel treball del síndic-procurador, 11 lliures i 10 sous.

- Pel majordom de Propis i Arbitris, 7 lliures i 10 sous (és el 15 per 1.000 del valor dels propis).

b.3 Despeses extraordinàries i eventuais:

Aquí es recullen despeses que com es diu són extraordinàries i eventuais, bàsicament referents a la reparació i conservació dels immobles i altres béns del Comú:

- Pel manteniment del molí d'oli i els seus estris, 20 lliures

- Per la conservació de les fonts públiques i basses que usen les dones per a rentar la roba, 20 lliures.
- Per reparacions del rellotge de la vila i de les cases que posseeix el Comú, 16 lliures.
- I per a comprar paper segellat, l'uniforme del criat i el dels regidors amb llurs insignies, manteniment dels camins del terme i dels carrers, per despeses d'advocats i procuradors, i altres despeses similars, 44 lliures.

En anys posteriors encara s'afegeixen altres despeses:

- Almenys des de 1793 es paga al metge cirurgia un sou de 205 lliures i un canter d'oli (a cobrar en dues vegades, per cap d'any i a mig any); i la seva missió es atendre i visitar a tots els individus del lloc "exceptant lo mal galig y ferides de ma ayrada". L'any 1796 s'augmenta el sou a 240 lliures i dos canters d'oli.
- El 1808 també es paga el salari del ferrer, que és de 10 lliures i fent-lo "franch de contribucio y metge y barbe" (355).

Feta aquesta relació del projecte de pressupost de l'Ajuntament de la Torre de l'Espanyol podem fer unes observacions:

- El pressupost previst deu ser per a 1760 o per un exercici anterior, perquè inclou com a despesa la contribució reial del 4 per 100 dels arbitris que s'exaccionen que s'aboleix amb efectes de l'1 d'agost de 1760 segons reial decret de Carles III de 30 de juliol del mateix any. La mateixa disposició imposa una taxa del 2 per 100 sobre tots els propis i arbitris de cada lloc per tal de mantenir una Comptaduria general dels "Propios y Arbitrios del Reyno".
- S'inclou la contribució per les Esquadres "llamadas comunmente del bayle de Valls" creades per edicte de 1721 "para el exterminio de los malechores" (356).
- S'afegeix l'aportació del Cadastre creada per decret de 9 de desembre de 1715 i que va entrar en vigor l'1 de gener de 1716 (357).
- La participació assignada al majordom de propis del 15 per 1000 del valor de propis apareix establerta a l'Instrucció ja referida de 1760.
- Pel que fa al metge i cirurgia no es disposa cap salari, i únicament s'assenyala que se li presta habitatge, a l'igual que al ferrer.
- I s'inclou el salari del mestre de minyons, afirmant-se que mai l'havien tingut al lloc i indicant que en aquell moment encara s'està buscant la persona que se'n pugui fer càrrec.

El recull d'aquestes dades ens fa considerar que el document correspon a un exercici anterior al 1760 o bé al mateix any com a molt tard, atenent que encara s'inclou aquella contribució reial del 4 per 100 i el fet que no es preveuen salaris pel metge i cirurgia; en canvi, com també hem dit, el 1793 ja es preveu i s'assumeix el salari d'una persona que exerceix aquelles dues funcions.

Per tot això en definitiva, suposem que aquella organització econòmica deu estar vigent amb anterioritat a aquella Instrucció de 1760, per bé que després en aquell moment es procedeix a una nova i més ampla regulació.

D'altra banda, veiem com es preveuen les despeses votives o religioses, i no les derivades de l'administració de justícia.

7.2 Els comptes pressupostaris:

D'altra banda la tenença d'uns comptes anuals ens permeten confirmar l'adequació dels municipis a les regles econòmico-comptables disposades per la Corona.

Així, a abat l'exercici els regidors han de passar i retre comptes de la seva gestió econòmica davant del batlle, el qual d'acord amb allò que disposa l'art. 46 del Decret de Nova Planta, pot procedir si ho creu oportú a fer "ejecuciones sobre alcances sin retardacion". És a dir, farà les enquestes convenients sobre el resultat econòmic i si es deficitari ("alcance") haurà d'actuar conforme cregui convenient: probablement demanant responsabilitats, u ordenant l'execució d'allò que es degui a la Vila (358).

Com a documentació d'aquesta naturalesa comptable destaca l'existent de l'Ajuntament de la Pobla de Massalua amb un relativament llarg període que va des de 1760 fins a 1835 (359). I de manera general hem de dir que l'estructura d'aquestes liquidacions econòmiques segueix el mateix esquema que el de la documentació pressupostària que hem vist: un apartat correspon als ingressos; altre a les despeses (amb el desglosament de les ordinàries, les "alterables" i les extraordinàries); i un tercer relatiu al resultat econòmic obtingut que recull la diferència entre aquells dos estats dels ingressos obtinguts i les despeses satisfetes.

Diguem que el resultat econòmic és la diferència dels ingressos efectuats i de les despeses realitzades cobertes amb aquells i amb els recursos propis del dispositari de la Junta de Propis i Arbitris si aquells són insuficients.

D'altra banda, examinant aquesta documentació comptable al llarg del període que comprèn, veiem que les que es qualifiquen com a despeses extraordinàries són prescindibles si la situació econòmica ho aconsella en tot o en part: així ocorre amb les religioses o de serveis com la comadrona o el mestre de primeres lletres (360).

També hem de dir, a la vista d'aquests comptes que anem a veure, que l'exercici econòmic que comprenen no és el de l'any natural: es reten entre els mesos de març i abril de cada any. Es tracta del període anual en què els regidors exerceixen els seus mandats, per tant l'inici de

l'exercici econòmic i el seu tancament dependrà del moment en què aquells ocupen els càrrecs i de quan cessen i els traspassen als nous regidors (361).

Hem d'advertir que els comptes recullen per exemple les contribucions especials imposades com era el "vuitè" o el "novè" dels fruits i els pagaments que es fan amb elles per a redimir censals.

Pel que fa als ingressos i despeses i serveis que es costegen podem veure els següents:

1r.- Ingressos:

Es declaren les rendes derivades de l'arrendament dels béns propis com ara el molí d'oli, el forn, l'hostal, el molí de sansa, de dos patis propietat de l'Ajuntament, d'herbes (d'una heretat per a pastura), d'uns graners, d'unes basses per a regar i abeurar bestiar, d'un servei de venda d'aiguardent, o del dret de fer llenya en terres comunals.

Excepcionalment es recullen les contribucions especials recaptades:

- Els anys 1769 a 1773 s'imposa un vuitè a tots els veïns del lloc sobre cereals i olives, que es destinarà a quitar o redimir censals o pagar pensions adeutades, i que permet obtenir uns resultats econòmics positius (362).
- L'any 1795 s'imposa un altre tribut, ara del "dotzè" sobre "los cuatro granos mayores", les olives, el vi i els corders, amb la mateixa finalitat que els anteriors.

2n.- Despeses:

Seguint aquí amb el mateix esquema ja vist de despeses ordinàries, les variables i les extraordinàries:

- Les ordinàries:

Es desglosen entre salaris i despeses religioses: pel que fa als salaris òbviament són els dels oficials municipals, el dels regidors i de l'Esquadra de Valls (363); quant a les despeses religioses són les habituals: els predicadors de Quaresma, festes patronals i tradicionals (364), i en ocasions de la cera per les processons.

L'any 1761 s'incorpora aquell 2 per 100 imposat per la Corona l'any 1760 per a mantenir la Comptaduria del Regne.

- Les alterables: Aquí s'inclouen les corresponents als títols dels regidors

i altres càrrecs municipals; el tribut de Cadastre i la participació del majordom de propis.

- Les extraordinàries: Es declaren salaris d'oficials com el "moso veredero" (vigilant del terme), del mestre, de la comadrona, del pregoner i criat del Comú; i s'afegeixen altres tant diverses com els honoraris d'advocats, compra de paper segellat i de correus, les degudes a obres de reparació de béns propis, per compra de campanes per l'església, reparació de les armes del Comú, "recomposicion" de carrers (o els desplaçaments a Tortosa per a acompanyar "el soldado artillero que le toca a este Comun" (anys 1762 i 1776), la taxa que paguen per les ordres governatives que es remeten, etc. (365). I l'any 1762 s'hi inclouen els salaris d'un metge, d'un cirurgià, i d'un boticari.

En definitiva, seguint l'evolució dels comptes de la Poble de Massaluca observem que es va posant en pràctica entre els anys 1761 i 1762 aquella Instrucció de 1760; es van incloure efectivament els conceptes d'ingressos i despeses que en ella es preveuen.

7.3 La fiscalització econòmica:

Inicialment, el Decret de Nova Planta atribuïa el control econòmic dels Municipis al batlle; el seu art. 46 disposava que els regidors cessants devien elaborar els comptes de la seva gestió i lliurar-los als nous regidors "con asistencia del corregidor o baile". Aquesta assistència no era merament formal atès que tot seguit el mateix article autoritza al batlle a fer "execuciones sobre alcances sin retardacion"; no es dóna major explicitació, però "alcance" és l'expressió amb la que es denomina el resultat econòmic últim, per la qual cosa l'al·lusió a fer execucions ha de referir-se a la possibilitat d'endegar les actuacions precises per exemple per executar els deutes dels contribuents morosos, o talment per a procedir contra els antics gestors municipals si és que hi ha hagut una mala gestió o s'ha abusat.

Encara la mateixa Nova Planta en el seu art. 47 disposa que el batlle si té notícia de que els regidors "han faltado a su obligacion en el oficio" instruirà un sumari secret per a averiguar els fets imputats. I a continuació, sense "pasar a prision ni embargo", es remetran les actuacions al fiscal civil de la Reial Audiència que és qui en últim terme instarà el procediment corresponent (d'ofici o a instància de part). Però des de 1745 amb la publicació d'una Instrucció sobre l'exacció i gestió dels arbitris municipals, després recollida conjuntament amb altra referent als propis de 1760, els municipis compten amb un veritable ordenament econòmic-pressupostari.

Efectivament, segons la documentació comptable que acabem de veure, i almenys des de 1760, els comptes municipals els ha de retre el majordom

de propis i arbitris, però en la pràctica els prepara i formula el secretari de l'Ajuntament, que a la vegada suposem que és l'immediat encarregat del control d'ingressos i despeses (366).

Els comptes es presenten després a la Junta de Propis i Arbitris i al batlle, amb els justificants de tots els moviments comptables que es declaren; segueix el jurament del majordom sobre la seva lleial gestió; i finalment figura l'intervenció del mateix secretari de la Junta que dóna fe de l'exactitud dels comptes i que compleixen amb tot allò prescrit al "reglamento".

Aquell Reglament no pot ser altre que l'Instrucció de 1760 sovint esmentada, que regula tot allò que es refereix a la gestió dels arbitris i dels propis, i que a gran trets disposa:

- Que l'Intendent d'Hisenda ha de vetlla perquè els representants municipals gestionin degudament els béns i rendes del Comú.
- Que cada anys s'ha de dur un compte amb tots els ingressos i despeses, amb els seus justificants. i intervingut per un "contador" o en cas de no haver-n'hi per un "escribano o fiel de fechos".
- Que els comptes s'han de remetre en el termini d'un mes "despues de cumplido el año" a l'Intendent qui els trasmetrà a la "Contaduria" del Regne per al seu examen i reconeixement:

- Si l'examen és favorable, es "despachara el correspondiente finiquito".

- Però si la Comptaduria està disconforme formularà els "reparos" pertinents i ho remetrà tot a l'Ajuntament perquè els subsanin en el termini d'un mes. Suposant que els regidors i altres membres de la Junta de Propis i Arbitris no corregeix o justifiquen allò indicat, aleshores l'intendent procedirà contra aquells "hasta hacerlas efectivas" les partides que indegudament figuren als comptes.

- Que si es produeix alguna despesa extraordinària, ni prevista en el pressupost, es podrà executar però caldrà l'autorització prèvia de l'intendent si reconeix que és indispensable i no supera la quantia de 100 rals, o del Consell de Castella si és per import superior a aquell.

Encara per una reial ordre de 13 d'agost de 1761 es permet als intendants autoritzar despeses extraordinàries de fins a 200 rals.

7.4 El finançament municipal:

Els medis de finançament del Municipi borbònic no varia substancialment respecte del de l'anterior; de fet hem de parlar dels mateixos mitjans ordinaris i extraordinaris. Per contra s'han incrementat els serveis que es presten, amb la ventatja si es vol de que constitueixen veritables monopolis, que l'Ajuntament arrenda i n'obté uns guanys anuals determinats que constitueixen la font de finançament més important.

Això no obstant, la Corona estableix un sistema d'autofinançament que pretèn que sigui suficient a partir, fonamentalment dels béns propis, i sols amb caràcter extraordinari autoritza l'imposició d'arbitris. Per la seva part el censal de fet desapareix com a mitjà de finançament municipal a Catalunya a partir de 1750, si no abans: la norma és no gravar els béns del Comú en garantia d'operacions econòmiques.

El dret històric castellà ve consolidant des de 1419 el principi de que les ciutats, viles i llocs han de finançar-se amb llurs béns propis i les rendes que d'ells en poden obtenir. Es poden veure així les disposicions que recull el Títol XVI del Llibre VII de la "Novísima Recopilación" (367).

I òbviament a Catalunya se seguirà la mateixa tendència, evitant que aquells béns propis siguin gravats, ho veiem tot seguit en referir-nos als censals.

7.4.1 Els censals:

Ens consta que els primers anys del s. XVIII se segueixen concertant censals com un dels mitjans habituals de finançament municipal. Però les Universitats estàn soportant una excès de deutes derivats dels molts que es van haver de concertar especialment al llarg del s. XVII, en particular després de la guerra de 1640 i de les epidèmies que es van produir, tot acompanyat amb molts anys sense pluges i plagues que varen malmetre els camps (368). I la situació no millorarà el s. XVIII, justament quan ja a la primeria es produeix una altra guerra.

D'altra banda, les pensions censals resulten molt més gravoses a Catalunya; al Principat per costum immemorial, la norma general (no fixa ni única) era que la pensió equivalguès a un sou per lliura, és a dir a un 5 per 100 del capital prestat (excepte als dominis del Bisbat de Tortosa on era del 7,5 per 100) (369).

En definitiva, els Municipis catalans es troben molt endeutats, amb els seus propis gravats i sense possibilitats de salvar la seva desastrosa situació econòmica, amb l'amenaça constant d'execucions judicials per impagament de censos.

Així apareix una reial provisió el 4 de març de 1730, reiterada el 4 de febrer de 1741 i el 7 de juny de 1753, que davant la circumstància de que moltes ciutats, viles i llocs es troben gravades amb censos "con atrasos y sin caudales publicos para satisfacerlos y obligados sus vecinos particulares", es requereix als Municipis a que acudeixin a la Reial Audiència "donde justifiquen la calidad de los censos y creditos que contra sí tuvieren y sus atrasos, que fondos tiene para satisfacerlos y quanto necessita todos los años para sus gastos, y que asimismo

propongan el arbitrio o medio que les pareciese menos gravoso para irse desempeñando y pagando a sus acreedores".

Després es publica una mesura per a abaratir costos financers serà la que es publica el 9 de juliol de 1750 que redueix el tipus censal al 3 per 100, de manera uniforme arreu i que afecta a tots els censals vigents (370).

La mateixa Instrucció de 1760 sobre l'administració dels propis disposa en el seu apartat o article 3 que les despeses municipals es preveuran cada any en funció del valor i rendes d'aquells béns, amb l'evident interès d'evitar que els Comuns es gravin amb més càrregues i en tot cas que s'alliberin de les existents per la qual cosa s'estableix que si en acabar l'exercici hi ha algun sobrant aquest es destinarà a redimir censals. El mateix ordena l'art. 17 respecte de possibles sobrants d'arbitris que s'exaccionen.

La mateixa Instrucció del 1760 en el seu art. 18 fa evident la norma de que els Municipis no s'han de gravar amb censals ni amb cap altre tipus d'obligació: es disposa que si els béns propis i llurs rendes no són suficients per "a cumplir sus obligaciones", el Consell de Castella permetrà que amb algun sobrant d'arbitris el Comú pugui adquirir altres béns propis que en el seu moment puguin rendar quelcom, i així evitar que s'hagi de recórrer a "otros medios que perjudiquen la libertad y disfrute de los comunes a los vasallos"; encara s'afegeix com a preferible destinar a les despeses generals possibles sobrants d'arbitris, tot i que tinguin unes finalitats específiques.

Més endavant es publiquen altres disposicions, entre les que hem de destacar la reial ordre de 12 de juny de 1767 que obliga els Comuns a destinar per meitats les pensions que s'han de satisfer cada any a pagar amb una censos adeutats i a cancel·lar censals amb l'altra. El mateix es reitera per altra reial ordre de 30 de desembre de 1769 que inicialment es referix als deutes censals de l'antiga Diputació General i de la Ciutat de Barcelona i disposa el mateix criteri que l'anterior, afegint la mateixa norma s'ha de seguir per la resta de ciutats, viles i llocs del Principat (371).

Encara per un Auto i posterior Circular del 18 i 28 de gener de 1772 es torna a ordenar que es presentin a l'Audiència els títols de censals que s'adeuten i estan gravant béns propis.

El cas és doncs que almenys a la nostra zona a partir de 1729 no tenim constància més que de la celebració de concòrdies entre els Comuns i els veïns amb els creditors censalistes per censals moltes vegades d'antiguitat de 100 i més anys o del quitament de censals. Es procedeix a sanejar les hisendes municipals i a cancel·lar censals, per bé que davant

els escassos recursos que s'obtenen dels propis, el finançament s'obtindrà per mitjà d'arbitris especials.

Les Universitats s'amotllen a la nova legislació; i encara si no ho fan veiem com l'intendent d'Hisenda els requereix vers l'any 1771 perquè cancel·lin censals (372).

Un exemple prou significatiu de tot aquell procés de sanejament econòmic ens l'ofereix l'Ajuntament de la Pobla de Massaluça:

- El 1769, es liquida un censal concertat el 22 d'octubre de 1628 a favor de Lluç Peris, prevere de Tortosa (però en tant que laica persona), per preu de 350 lliures barcelonenses. Ja s'havia disposat que el seu reintegrament es faria de la manera següent: 202 lliures i 18 sous en moneda aragonesa o castellana, de plata; 74 lliures i 8 sous en moneda valenciana, "de tres sous", i 35 lliures en "divuyters"; i la resta "in minutis sive menuts".

- El 15 de gener de 1770, la Junta de Propis i Arbitris satisfà 1050 lliures a Joan Aguilar (clergue de Riba-roja) com a apoderat de Maria Antònia de Montagut i del seu fill Josep de Montagut. Amb aquella suma es cancel·len tres censals: un de 450 lliures, concertat el 1620; altre de 350 lliures, de 1629; i un tercer de 250 lliures, de 1628.

- El 17 de juliol de 1771 es reintegra un censal constituït el 5 d'octubre de 1628 a favor del reverent Cristòfol Mestre, i en tant que titular d'un Benefici creat sota invocació de la Verge Maria a l'església de Vilalba, per Francesca Sirera. Aquest censal ascendia a 75 lliures.

- El 16 de desembre de 1771, l'Intendent del Principat s'adreça al "Ayuntamiento y Junta" de la Pobla a instància del convent de religiosos carmelites de Tortosa, perquè retorni un censal de 100 lliures, concertat per la Universitat l'any 1630 a favor d'Agustí Puig.

- El 8 de gener de 1773, Vicent Bellet, de Tortosa, signa carta de pagament de 1055 lliures, que rep per uns censals adeutats. El document assenyala que aquell import se satisfà segons una concòrdia establerta entre la Junta de Propis local i els creditors censalistes el 6 de juny de 1750, i confirma altre pacte estipulat en una escriptura de 12 de juny de 1759 (quan ja se li van lliurar 443 lliures, 6 sous i 8 diners que també se li devien). Talment s'indica que el 1765 se li lliuraren 119 lliures 13 sous i 4 diners de pensió (373).

També a Batea els regidors cancel·len censals els anys 1762, 1764 i 1770:

- El 2 d'abril de 1762 el clavari de la Universitat de Batea lliura al cler local la suma de 311 lliures 3 sous 4 diners, que corresponen als censals següents:

- Per 100 lliures, a un censal que "la Villa y Comun muchos años ha corresponde" a aquella comunitat, "sin saber expressamente los motivos de esta obligacion" però que existeix i consta "por la antigua

possession de cobrar" la pensió corresponent (de 3 lliures o 3 per 100) i perquè va ser confirmada en document públic atorgat pels aleshores jurats de Batea l'any 1709.

- 14 lliures 3 sous 4 diners són per pensions adeutades per aquell censal que al mateix temps es quita.

- I 197 lliures es donen "en extincion, luision y quitamento" d'un altre censal constituït l'any 1715.

- El 1764 se'n cancela un de 220 lliures constituït el 1729 a favor dels cònjuges Andreu Ponze de León i Francesca Ferrer, veïns del lloc.

- I el 31 de gener de 1770, Josep Font Suñer, de Gandesa, confessa haver rebut dels "archiveros del arca de tres llaves" (el batlle, el clavari i el "fiel de fechos"), i amb càrrec al "sobrante de quantas que dieron los regidores" de l'any 1768, la suma de 717 lliures i 6 diners moneda barcelonesa destinada a lluir aquests censals:

- Un censal constituït el 1715, per 317 lliures 6 diners.

- Altre censal de 400 lliures creat el 1708.

Es manifesta que s'han fet aquells pagaments "en virtud de la carta del (...) illustre señor intendente" (374).

7.4.2 Els arbitris:

Els arbitris no són més que aquelles contribucions especials que el s. XVII s'imposaven sobre tots o alguns dels fruits i bestiar que es recullen al terme, i que es coneixen generalment segons els llocs com del "vuitè" o "novè", i el s. XVIII prenen la denominació d'arbitris perquè és la que es dona a Castella. Arbitris que graven uns productes determinats, normalment els cereals, les olives, el vi i de vegades els corders, i en tot cas en funció de la seva producció.

Malgrat tot el s. XVIII la finalitat d'aquells arbitris no és altra, almenys en els casos que coneixem, que la de satisfer pensions o anualitats de censos adeutades i també la de liquidar censals en tot o en part, sens perjudici de que es puguin imposar per altres necessitats.

1r.- Reglamentació sobre els arbitris:

Hi ha una profusa normativa sobre els arbitris, i la primera és una resolució de Felip V dictada el 1718 adreçada a "los pueblos del Principado" que declara:

- Que la "concesion" d'arbitris és una regalia exclusiva del rei de tal manera que el Consell de Castella no pot aprovar-la per sí sol ni tant sols l'Audiència.

- I d'altra banda que el repartiment de l'arbitri es pot pactar lliurement, de tal manera que "no necesitan licencia para ejecutarlo entre los que convinieron"; però s'adverteix que aquells veïns i terratinents que no hi

concorren "no se les pueda obligar" salvat que el rei els concedís tal facultat (375).

Ja la decisió d'imposar arbitris i la tramitació de l'expedient corresponent pertoca a una Junta d'Arbitris que es constituirà a tots els llocs, segons disposa el mateix rei el 3 de febrer de 1745. Anys després, el 1760, per una reial cèdula es crea la que hem vingut citant com a Junta de Propis i Arbitris que assumeix definitivament la gestió i administració conjunta dels propis i arbitris, integrada pels regidors, el síndic procurador general, els diputats i el personer, sota la presidència del batlle i amb l'escrivà i el majordom de propis i arbitris.

Aquella resolució de 1745 incorporada a l'Instrucció de 1760 esmentada, disposa pel que fa als arbitris:

- Que la Junta d'Arbitris establirà les normes de la recaptació.
- Que la facultat d'executar els arbitris correspon a l'intendent per mitjà d'una Comptaduria provincial, "valiendose para los apremios del escribano y ministro de su mayor confianza".
- Que la Junta comptarà amb un dipositari (el càrrec de majordom de propis i arbitris que es crea el 1760), que cobrarà el 15 per 1000 dels arbitris que es gestionen, i que tindrà un "arca" on s'ingressaran els productes obtinguts.
- Que el dipositari en tot cas formarà un compte, on constarà els ingressos i els pagaments que es fan amb ells, amb la prohibició que quedi res pendent de disposar "por ser en perjuicio de los acreedores y destinos".
- Que es pot arrendar el servei de recaptació en període voluntari i en el de constrenyiment.
- Que per a iniciar el procediment de recaptació en constrenyiment, l'escrivà del Ajuntament haurà de lliurar al comptador reial una certificació o testimoni d'allò que es deu i càrrec de qui és, formant a l'efecte un llibre o compte per tal de dur el control; també se li lliurarà una relació dels creditors censalistes (o altres) que han de cobrar els seus crèdits amb càrrec a aquells arbitris.
- Que conforme es vagin fent efectius els arbitris, el mateix comptador prepararà els lliuraments que després signaran els membres de la Junta per a fer efectius els crèdits.
- Que en tot cas el comptador farà una liquidació mensual dels valors que produeixen els arbitris.
- I en tot cas que els comptes finals que ha de preparar el dipositari de la Junta s'han de presentar al Consell de Castella per a la seva aprovació final.

I com indicàvem, l'instrucció de 1760 en el seu art. 11 confirma la vigència d'aquella altra de 1745 sobre els arbitris, però passant la seva gestió i administració conjunta amb els propis a la nova Junta de Propis i Arbitris.

Això no obstant s'estableixen noves normes que complementen les anteriors:

- Que si els propis cobreixen suficientment les despeses municipals i encara s'obtenen alguns sobrants, aquests s'han de destinar si no hi ha censals pendents de redimir, a "descargar los arbitrios".
- Que correspon al rei, prèvia consulta del Consell de Castella, autoritzar als municipis la pròrroga dels arbitris (376).
- Que els arbitris s'han de destinar forçosament als fins pels que es van autoritzar, i encara si resultès algun sobrant també cal aplicar-lo a redimir censals.

2n.- Sobre els arbitris a la nostra zona:

Hem referit com en un document de la Pobla de Massaluca de 1773 de liquidació de deutes es fa esment a una concòrdia del 6 de juny de 1750 que s'estableix entre la Junta de Propis i Arbitris i els creditors censalistes, fixant un calendari per a la liquidació dels deutes; el mateix document exposa que els deutes xifrats en aquella concòrdia s'havien de satisfer per mitjà d'un arbitri equivalent a la vuitena part de determinats productes (377). Encara el mateix document fa referència a què la Junta va arrendar al Capítol de la Seu episcopal de Tortosa la recaptació del tribut (378).

Però podem aportar un exemple més documentat del s. XVIII, corresponent al lloc de Vilalba de l'any 1758 (379). En aquesta ocasió i amb l'autorització prèvia del batlle, els regidors acorden l'imposició d'un "dret del novè" i al mateix temps l'arrendament del servei de recaptació. L'adjudicació del servei es farà com sempre per subhasta pública a càrrec del nunci-corredor de la Cúria ordinària del lloc, i finalment es concedeix a dos particulars veïns de Bot.

Concretament pel que fa al dret imposat i a la seva recaptació s'estipula el següent:

- El dret del novè afecta a tot el terme "so es dels naturals de la present vila, (y) terratinents de Batea, la Pobla (de Massaluca) y d'arreu comprats de la Fatarella"; i els productes gravats són el "blat, centeno, ordi, avena, oli, vi y corders" afegint-se que es farà com en altres vegades s'ha fet.

- Després s'indica que la denominació del dret del novè és genèrica, doncs sempre no vol dir que s'apliqui a una novena part de la producció; així s'assenyala: que pel que fa als cereals el dret equival a la desena part; de les solives i la verema és la dotzena part; i dels corders ja és un de cada nou.

- Desconeixem el període que durarà l'imposició del novè, però la recaptació s'arrenda per 3 anys, més el de "respir".

- Es fixen els llocs de recaptació: els cereals a les eres ("net que sera"), havent-los de carregar els particulars fins als graners amb la companyia dels recpatadors ("noveners"); les olives s'han de partir al molí; la verema s'ha de donar al trull on diguin els noveners; i els corders s'han de lliurar als corrals on es delma.
- El plec de condicions especifica que els veïns no poden vendre les seves collites ni els seus ramats si abans no s'ha separat el dret del novè, sota pena de 14 sous cada vegada (a repartir en parts iguals entre la Senyoria, l'arrendatari i la Real Camara -la Corona-). En qualsevol cas l'arrendatari haurà de disposar l'execució d'aquestes sancions.
- Que ambdues parts designaran dos noveners per a partir el blat a les eres, tots dos de lliure designació.
- La Vila cedeix a l'arrendatari un graner pel gra, altre que té trull per la verema, i el molí d'oli per les olives i l'oli.
- S'autoritza a l'arrendatari a moldre les olives del dret amb les mateixes condicions que ho fan els delmers.
- El preu de l'arrendament es pagarà en moneda d'or o plata, no d'ardit, i es fa efectiu en uns sola vegada el mes d'agost.
- Si resulta que l'arrendatari és creditor de la Vila no podrà destinar els drets recollits a compensar els seus crèdits.
- El preu que pagui cada any l'arrendatari es destinarà a pagar pensions censals adeutades i a lluir-ne d'altres segons les possibilitats, reservant-se però els regidors 140 lliures ardots per a subvenir a les necessitats corrents de la Vila (aquesta suma se separarà dels drets que s'han d'abonar a la Vila, i a excepció de l'any en curs en els següents se pagarà el dia de sant Miquel de setembre.
- L'arrendatari ha de donar sense càrrec als regidors 12 veles de cera blanca cada any, per a l'església amb ocasió de les festes del patró sant Llorenç.
- Es disposa que "los eixans y mitjes dites" les ha de pagar l'arrendatari al seu càrrec després de satisfer la renda de l'arrendament.
- Cada any l'arrendatari tmbabé pagarà 65 lliures de plata valenciana per a fer un "tern" per l'església.

Altres clàusules que s'inclouen són:

- Que l'arrendatari pagarà els honorarios del nunci que ha anunciat la subhasta del servei, per la qual cosa "se servira veure's en lo Ajuntament".
- Allò que obtingui l'arrendatari del dret del novè ho lliurarà directament als regidors i no ho dipositarà a cap Taula.
- Però ell mateix s'encarregarà de pagar pensions i censals.
- Talment l'arrendatari haurà de donar fiances suficients a criteri dels regidors, sent a càrrec seu les despeses notariales per a formalitzar-ho; en tot cas el document ja refereix quins són els fiadors que hi intervenen i s'obliguen solidàriament.

En tot cas, desconeixem el procediment que s'ha seguit per a l'aprovació d'aquells arbitris, però suposem que s'acompleix tot allò disposat per la normativa aplicable.

D'altra banda, si retornem a la documentació comptable ja referida de la Pobla de Massaluca (380), observem el següent:

- Els anys 1769 a 1779 s'imposen arbitris del vuitè sobre cereals i olives, i els resultats obtinguts es destinen a quitar censals i satisfer pensions adeudades:

- 1769: Es redimeixen censals per un import total de 10.500 rals, i pensions que en total són de 1.654 rals i 19 diners. I hi ha un sobrant "en el arca de tres llaves" de 3.012 rals i 5 diners.

- 1770: El sobrant d'arbitris de l'any anterior es destina a quitar censals pel mateix montant, i encara es recapten pel mateix aquell any 9.353 rals i 8 diners. Finalment resta un sobrant provinent d'arbitris i de rendes de propis de 8.456 rals i 23 diners.

- 1771: Es liquiden 1.000 rals de tants altres censals, i es pagan 1.790 rals i 13 diners corresponents a pensions vençudes; i tenim un sobrant de 13.446 rals.

- 1772: Es recapta d'arbitris 9.639 rals i 12 diners, i es cancelen censals per 921 rals. Hi ha un sobrant a caixa de 22.021 rals.

- 1773: S'obtenen 9.310 rals d'arbitris i se satisfàn 15.698 rals per pensions adeudades.

- 1775: Es quiten censals per 7.340 rals, i se'n paguen 450 de pensions.

- 1776: S'ingressen de "ocheno" 6.160 rals, i es paguen 225 rals per redimir censals.

- 1777: Es recapten 1.495 rals d'arbitris.

- 1779: S'obtenen 3.470 rals i 20 diners d'arbitris, i es paguen censos per import de 5.215 rals i 23 diners.

- L'any 1795 s'imposa un nou arbitri, ara del dotzè sobre cereals, olives, vi i corders que donen uns ingressos de 7.000 rals; però solament es liquiden pensions per 2.449 rals i 14 diners.

Veiem que no tots els sobrants d'arbitris i propis es destinen de manera immediata a la cancelació de censals; i tampoc podem dir que s'apliquin per meitats les pensions anuals. Però és evident que l'esforç econòmic d'aquella comunitat és important en aquells anys per a sanejar el Comú.

D'altra banda, si bé es preveuen normalment les despeses mínimes establertes per aquella Instrucció de 1760, veiem que hi ha anys que s'ha de prescindir d'algun servei perquè les rendes de propis no són suficients: l'any 1767 no es presta el d'ensenyament de primers lletres ni el de pregoner atesos els baixos rendiments dels propis; o el 1816 en què es prescindeix dels serveis d'un predicador de Quaresma "por no haver propios para satisfacerle su limosna". Per aquests casos no s'apliquen

sobrants d'arbitris que no deuen haver, però tampoc s'amplien els propis ni es concerten nous censals.

I justament aquell any 1816 ha de ser prou desastròs, potser acumula pèrdues dels anys anteriors arrans les guerres contra el francès; el cas és que es reconeix adeutar al majordom de propis i arbitris la suma de 20.309 rals (381).

7.4.3 L'arrendament de serveis:

Una font d'ingressos, la més importants dels Ajuntaments i Comuns del s. XVIII d'acord amb la legislació municipal borbònica és la que prové de l'arrendament dels propis. Podrien explotar-se directament, però l'Instrucció tant citada de 1760 disposa en el seu art. 5 que tots els que siguin arrendables "se saquen anualmente a publica subastacion y se rematen en el mayor postor", i en la resta que s'actui "con la mayor legalidad y con la conveniente cuenta y razon".

En la pràctica i malgrat tenir una informació molt limitada, creiem que tots els serveis municipals s'arrenden. És més, a part dels tradicionals com eren els molins d'oli, la carnisseria, les tavernes i els forns de pa, el s. XVIII apareixen altres com són els molins de sansa, els hostals i fins tot s'arrenden finques comunals per a pastures i per a fer llenya.

En tot cas l'arrendament no es concedeix per adjudicació directa, sino que l'Ajuntament ha d'aprovar una "taba" o-espècie de plec de condicions i sotmetre-ho a licitació pública per a adjudicar-ho en subhasta al millor postor; la gestió s'encomana al nunci-corredor de la Cort que farà l'anunci públic pels llocs acostumats de la vila i terme, i després realitzarà la subhasta; i ja finalment el servei s'adjudica a aquell que ofereix millor preu ("al mes donant") (382).

El procediment general es convocar fins a una tercera subhasta, si les dues anteriors resten vacants; però al Principat i en concret a la nostra zona, existeix un ús general consistent en admetre una altra oferta després d'haver-se procedit al "remate" i adjudicació del contracte si és que la nova oferta supera a l'admesa en una sisena part (se'n diu del "seyseno"). En conseqüència, si en un termini que va entre els 2 i 6 mesos o més segons el lloc, després d'haver-se adjudicat el servei algú presenta una nova oferta amb millors condicions econòmiques, en tant que serà més beneficiosa pel Comú serà admesa i s'anul.larà la subhasta feta.

L'intendent de Catalunya deu considerar abusiva aquella pràctica atès que és permesa fins i tot quan ja s'ha lliurat el contracte d'arrendament i s'està exercint; i per això formula consulta al Consell de Castella, que finalment no l'aboleix però disposa que se subjecti a les regles que

regulen l'arrendament de les rendes reials. Així és per un Auto del Consell de Castella del 27 d'abril de 1771 publicat per una Circular del següent 4 de maig; aquesta resolució encara es reiterarà per altra de 18 de desembre de 1804; en definitiva, tenint en compte que aquell ús s'admet fins i tot després d'haver-se "principiado el arriendo" amb els perjudicis i la inseguretats que es causen al primer arrendatari, s'estableix:

- Que "las justicias y Juntas de Propios de todos los pueblos de dicho Principado saquen a publica subastacion y rematen con las solemnidades de derecho, los ramos de sus respectivos propios y arbitrios, tres meses antes de cumplir el tiempo de los arrendamientos anteriores".

- Que al convocar la subhasta s'haurà de fer constar que s'hi procedirà de conformitat amb les regles, condicions i qualitats "con que se ejecutan los de rentas reales en quanto a los remates, tiempo o terminos dentro de los quales y no fuera de ellos puedan hacerse y admitirse las mejoras y pujas que se hicieren y circunstancias".

La resolució admet la validesa de la millora, però quan es produeixi segons allò establert per a les rendes reials. I així es reiterarà per altre Auto del Consell de 8 de maig de 1793, que preten resoldre definitivament els problemes que plantejen la subsistència de diferents "principios y sistema de subastas y arrendamientos publicos" que s'usen a tot el Regne; efectivament s'ordena el següent:

- Que "concluido y cerrado el remate (...), solo pueda admitirse (...) la puja del cuarto que permite la ley (...) por el gran provecho que resulta".

- Que aquella "insinuada puja" ha de fer-se en el termini de 90 dies, com també prescriu la llei, però caldrà treure el contracte novament a subhasta a celebrar dins 9 dies "para su mremate en le mayor postor" definitiu, i "sin accion a nueva puja".

Si relacionem ambdues resolucions de 1771 i 1793 veiem que la primera obliga a procedir a la subhasta dels arrendaments 3 mesos abans de concloure el contracte vigent; i després es dóna un termini de 90 dies per a poder presentar-se la millora. En definitiva, es pretèn que tot quedi resolt abans de que aquell a qui s'hagi adjudicat el servei en subhasta o molt poc després segons quan es presenti la millora considerant els terminis donats (el primer per a la subhasta pot ser superior als 90 dies d'acord amb el número total de dies de cada mes).

1r.- La pràctica de la millora o "seysena":

Justament l'any 1769 es produeix un conflicte a Batea per aquella causa de la "seysena" en l'arrendament de la tenda de pesca salada, i encara no està resolt el 1771. D'aquest any coneixen una sèrie d'actuacions que es produeixen des del mes de març fins el d'agost, per bé que en hi haurien altres anteriors, i en les que també intervé l'intendent del

Principat; pot ser que tal fet (o amb altres) fos el motiu de la consulta que aquell oficial reial va fer al Consell de Castella, i que donaria lloc a l'Auto del mes d'abril abans esmentat (383).

En tot cas segons la documentació de Batea que citem de 1771:

- El 7 de març de 1771 els regidors, i els síndics procurador i personer de Batea remeten una carta notarial al batlle en la que posa de manifest que:

- L'any 1769 se "arrendo en publico subasto la tienda de la pesca salada (..) y quedo dicho arriendo a favor de Pedro Domenech, habiendo sisenado dicho arriendo por tres vezes".

- "Se volbio al publico subasto y puso manda Pedro Bernat, vecino de esta villa".

- "Luego de librada la tienda en el segundo subasto, comparecio Joseph Casals, albañil y vecino de esta villa ante los regidores del dicho año (..) y pujo voluntariamente con otra seysena el dicho arriendo que havia quedado a favor de dicho Bernal".

- "Haviendo aceptado los dichos regidores (..) esta nueva puja o seyseno mandaron comparecer a Pedro Bernat (..) y le notificaron la puja o seyseno".

- "Pedro Bernat respondio que se quedava para responder el tiempo de la ley, (..) y antes de cumplirse las veynte y quatro horas respondio que no queria usar del derecho de la prelacion o fatiga".

- "Por fines particulares" el batlle (anterior a l'actual) no va voler que Casals quedès arrendatari, si no que ho fos Bernat i per ell un Pere Poblador per qui aquell hauria intervingut; però aquesta actitud va causar "tantos disturbios entre el bayle antesesor, (..) diputado y el dicho Pedro Poblador, que no solo redundaron con algun escandalo (..) si no tambien en perjuicio y menoscabo de los propios del Comun de Batea" atès que finalment no es va procedir a l'arrendament i no es va cobrar la "puja".

En definitiva, es va intentar l'arrendament dues vegades: a la primera s'esgotaren 3 subhastes sense èxit, i en la segona l'arrendament fou adjudicat a la segona subhasta; però després, havent-se ja lliurat la tenda a l'adjudicatari, un altre veí ofereix un nou preu amb la "sisena" d'increment. D'acord amb aquell testimoni els regidors accepten la nova oferta i la notifiquen a l'adjudicatari inicial qui finalment renuncia als seus drets.

A continuació els regidors ja es refereixen a uns interessos particulars del batlle, que es nega a formalitzar l'arrendament a favor del nou adjudicatari; i no solament això sinó que a més entra en conflicte un tercer que seria el veritable adjudicatari atès que el primer hauria intervingut en representació seva.

En qualsevol cas, els regidors demanen al batlle que dongui possessió a l'últim adjudicatari perquè així podran cobrar "la seysena"; però el batlle

no ha contestat mai a cap requeriment, i ara l'adverteixen perquè resolgui l'afer conforme s'ha indicat i es puguin cobrar l'arrendament i l'excès ofert. Ja si fa cas omís, indiquen que acudiràn davant de l'autoritat o tribunal corresponent.

El batlle acaba contestant i recorda que el seu predecessor en el càrrec havia resolt l'afer segons sentència de 25 de juny de 1770, fent-ho a favor d'un Pere Poblador per qui havia actuat el primer adjudicatari de la tenda. El mateix batlle indica que la "Real Sala" havia intervingut (segurament en apel.lació) i va ordenar: "que se observe la sentencia", així com el batlle atorgués finalment l'escriptura corresponent a aquell adjudicatari en el termini de 3 dies. El batlle acaba el seu escrit manifestant que ni ell ni el sots-batlle poden contradir allò que la Reial Sala ha proveït.

La situació encara es complica més amb una nova carta dels regidors i síndics de 12 de març de 1771. Tots ells actuen como "parte componente el Comun y Universidad de dicha villa" i insisteixen en la improcedència de l'actuació feta a favor de Pedro Poblador. Tanmateix ara reconeixen que certament l'any 1769 l'aleshores síndic personer justament havia instat al batlle perquè adjudiqués la tenda a Poblador, però manifesten en que en aquell moment va actuar "por sus fines particulares y no en nombre del Comun, no solamente porque procedia sin voluntad y consentimiento del Comun, sino contra expresa voluntad y consentimiento del mismo Comun y aun con menoscabo de sus propios".

El batlle torna a respondre'ls però sols els requereix perquè "se abstengan de molestarme con tan voluntarios recursos".

L'afer segueix fins que hi acaba intervenint l'alcalde major de Tortosa, qui per decret de 2 de juny de 1771 ordena que l'adjudicació es faci a favor d'aquell que havia ofert major preu que l'adjudicatari inicial; i ja per un altre decret de 6 de juliol de 1771 ordena al batlle de Batea que executi l'anterior, i encara li insisteix el 20 de juliol següent.

Però el batlle seguirà fent-ne cas omís, fins que el 3 d'agost de 1771 rep un nou requeriment dels representants municipals recordant-li aquelles resolucions de l'alcalde major de Tortosa i insistint en el seu deure de donar-los-hi compliment. I ja el 5 d'agost següent, quan e sva a resoldre el conflicte, després no es pot localitzar a l'adjudicatari, la tenda és tancada i l'Ajuntament no pot cobrar els seus drets (el batlle ha degut de proveir allò procedent "para lo preciso y lo necesario de abastos" (383).

Suposem que l'actuació de l'alcalde major de Tortosa deu desconèixer aquell Auto del Consell de Castella, publicat uns pocs mesos abans, doncs confirma els drets d'aquell que ha ofertat a la "seysena" després de que el contracta ja hagués estat adjudicat en subhasta. Però la documentació posa de manifest altres qüestions: el conflicte existent

entre els càrrecs municipals, ates ala denuncia dels interessos particulars del que fou síndic personer que hauria actuat d'acord amb el batlle i en contra del criteri dels altres representants municipals; i els conflictes evidents entre els càrrecs referits i el batlle.

També cal dir que en aquestes actuacions dels regidors i dels síndics de Batea es presenten com a "parte" del Comú i Universitat, però no com a Ajuntament que no deu estar formalment constituït si no el presideix el batlle o el sots-batlle (384).

2r.- Procediment d'adjudicació:

L'Instrucció de 1760 sobre els propis i arbitris del Municipi no solament obliga a que s'arrendin si és possible, sinó que també disposa que tal arrendament es faci per pública subhasta.

I en aquest sentit ja aquella Instrucció en el seu cap. 5 disposa unes normes:

- Que en els arrendaments no puguin intervenir-hi ni hi tinguin part els càrrecs locals ni el seus parents (suposem que com és habitual fins al quart grau de consanguineïtat).
- Que el procediment s'ha d'ajustar a la legalitat, i fer-ne "la conveniente cuenta y razon".
- I que els ingressos que se'n derivin, com ja hem anat veient, "entren en poder del tesorero o mayordomo de propios".

Després altre Auto del Consell de 18 de novembre de 1775, confirmat per una resolució reial de 18 de desembre de 1804 amplia l'anterior:

- S'anunciarà per edictes la celebració de la subhasta, cridant "a los postores con señalamiento de dia para el remate".
- Es donarà un termini de 30 dies perquè els que vulguin optar a la subhasta presentin llurs propostes.

Hi ha una Circular del Consell de 31 de gener de 1793 que recull algunes altres normes:

- Que la durada del contracte no pot ser superior a un any; però res impedeix que es pugui ampliar a 3, 4 o més anys segons el cas, si és que és útil i ho autoritza el mateix Consell.
- Que en l'acte de celebració i admissió dels "remates" els candidats han de donar o presentar fiadors "competentes, legos, llanos y abonados con bienes raices equivalentes libres de toda otra responsabilidad".
- Que en qualsevol cas no s'atorgarà l'escriptura d'arrendament fins que s'hagin examinat els fiadors i la Junta de Propis i Arbitris declari que

són legítims i bastants, en el ben entès que aquells resten responsables "a las quiebras que resultaren contra los arrendatarios o fiadores".

- Que si un servei no s'aconsegueix arrendar per manca de postors, la Junta podrà nomenar un administrador, tenint en compte que sigui persona intel·ligent i apta per la tasca que se li encomana. Ja aquest administrador deurà tenir el seu compte anual que s'adjuntarà al de la Junta i que també serà intervingut per l'escrivà de l'Ajuntament.

3r.- Alguns contractes d'adjudicació:

Tenim exemples de varis contractes d'arrendament de béns i serveis municipals, i hem de dir que no es donen excessives diferències alhora d'establir les condicions contractuals entre uns i altres municipis, si no és ja en algun costum i practica especial relativa a la gestió del servei.

Hem d'indicar també que aquests contractes contenen altres disposicions òbviament vinculades però alienes al servei en sí com ara les obligacions a càrrec dels arrendataris de lliurar determinats objectes i materials per a fins religiosos o unes balances (a Flix).

1) El servei de carnisseria:

Presentem l'adjudicació del servei de carnisseria i taula de carn de Flix atorgada l'any 1768, després de ser correguda i de fer la subhasta pública (385).

El 2 de gener de 1768 s'atorga contracte d'arrendament de la carnisseria de Flix. Els concedents són dos regidors de la Vila (atès que el degà es troba "en lo llit per indisposicio corporal", i altre regidor és "ausent"), amb l'intervenció del procurador-síndic i l'assistència del batlle que autoritza el concurs i l'adjudicació; tots ells hi són convocats i congregats com és costum.

El contracte es fa amb efectes retroactius des del 18 d'abril de 1767 fins el 2 d'abril de 1768 (ignorem la causa). En definitiva se cedeix la carnisseria "per titol de arrendament", amb el "dret y facultat de matar y vendre carn en la present vila eo la carniceria", segons els pactes següents:

- La durada del contracte és d'un any, de Pasqua de Resurrecció d'un any a la vigilia de la mateixa festa de l'altre any.
- L'arrendament comporta la cessió d'un "vedat" per a pasturar el bestiar que s'ha de matar i vendre a la carnisseria, concretament al terme de la "Dessa".
- Aquell terme resta reservat exclusivament al carnisser, de manera que cap particular pot dur-hi el seu bestiar per a pasturar sota pena de la Vila d'"esser carnejat en tres caps o altramnent (..) de tres lliures per cada

vegada" a imposar pels regidors; però el carnisser tampoc podrà dur a pasturar el seu bestiar a terres particulars, en qual cas se li aplicarà la mateixa sanció anterior, i a més haurà de pagar 3 lliures al "dueño" de l'heretat afectada.

- El carnisser podrà usar de la carrerada (o camí) i dur a abeurar el seu bestiar a la "Casa de la Barona", finca de la que podrà entrar i sortir lliurement.

- Dins "dit continent de vedat podra cada dueño fer la quinta part de coltra dende sant Miquel fins lo dia ultim de maig, y cas de soltar-la sens voluntat del dueño, deura pagar la pena ordinaria de tres lliures com los demes ganados".

- Tampoc se li permet pasturar pels camps d'oliveres que hi ha al "vedat" des del 8 de setembre i mentre hi hagi olives sota la mateixa pena anterior, per a evitar que el bestiar se les mengi; feta la collita podrà accedir-hi lliurement (386).

- Se li prohibeix dur a pasturar el bestiar a l'Illa, ni a la fita que és "damunt de la hera nova que señala de riu a riu", ni a l'horta.

- A la resta del terme, solament podrà entrar si el propietari de l'heretat li deixa, i encara sota la pena o compensació més pròpiament que aquell disposi.

- Si el bestiar del carnisser entra a la finca d'altri i aquest exigeix l'esmena, segons observança i llei antiquíssima, aquella deu avaluar-se en principi pels regidors "com a primers proms"; i en absència d'ells o per impossibilitat accidental "la justicia" designarà altres veïns "per proms per a fer tal acte". Feta la valoració s'ha de pagar en un termini de 10 dies, però en el mateix període es podrà apel·lar l'estimació feta davant d'un segon "judici de proms", contra el que encara després es podrà constituir un tercer judici de prohoms.

- Però en cap cas podrà promoure plet ni qüestió de cap mena davant altre jutge o tribunal, sota pena de "no esser-li admesa, ni ser ohit verbalment".

- Seguint amb l'esmena fixada, si no es paga serà executada per la "justicia".

- Cada particular una vegada l'any podrà matar a la carnisseria un cap de bestiar propi "que sia essent de sa cria" i "de qualsevol genero" i vendre'l; per aquests conceptes abonarà a l'arrendatari del servei 3 sous ardits.

- El carnisser està obligat a matar i vendre carn de dos bous la vigília de la Mare de Déu d'agost (dia 15), o altre dia que decideixi l'Ajuntament. Els bous han de ser "grassos y de recibo, al preu de dotse quartos per cada lliura carnicera".

- Els bous als que ens referim a l'apartat anterior, s'han de presentar públicament la festa de sant Llorenç (10 d'agost), "per a ser visurats per lo Ajuntament a son coneixement y disposicio, y cas de pareixe'ls esser de recibo deura lo arrendatari presentar-ne altres de millor calitat".

- Malgrat tot, si no pot presentar bous aptes, per aquell mateix dia (de festa major) deurà tenir carn de moltó al mateix preu que el fixat pel bou.

- L'arrednatori s'obliga a vendre carn a tots els habitants i naturals del lloc, així com als passatgers, "quanta ne voldran", i que sigui bona sense defectes ("ni de opinio").
- La carn de moltó ha de ser tersada sota pena de no ser admesa i de fer-li llençar, sota les penes "arbitrarias" que li puguin posar.
- El carnisser no pot amagar res "al taller", com tampoc pot vendre carns que no sigui "de recibo"; si no observa aquestes normes se li apliarà una multa de 3 lliures.
- "Lo taller ha de tenir taula oberta dende les dos hasta les sinch y en altres hores del dia o nit que convinga a algun particular o passatger per despachar y vendre carn".
- El taller haurà d'estar a "contento" de l'Ajuntament i sota la seva supervisió.
- Es disposa que els moltos que s'hagin de matar "han de anar per ses cames a la carniceria, com igualment les vasives", en altre cas s'imposarà una multa de 5 sous.
- Es prohibeix matar animals per la nit.
- Pel dia o festa de la Mare de Deu del Remei, en que es fa processó a l'ermita de la mateixa, el carnicer ha de donar als regidors "trenta carniceres de carn de molto, pesant lo arres sanse, y per la restant que sia de altre arres ha de dar de la part se li demanara; y cas se ofresca mes carn per tal funcio (..) deura dar-ne fins a trenta cinch lliures sens contradiccion ni replica alguna".
- Pel menut de cada moltó ha de cobrar 5 sous i 3 diners ardots, "y se ha de dar a tanda o per parer".
- La carn que sobri els dijous i no es vengui es repartirà entre els veïns "per paret y per lo taller, com y lo cobrar-la, lo qual per este rezel o per fugir de este treball no ha de deixar de tenir carn en semblants dies" sota pena de 5 sous per cada vegada.
- El carnicer podrà tenir un ramat de fins a 250 caps, tots mascles, sempre que no siguin "de pel, ni femella, encara que sia de llana", sota multa de 3 lliures, la qual s'anirà doblant en ocasions successives fins que obeeixi.
- Des del 20 de maig, que comença la sega i el batre, fins el 15 d'agost, el carnicer ha de vendre carn d'ovella que ha de "ser bassiva doble, essent tambe bona y de recibo", i s'ha de vendre a raó de 5 sous 3 diners ardots per lliura.
- L'arrendatari està obligat també a guardar "los mardans dels ramats de particulars de esta vila", cobrant de cada un 3 sous ardots.
- També està obligat a fer i donar al seu càrrec el dia que comenci l'arrendament unes balances per a la taula de carn que han de ser de "aram ab lo bras o fiel de ferro y dits plats y bras deura esser corresponent a la carniceria bones y de recibo" a punt d'usar-se; de la mateixa manera també ha de donar els pesos necessaris, que seran de ferro. Si no compleix amb aquests deures, serà l'Ajuntament qui se n'encarregarà però ho farà fer a càrrec d'aquell.

A part de les obligacions estrictes del servei, l'arrendatari s'obliga a presentar "fiadors legos y abonats per lo Ajuntament, a son coneixement, aprobacio, disposicio y de la jurisdiccio ordinaria"; si l'Ajuntament fa "reprobacio verbal" dels que presenta, se n'hauràn de donar altres sense cap oposició, i així successivament.

També es disposa que si l'arrendatari és foraster, ha de designar un procurador veí de la vila que "tinga ses veus, y com a tal facor o procurador agent" pugui rebre tota notificació, requeriment, etc.

A continuació s'acorda que l'arrendatari es faci càrrec dels costos i despeses "de Cort y correduria, y salari de l'acte ab lo paper sellat corresponent" que signarà davant de notari.

Al final del document s'hi conté l'acceptació de l'arrendament per part del beneficiat i presenta els fiadors; i aquests també intervenen assumint solidàriament les obligacions que els corresponen.

2) De l'hostal:

Tenim dos exemples: un de Batea i altre de Flix.

- De Batea:

Presentem l'adjudicació de l'hostal de Batea, segons acte tingut el 4 d'octubre de 1750 i fet a favor dels cònjuges Josep Martí i Francesca Alanyà "tanquam plus danti (..) in encantu publico, tabba et curritore" amb "facultatem hospedandi in eo" (387).

El text del contracte recull el ban publicat per anunciar la subhasta del servei, amb aquest encapçalament: "Tothom que vullga entendre en lo arrendament de l'hostal de la vila de Batea que se arrende per temps de tres anys (..) que sapia". Tot seguit es relacionen les condicions del contracte:

- Una durada de 3 anys.
- L'arrendatari ha de doanr fiances a "satisfaccio y contentament del Comu y Vila".
- L'arrendatari es farà càrrec dels costos de l'escriptura pública que formalitzi l'adjudicació.
- El preu que s'estipuli segons la subhasta es pagarà en moneda de plata valenciana, que és la cvorrent al lloc.
- Que a la subhasta no s'admetrà cap oferta inferior a 10 rals.
- Que el pagament del preu es fraccionarà en 3 venciments l'any, cada 4 mesos.
- Que quan hi hagi "tropa" a la vila, l'hostaler deurà deixar lliure l'establia de l'hostal si aquella la necessita.

- L'arrendatari haurà de tenir sempre "cevada, palla y tot lo necessari" pels animals que s'han de deixar a l'estable.

- Per qualsevol "comprehencio e inteligencia de qualsevol dupte o duptes que's podran suscitar en y sobre esta capitulacio o prearrendament" s'ha d'acudir als regidors.

- Es fa constar que cap veí ni natural de la vila "pugue acullir en sa casa a persona alguna per interes, (..) si empero podra hospedar-lo y acullir-lo si lo natural o vehi fa tot gasto al foraster y a sos bagatjes"; si algun veí contravé aquesta disposició, serà multat en 30 rals de moneda de plata valenciana per cada vegada (un terç per la Senyoria i la resta per l'arrendatari).

En aquest cas coneixem el preu obtingut: 526 lliures i 10 sous. I per la resta, el document segueix la línia dels de Flix, si bé en el cas de Batea l'arrendatari assumeix tots els riscos derivats "de nebula, grandine, bello, peste, recalia fortuito, etc.", i talment se sotmet al "foro magnifico bayuli iudicisque ordinarii presenti ville".

- De Flix:

Els quatre regidors de Flix "junts y congregats per a las cosas infraescritas", "ab intervencio y acistencia" del batlle i del procurador síndic, atorguen el 4 de gener de 1768 el contracte d'arrendament de l'hostal del lloc a favor d'Antoni Tarragó Morales pagès de la vila "com a major postor" (388). Les condicions pactades són les següents:

- El termini o durada és de 3 anys, també amb efectes retroactius des del 7 de juny de 1767 fins el mateix dia de 1770.

- El preu s'ha de pagar en moneda d'or o plata, i en dues pagues l'any: per Nadal i el 7 de juny.

- L'arrendatari ha de donar assistència a tot passatger segons és costum.

- Que resta prohibit a tot veí natural de la vila de donar allotjament a passatgers, sota pena de 3 lliures per cada vegada.

- També es prohibeix als veïns vendre ordi als passatgers (pels animals) si no és que sigui de la seva pròpia collita però sempre i quant no en tingui l'hostaler, i sota la mateixa pena anterior.

- L'arrendatari ha de donar als regidors 6 canes "d'indianes de les amples, y de les ordinaries (..) per a fer unes quartines per lo duzel del sant Christo de Casa lo Ajuntament", i també unes balances d'aram "ab son fiel de ferro y pesos corresponents com es una lliura fins a mig quart"; tot això ho lliurarà als regidors quan se li demani, i en cas de no fer-ho ells mateixos ho encarregaran a "ses costes".

A continuació es recullen les clàusules habituals:

- Que l'arrendatari ha de presentar com fa en l'acte, fiances suficients, a "contento" dels regidors.

- Que també ha de pagar els "gastos de Cort, correduria, salari de acte ab lo paper sellat yu despatg de la present tabba que se li otorgara en poder del notari de la present vila".

El preu de l'arrendament segons la subhasta és de 144 lliures, 13 sous i 8 diners moneda barcelonesa, i que es pagarà en 6 pagues (2 l'any) els dies abans indicats

3) De la "nafora" o rec:

El mes de març de 1768 els regidors de Flix arrenden la "nafora", o sistema d'abastament d'aigua (389). Aquesta xarxa pertany al que es denomina "Comu de la Horta", i que deu ser una espècie de comunitat de regants que abastia aigua per a regar, pel molí, etc. Encara que el document no ho detalla, no dubtem que els usuaris del servei abonarien una quota (s'al.ludeix a un repartiment d'ingressos) que percebria l'arrendatari; a més aquells ingressos han de cobrir els salaris que es fixen del col.lector del canon i d'un sequier.

En tot cas l'arrendament es concerta amb els pactes següents:

- La durada del contracte és de 4 anys, a comptar des del 19 de març de 1768 fins al 19 de març de 1772.

- L'arrendatari ha de conservar-la i mantenir-la "a ses costes y perills, donant la aigua per a regar y demes usos com es costum".

- Una vegada formalitzada l'adjudicació del servei, es lliurarà a l'arrendatari "la nafora, tanques y rastrillo y demes coses corresponents".

- Acabat el contracte ho retornarà tot tal com ho ha rebut; i suposant que el seu valor sigui diferent: si és superior al que té en aquell moment l'haurà de "refer lo Comu de la Horta en los acostumats repartiments", i si fos inferior "se le relievara".

- Que mentre funcioni la nafora "mai podra faltar-hi caduf algun, que no podra buidar dos tersos de aigua en les canals".

- Que la nafora no podrà estar mai "deturada", salvat que sigui per a reparar-la o acondicionar-la, sota pena de 3 lliures cada vegada; tot i així les reparacions s'han de fer en un temps màxim de 3 dies.

- L'arrendatari sempre ha de tenir a disposició taules o yaulons suficients als dos canals de la nafora per a conduir a la "sequia" tota l'aigua, i arreglar "les juntes de les pedres".

- Serà responsabilitat de l'arrendatari canviar les pedres de l'"edifici dels naforals", i arrencar les figueres o altres arbres que hi puguin créixer perquè no el deteriorin.

- Altres deures de l'arrendatari:

- Posar "cadubs (..) de la llargaria que dista on ajudant de l'altre al lloch del caduf, y obrats han de quedar de un pam y quart de amplaria; y la taula del costat de un pam de ample", tot sota pena de 3 lliures.

- Ha d'instalar "tantes bolanderes com y quant seran necessarias per a rodar la nafora a bon ayre, posar y traure les tanques y limpian lo rastrillo com y quant convinga, ab la mateixa pena".

- Ha de conservar la caseta destinada a la conservació de fusta, sense gotelleres i tancada; i en ella ha de guardar "los cadubs nous a mes dels de la nafora y de les mides dites, sis pessetes de bolta, sis ajudants, dos carregues de clavilles de coscoll, quatre dotsenes de pots", i tot allò que gastí d'aquells materials deurà reposar-los en un termini màxim de 12 dies.

- Si mai s'ha de canviar "lo curro" o s'ha de refer, es donarà un termini a l'arrendatari perquè ho faci, per bé que si el vell ja no es pot fer servir el nou anirà a càrrec del Comú.

- Que si bé els regidors es fan càrrec dels cercols del "curro", la seva instal·lació corresponent a l'arrendatari.

- El Comú posarà a disposició de l'arrendatari els homes que li facin falta pel transport de materials, però seràn a càrrec d'ell.

- La nafora ha d'estar degudament adobada i assegurat el seu funcionament cada any el dia 1 de març, perquè pugui fer-se'n ús fins l'1 de novembre següent.

- No s'imposarà cap sanció a l'arrendatari si la nafora no funciona per causa de "gel, pluja, borrasca o altre perill considerable".

- "Los elets" (regidors) podràn visitar les instal·lacions de la nafora sempre que vulguin, per tal d'assegurar que l'arrendatari compleix amb els seus deures.

- En cas de que es facin obres a l'"azud u moli del rey" i per aquesta causa l'arrendatari no pugui donar aigua suficient al Comú, el temps que això duri s'ha de descomptar del preu de l'arrendament.

- L'arrendatari ha de donar en tot cas "fiances lliures, llegendes, llandes y abonades per los elets per lo cumpliment y seguretat de totes coses, de forma que tots junts y cada hu a solas quedo principalment obligat".

- L'arrendatari s'ha de fer càrrec de tots "gastos de Cort, correduria, acte, paper sellat y copia ha de entregar als elets dins un mes".

- Les multes que es puguin posar a l'arrendatari mai podràn ser anul·lades ni minorades.

- Cada any se li farà a l'arrendatari "lo repartiment acostumat, (..) y per la cantitat corresponent en lo dia quinze de cada un any la mitat y la altra mitat lo dia ultim de cada un any", el qual es carregarà en un llibre que es durà a l'efecte; en aquell també es preveurà el pagament d'"un sou per lliura de salari de collector, lo salari de sequier, y altres gastos ben vistos als elets", despeses totes elles a satisfer després de que l'arrendatari hagi cobrat els seus drets.

- L'arrendatari haurà de donar comptes dels resultats econòmics del servei sempre que sigui requerit pels regidors, i si "algu dels yndividus

contribuents" no li paga la seva derrama alehores "lo Comu de la Horta estara de evicció per aquella cantitat".

- Per a cobrar dels contribuents ho ha de fer amb diners, blat, ordi, oli o seda "al preu corrent".

- I per últim s'assenyala que en adjudicar-se el servei es donaràn a l'arrendatari 25 lliures com a bestreta per les despeses que pugui tenir, les quals les haurà de retornar el dia de la Mare de Deu d'agost o bé se li retindràn de la primera paga que rebí dels contribuents.

4) De "palmes bordes":

Es tracta de l'arrendament d'un servei de venda de "palmes" (o palmeres) que es cullen al terme del Coll de Balaguer del que és titular el Comú de Tivissa (390).

La nostra informació es refereix a un contracte establert l'any 1776, cedint en arrendament anual les "palmes bordes" d'aquell terme per a la seva venda; la vigència del contracte és de l'1 de gener al 31 de desembre de 1777, fet a favor d'un particular, i per un preu de 50 lliures 10 sous.

En tot cas, l'arrendament havia estat autoritzat per l'intendent del Principat, segons Ordre de 15 de juny de 1771.

Les condicions d'aquell arrendament són succintament:

- Que el preu es pagarà al dipositari de Propis i Arbitris del Comú en diner efectiu.

- Que solament l'arrendatari podrà collir i vendre les palmes de "la plana y territori de l'Hospital de l'Infant y Coll de Balaguer" fins a la font de Liria i les de "tots los vesants del mar de este terme, (..) y des de riu de Llantres y tots los dits vesants del mar fins a la basa d'en Tera".

- Si altres persones en volen collir hauràn de demanar llicència prèvia a l'arrendatari, i en cas de no fer-ho així aquell haurà de pagar una multa de 7 lliures (a repartir en 3 parts pel batlle, els regidors i el mateix arrendatari).

- Malgrat l'anterior, els veïns de Tivissa sí que en poden collir lliurement (no es declaren límits).

- Tot foraster que vulgui accedir a aquell terme deurà demanar el permís pertinent, però tot i que se li dongui (per collir palmes), no podrà fer-hi llenya ni tallar-la sota la mateixa pena abans indicada de 7 lliures.

5) Altres arrendaments:

Tenim referències a arrendaments d'altres serveis públics de diferents llocs, però les dades més completes ens venen de la Torre de l'Espanyol dels anys 1786 a 1788 (391):

- La taverna de vi:

La taverna de vi s'arrenda amb la primera condició de que s'hi vengui vi d'uns llocs determinats: la Morera, Torroja, Porrera, Falset i Gandesa. El vi però hauria de ser taxat pel mostassaf.

S'exigeix a l'arrendatari que no deixi entrar al local gent alvorotadora ni deixar-hi jugar. I d'altra banda, la vila assumeix el cost del transport del vi a vendre.

- Les botigues d'aiguarent, el tabac, l'oli i la sal:

Es tracta de la venda de subministres que correspon distribuir a l'Ajuntament en monopoli:

- En el cas de l'aiguarent, el venedor podrà guanyar-s'hi una tercera part del preu.

- Pel que fa al tabac, es cedeix l'estanc i el preu de venda dels productes seràn els que fixin "las Reales Rentas" dels servei estatal, donant sempre "lo pes que esta senyalat per dita Real Junta".

- Quant a la venda d'oli, l'arrendatari podrà fer-se amb un sou per cada quartó que vengui, establint que solament podrà vendre a "la menuda".

- I respecte de la venda de sal, es disposa que es vendrà a 2 sous 4 diners la mesureta, i 8 diners la lliura.

- Del molí d'oli, les basses i les mesures:

Pel que fa al molí d'oli, l'Ajuntament cedeix tot el molí amb els seus estris que es relacionen en el document d'adjudicació, amb el deure de conservar-ho tot degudament.

Les basses constitueixen un servei annex al molí, perquè són per l'aigua que aquell ha d'usar.

D'altra banda a la Torre de l'Espanyol s'arrenden per separat les mesures del molí d'oli, que l'arrendatari haurà de tenir ajustades i cobrant unes mesures d'oli determinades segons la moltura feta (392).

4t.- Altres notícies sobre el procediment d'adjudicació:

Per mitjà de documentació referent a l'arrendament del molí de sansa de Flix, se'ns dóna informació sobre el procediment d'oferta i adjudicació i a la vegada respecte d'alguns tipus de conflictes que se susciten.

Efectivament, l'any 1768 s'intenta arrendar el molí de sansa de Flix i sorgeixen tota una sèrie de problemes i litigis (393):

- El 9 de gener de 1768 Antonino Castellví, veí de la vila, requereix a l'Ajuntament en contra del procedir seguit en la subhasta del molí de sansa, i l'endemà li contesten els regidors i el síndic procurador amb l'autorització del batlle, en els termes següents:

- Que "tienen determinado el rematar el molino de sansa" d'acord amb l'ordre de l'intendent lliurada el 22 de desembre de 1767 per mitjà del governador de Tortosa.

- Que l'ordre els autoritza a procedir novament (seria la segona vegada) al seu "remate" i "de nuevo en publico subhasto", i que amb aquella ordre l'intendent els va remetre "la taba que le parecia mas proporcionada".

- Que recolzant-se en aquella ordre, ja han posat el molí dues vegades a subhasta: la primera la tarda de Nadal últim, i la segona la del diumenge 3 de gener dels corrents.

- Que finalment s'ha presentat una oferta de 1.600 lliures per 4 anys, molt més favorable a la que el mateix Castellví va oferir de 1.250 lliures.

- Que amb les ofertes presentades, els regidors tenen previst procedir al "remate" el mateix dia 10 de gener, i no es pot suspendre per més temps, atenent el temps que ha transcorregut i el fet que l'anunci fins i tot "se ha fixado en las poblaciones del vezindado".

- Que en qualsevol cas l'acte que s'havia celebrat el 19 de març de 1767 i que cita Castellví fou únicament un acte de subhasta i no de "remate", entre altres coses perquè els regidors encara no tenien la "taba".

- Que en conseqüència l'actitut de Castellví, que també ha acudit davant de l'intendent, està causant als regidors "muchas molestias, disturbios y costas"; però com que el mateix intendent ha resolt l'afer de manera "totalmente siniestra a dicho Antonino, despreciando su pretencion y ordenando que dicho molino se pusiera de nuevo en publico subhasto", ara la nova actuació de Castellví està vulnerant "el proceder de los regidores (..) y (..) zayere la autoridad y orden del caballero yntendente".

- I finalment "reprotestan" i adverteixen a Castellví que procediran contra ell i els seus béns pels danys i costes que els està ocasionant.

- El mateix 10 de gener de 1768 el propi Castellví torna a requerir als regidors, síndic procurador i batlle de Flix en els termes següents:

- Que ell ofereix en la subhasta que se celebra la tarda d'aquell dia 3.000 lliures per un arrendament de 6 anys, comprensiu des de la "collita" de l'any 1766 fins al 1771, reservant-se tots els drets que li corresponguin per haver rebut el molí el dia 19 de març de 1767.

- Que com el nou procés de subhasta i adjudicació li ha suposat una sèrie de danys i perjudicis, els reclamarà amb càrrec als béns propis dels regidors.

- A l'anterior responen encara els membres de l'Ajuntament "de batlle y regidors y sindich procurador" el següent:

- Que l'intendent ha manat als regidors que el molí de sansa s'arrendi solament per 4 anys, amb efectes de l'1 de novembre de 1768 fins el 31 d'octubre de 1772.

- Que l'intendent "desprecie" els anys anteriors de 1766 i 1767.

- Que per l'anterior, l'Ajuntament no admet la proposta de Castellví.

- I per últim respon Castellví també per via notarial manifestant que ofereix per 4 anys d'arrendament la suma de 2.000 lliures, sens perjudici dels drets que li corresponen dels anys 1766 i 1767, segons acte d'arrendament atorgat el 19 de març de 1767.

- Encara el 27 de desembre de 1768, Antoni Castellví remet un requeriment notarial al batlle perquè "le diera copia de la orden que sobre el molino de sansa de la misma tenia y de la taba que concerniente añ mismo molino tenia assi mismo del muy illustre señor intendente, por la via del señor gobernador de Tortosa". El batlle respon immediatament remetent al requerint als regidors, doncs "con el motivo de ser dicho molino cosa de la administracion de aquellos no se hallava ni tenia en su poder dicha orden ni taba".

Aquests conflictes i si els relacionem amb els altres arrendaments descrits també de Flix del mateix any 1768, posen en evidència una situació molt peculiar: l'any 1767 es van cedir en arrendament la carnisseria, l'hostal i el molí de sansa sense haver-se seguit el procediment legalment establert. Desconeixem les causes; en tots els casos s'afirma que es va procedir efectivament a la subhasta, però com es manifesta en la documentació relativa al molí de sansa sembla que l'intendent no havia aprovat la "taba" o plec de condicions que devia regir el contracte.

Això no obstant ignorem perquè en els casos de la carnisseria i de l'hostal s'atorguen els contractes d'arrendament encara que amb efectes retroactius, i en el del molí de sansa no és així sinó que tot i haver-hi un arrendatari des del març de 1767 després el gener de 1768 es procedeix a nova subhasta.

La causa pot estar en que l'arrendatari del molí de sansa, com es manifesta en aquella documentació hagi presentat alguna reclamació davant dels regidors i del mateix intendent, provocant amb la seva denuncia que aquell oficial reial ordenès la nova subhasta i "remate" del molí.

En qualsevol cas veiem per mitjà de tota aquesta documentació com finalment s'aplica la normativa legal vigent:

- L'intendent aprova la "taba" i lliura l'ordre autoritzant la subhasta de l'arrendament del molí de sansa.

- El contracte es concedeix excepcionalment per 4 anys, la qual cosa autoritza expressament l'intendent.

- La concessió s'atorga al millor postor, per bé que no sabem que ocorre amb l'última oferta presentada per Castellví.

7.4.4 La disponibilitat dels béns propis:

Seguint bàsicament amb aquella Instrucció de 1760 que estableix quins han de ser els recursos econòmics del Comú, ja hem vist com s'exclouen els censals i que els medis de finançament s'han de centrar en els béns propis i les rendes que puguin produir obligant així a que s'arrendin tots aquells en que es pugui fer, i sols excepcionalment es permet la possibilitat de recórrer als arbitris.

L'art. 18 de l'Instrucció és prou explícita en aquell sentit; i fins i tot afegia que que si els propis no eren suficients per a mantenir les despeses del Comú, es podia plantejar la possibilitat d'adquirir-ne de nous amb sobrants d'arbitris per tal de cobrir aquelles mancances econòmiques.

D'altra banda, el 30 de març de 1718 s'havia dictat una reial provisió que disposa com a norma general que "ningun pueblo" no pugui "enagenar sus propios, imponer sobre ellos censos, cortar leña de los montes, hacer reapartimientos entre sus vecinos ni usar de los demas arbitrios", sens perjudici de que en cas de necessitat el Consell de Castella pugui autoritzar-ho.

I una situació d'insuficiència econòmica pels propis que posseeix, es dona a l'Ajuntament de la Torre de l'Espanyol quan en el seu projecte de pressupost de data imprecisa però dels voltants de 1760, es demanava entre d'altres coses:

- Llicència per a poder fer establiments de caràcter emfitèutic en unes porcions de terra del Comú que en aquell moment eren ermes i rocals; es plantejava la possibilitat de cedir-les a veïns del lloc amb el pagament d'un dret d'entrada i un cens anual sobre els fruits que es cullissin. El mateix document indicava que el Comú es volia reservar malgrat tot uns 50 jornals de terra per a la "industria popular (..) y (..) plantar arboles, para pastos, para broza, para cozer cal" (394).
- I s'exposava la voluntat del Comú d'iniciar l'arrendament d'un hostel, que probablement abans no existís al lloc (395).

També a la Pobla de Massaluca segons la documentació comptable que hem vist, en el decurs dels anys s'introdueix l'arrendament de nous béns propis: fins l'any 1764 inclòs els propis del Comú són un molí d'oli, un forn de pa i un hostel; l'any 1765 s'afegeix un molí de sansa; el 1771 el Comú decideix arrendar "un pedazo de yerbas" per a pastures, i dos patis, així com dues heretats; i el 1795 solament s'arrenden l'hostal, el molí d'oli, el forn de pa i les herbes. En canvi el Comú intenta introduir un nou servei com és la venda al menor d'aiguardent, però l'any 1760 i següents no

s'aconsegueix arrendar "por falta de postor" i es manifesta que al propi Comú tampoc li ha interessat administrar-lo pel seu compte (396).

És curiós d'altra banda com a la Pobla per exemple no hi ha carnisseria ni tavernes, que de ser-hi sens dubte que s'arrendarien o com a mínim si eren administrades directament pel Comú els seus resultats econòmics es reflexarien en els comptes que coneixem. D'altra banda, veiem com els Comuns cerquen els seus ingressos en llurs propis i ampliant els existents o introduint nous tipus de serveis que rendin allò necessari.

Justament de serveis com els hostals i els molins de sansa no tenim pràcticament notícies fins el s. XVIII, ja amb la Nova Planta; pot ser que constitueixin noves activitats industrials del moment que els Comuns instal·len sota la seva titularitat i monopoli i els explotin (per a la producció de sabó i productes similars, elaborats amb les oleïases).

També observem com per exemple el Comú de la Torre de l'Espanyol no es planteja inicialment la venda de propis, però si l'establiment de terres ermes que donguin alguna rendabilitat. Però el 7 d'abril de 1789 el batlle, els regidors, el síndic procurador general, el diputat i el personer atorguen escriptura pública de venda a favor d'un veí cedint-li en nom de la "Junta de Propios y Universidad" una heretat inculta per 30 lliures i repercutint-li 10 diners anuals a compte del cens general pel terme que l'Universitat satisfia al comanador d'Ascó, i que era de 5 lliures; l'acte compta en tot cas amb l'autorització de l'intendent segons comunicació del 19 d'octubre anterior de 1788, i es fa "salvando otros derechos dominicales pertenecientes al señor directo" (397).

8) Els nous càrrecs municipals i els senyors:

Les relacions dels senyors amb les noves institucions polítiques del Principat i les pròpies de cada lloc dels seus dominis varien ostensiblement amb el nou règim polític i en general no seràn realment fàcils.

Particularment pel que fa a l'Orde de l'Hospital, aquest no accepta plenament la nova situació político-jurídica. Podem veure per exemple que quan el castellà nomena procuradors seus pels dominis de la Batllia de Miravet i de la Castellania d'Amposta els anys 1778 i 1783, entre les atribucions que els concedeix està la de "nombrar empleos" com ara "regidores, sindaco-procurador, (..) guardias, monteros" tots ells de naturalesa municipal, i qualssevol altres "oficios y empleos politicos y de justicia" (398).

Tenim diversos testimonis documentals de l'època que posen en evidència les reivindicacions que formulen els cavallers hospitalers, d'altra banda molt contestats pels nous càrrecs municipals:

- El 1717 un apoderat especial del castellà d'Amposta a la Batllia de Miravet selecciona els candidats a ocupar els càrrecs de batlles i sots-batlles, i envia a aquell la llista feta indicant-li que els designats són els que "con mayor rigor an attendido en estas turbaciones al real servicio, por lo que entiendo que todos los nombrados son muy a proposito para servir sus empleos". Però recorda que cal l'aprovació final de la Reial Audiència i que ha d'esperar al "real despacho para tomarles juramento y ponerlos en la posesion". Finalment recomana al castellà "interponer su mucha autoridad" perquè s'aprovin les llistes presentades (399).

- En un document que apareix sense data però que deu ser de 1717, el castellà demana al marquès de Castel-Rodrigo que a tots els dominis del seu Priorat es mantingui als barons en la facultat de designar batlle i el sistema antic d'extracció de jurats (400).

- El 24 de juliol de 1741 el procurador del castellà d'Amposta denuncia als regidors de Miravet davant l'Assemblea el Gran Priorat de Catalunya per les raons següents:

- El castellà ha posseït de temps immemorial la facultat de sembrar i collir, "usar y fer com de cosa propia de la isla dita de Pitxo", i mai ha contribuït per ella als càrrecs del Municipi imposat pels regidors de la vila.

- Que malgrat tot, els regidors volen que el castellà satisfaci per aquella terra les contribucions dels dotzè i del novè que aquells han imposat als terratinents del terme

- I que ara demana ser mantingut en la pacífica possessió d'aquella heretat sense haver de contribuir a les càrregues municipals (401).

- El 21 de novembre de 1744 el batlle de Gandesa es dirigeix al "recibidor" de l'Orde en els termes següents (402):

- Que ha rebut la Reial Orde de 23 d'agost de 1744 per la qual el rei mana a tots els batlles que a partir d'aquell moment els terços de les Corts judicials s'ingressin a la Corona. L'oficial senyorial pregunta si tal disposició afecta als batlles de les Baronies eclesiàstiques i demana que li indiqui "como me tendre de gobernar".

- Que els regidors de Gandesa reclamen que els batlles i sots-batlles paguin la seva contribució al "Real Catastro por las tierras que el señor gran castellan les consede en sus bienes"; el propi batlle informant indica que al seu entendre aquella reivindicació "es contra razon" i que ell s'hi ha oposat (403).

- Que ell no vol ser "complise en lo que sea contra mi veneranda e inclita Religion", i que observa que "este pueblo esta rebuelto y en algunas parcialidades".

- Que els regidors estan demanant (suposem que a la Reial Audiència) que es nomeni un nou batlle en la persona de Francesc Vilafranca, un regidor vitalici i líder de l'oposició a l'Orde (404).

- Que cal, segons recomana, que l'Orde "se valga de muchas personas abiles y desapacionadas que ay en esta villa".

- El 17 de setembre de 1753 l'Assemblea del Gran Priorat de Catalunya s'adreça als regidors de Miravet en relació amb una queixa presentada contra ells pel castellà d'Amposta en la que s'indica (405):

- Que el castellà es troba "en la quieta y pacifica pcessio o quasi de concesar concedir en emphiteosim, y fer a sas voluntats de diferents propietats y terras situadas en lo terme de Miravet, y en particualr de la isla situada devant la heretat anomenada la Alcludia".

- Però que els regidors de Miravet pertorben aquells drets "ab iactancias com ab diferents operacions y actes sens causa, titol ni motiu algun".

- Que per tal motiu el castellà ha presnetat "lo interdicte sumarissim ritenendo seu conservando pcessionis, o quasi, o aquell remei pcessori que mes util y convenient li sia", i suplica ser "mantingut y conservat en la referida quieta y pacifica pcessio" d'aquelles facultats.

- L'any 1763 els aleshores regidors de Gandesa volen "jurisdiccion separada del señor temporal e independiente" (406).

- El 26 de desembre de 1763 els regidors de Benissanet es queixen a la Reial Audiència contra el batlle i el sots-batlle que s'han nomenat. Almenys sobre el primer manifesten que és "fomentador de discordias en esta republica"; afegeixen que ja fou batlle el període anterior i que justament quan fou nomenat el mateix "Real Acuerdo (..) le reconocio indigno por muchacho, mal genio, alborotado y amigo de discordias, que las busca y fomenta". En conseqüència els regidors rezelen de que aquell pugui "empuñar la vara de alcalde" doncs en altre cas serà "ruhina de este pueblo" (407).

- Vers l'any 1799 s'inicia un procés davant la Reial Audiència a instància del comanador d'Ascó contra els Ajuntaments de las Torre de l'Espanyol i Vinebre que s'oposen al pagament dels drets de barcatge. El motiu adduït pels regidors d'aquells llocs és que la Reial Cèdula de 29 de novembre de 1798 disposava que en "las carreras no se cobren mas derechos de peage, barcage, pastazgo, pontazgo ni otro de esta clase, que los impuestos por su magestad" (408).

- L'any 1828 els Ajuntament de Gandesa i la Pobla de Massaluca s'oposen a satisfer els censos generals pel terme, els drets de llòssol, els censos que satisfan pels forns i altres (per "callejuelas"), en tant que consideren que tals drets van ser abolits per una Reial Cèdula de 15 d'agost de 1814 (409).

Tanmateix i malgrat tots aquests conflictes, al llarg del s. XVIII se celebren Capbreus i visites senyoriales als dominis hospitalers (fins el 1788); en tots intervenen els regidors de cada lloc, i es fan declaracions com ara; que el comanador o el castellà és "dueño jurisdiccional" del lloc i que com a tal pot designar procurador i batlle, i que ostenta la jurisdicció civil i criminal; que la jurisdcció "se ha mantenido y oy en dia se mantiene" pel senyor, fet que segons s'indica "aprovavan" els regidors; és freqüent que els regidors es remetin als codis de Costums vigents o a les Cartes de població com en els casos de Benissanet i Miravet per tot allò que afecta a l'administració de justícia, sense fer esment a la Nova Planta (sols en alguns casos s'hi remetien com veurem) (410).

En definitiva, tot i que no dubtem de l'implantació efectiva de la Nova Planta l'Orde insisteix en recuperar plenament les seves prerrogatives. Així segons altre document sense data però de mitjans del segle, l'Assemblea de la Castellania d'Amposta es reuneix i decideix queixar-se al rei i reivindicar la seva jurisdicció sobre els seus antics dominis; el document en qüestió assenyala (411):

- Que els cavallers de l'Hospital ostenten la jurisdicció a cada lloc i vila dels seus dominis, y per això "siempre han nombrado y nombran libremente los alcaldes y ministros que las exerzan en el real nombre de vuestra magestad".

- Que la justícia s'administrava abans segons les lleis i Ordenances del Regne, i després "que vuestra magestad se sirvio resolver que en el se observassen las leyes de Castilla y reales decretos de vuestra magestad".

- Quant als "ministros del gobierno politico" també els nomenaven directament o per mitjà de proposta de les Universitats; i ara denuncien que la Reial Audiència "se ha subrogado" en tal atribució i que en llocs requereix que es presentin propostes amb "personas triplicadas".

- Que en defensa de "los derechos y regalias de sus Encomiendas", es demana que es tingui en compte tot el que l'Orde ha gastat al servei del rei.

- Que coneixen que ni al rei ni a la seva "real hazienda" els interessa "lo que dicha Real Audiencia executa ni perjuizio en que a la Orden se le mantengan sus derechos, confiando del catolico zelo y amor de vuestra magestad".

En conclusió, ara es demana que l'Orde sigui respectat en l'exercici dels seus drets i prerrogatives.

Tot i així, com hem anat veient, els senyors van perdent cada vegada més les seves atribucions, limitades qüasi bé a l'ordre dominical com a titulars del domini directe dels termes i terres dels seus llocs. Mantenen alguna facultat jurisdiccional, fonamentalment de la prerrogativa almenys de proposar el batlle i el sots-batlle, màximes autoritats locals i d'administrar la justícia en l'àmbit civil; però el cert és que la Corona va introduint-se encara que lentament sobretot la segona meitat del s. XVIII en tota l'esfera municipal que acaba sortint efectivament del control senyorial, i el mateix batlle es troba més i més dependent dels oficials reials del Principat.

III. L'ADMINISTRACIO DE JUSTICIA

Els senyors de la nostra zona ostenten sobre els seus llocs i vassalls sòlids habitants de llurs dominis l'"omnimoda jurisdicchio civil y criminal, mer y mixt imperi", atribut essencial de l'autoritat pública que ostenten. I l'exerceixen directament o per mitjà dels batlles o altres oficials i representants seus.

Així s'acredita suficientment al llarg del s. XIII i fins a la desaparició del règim senyorial, per bé que hem de tenir en compte les innovacions que introdueix el Decret de Nova Planta de 1716. En definitiva, arran la promulgació de la Nova Planta caldrà que distingim dos períodes a l'hora de tractar sobre la potestat judicial dels barons: un primer que podem situar entre mitjan s. XII fins el 1716; i altre a partir d'aquell any i fins 1811 quan es promulga altre Decret que disposa l'incorporació definitiva de la jurisdicció senyorial a la Corona.

Prima en tot cas el concepte i naturalesa públics de l'administració de justícia, de manera que solament l'Autoritat pública pot impartir-la; a ningú li és permès de fer-ho pel seu compte lliurement, sinó que s'ha de subjectar a allò que estableix l'ordenament jurídic establert.

l'assumpció d'aquesta jurisdicció es produeix cada vegada que un nou senyor pren possessió dels seus dominis, per mitjà d'uns actes simbòlics determinats. Tenim testimonis d'aquests actes, i els més detallats i complets corresponen als dominis hospitalers; d'aquesta manera:

- La jurisdicció civil s'assumeix una vegada s'ha rebut l'homenatge i el jurament de fidelitat que realitzen els jurats i síndics de la Universitat en nom de tots els veïns. El cerimonial consisteix: en cessar del seu càrrec al batlle i jutge ordinari del lloc, qui lliura al senyor o al seu representant "la vara (de la justícia) haziendo dexacion de su empleo"; tot seguit es procedeix a nomenar-ne un de nou, per bé que normalment és el mateix que ha estat cessat, i el designat accepta el càrrec i jura exercir-lo bé i fidelment. Diguem que amb el batlle es destitueixen i tornen a designar el sots-batlle i el nunci de la Cort.

- I la jurisdicció criminal, en un acte que se celebra a la plaça del lloc, s'assumeix plantant-hi una forca de 3 braços en la que es penja un guant, mentre el senyor o el seu procurador es treuen l'espasa (412).

Aquell ritual segueix practicant-se a les acaballes del s. XVIII.

A) Fins el Decret de Nova Planta

Pel que fa a aquest llarg període que cronològicament situem entre mitjans s. XII i 1716, cal recordar allò exposat més amunt sobre el moment en què acreditem que els senyors ostenten efectivament l'administració de justícia, com un element o atribut més de la jurisdicció general que ostenten sobre els seus dominis i vassalls.

No tenim notícies directes fins el s. XIII; però per exemple quan a l'Orde del Temple entenim que l'assumia en tant que se li reconeixen segons documents diversos drets com els dels "placitis", "iustitiis" i "estachamenta".

El mateix ens plantejàvem respecte de la Baronia de Flix quan el 1154 amb el seu domini es cedien a Bonifaci de Volta els "estachamenta"; però manifestàvem els nostres dubtes pel que fa a la Baronia de Castellvell, almenys abans de 1205 doncs no és fins aleshores que comprovem que efectivament el senyor administra justícia a Tivissa i com ho fa talment el seu castlà (413).

En tot cas recordem quins són aquells drets:

- "Placitos": Són drets o beneficis econòmics derivats dels processos judicials, i encara es distingeixen:

- Els "minores", que venen a ser les multes o sancions econòmiques que s'imposen en virtut de bans i com a mesures correctores.

- Els "maximos" consisteixen en el dret de confiscar els béns de l'individu inculpat, adquirint-los en el nostre cas els senyors (són les penes que s'imposen per determinats delictes com l'homicidi, l'heretgia, etc.).

- "Iustitias": Es tracta dels drets que es perceben per la pròpia administració de justícia.

- "Estachamenta": En aquest cas ens referim al dret a rebre les fiances que els litigants han de dipositar en iniciar el plet (les fermances) (414).

El fet que els senyors de la nostra zona ostentin aquells drets econòmics, per ells o els seus oficials, tot i que no s'expressi, ens permet suposar que efectivament també exerceixen l'administració de justícia: des de l'Alta Edat mitjana aquelles exaccions o drets econòmics corresponen als individus titulars del "districtum" o dret a jutjar i castigar, adquirit en virtut del "mandamentum" o "bannum" que ells mateixos han rebut del rei o llurs avantpassats (415).

Encara quan Jaume I fa donació el 1254 de la Baronia de Flix a Teresa Gil ja es fa esment i se li cedeix el mer imperi o dret a jutjar en tota causa criminal; i el 1262 quan es ven la mateixa Baronia a Arnau del Bosch es fa esment a la plena jurisdicció civil i criminal (416). D'altra banda és aquell document de 1262 el que recull per primera vegada l'expressió de "jurisdicció" en referència a l'administració de justícia, atribució que es distingeix pròpiament del domini i dels drets senyorials generals (417).

Malgrat tot, en el decurs del temps aquella expressió passa a designar genèricament el conjunt de drets i prerrogatives que el senyor ostenta sobre els seus vassalls diferents del domini directe que ostenta sobre le terme i els seus elements; ens trobem així amb un senyor dominical i jurisdiccional a la vegada. Però el s. XVIII hom parla solament de "senyor jurisdiccional" per a definir la potestat baronial sobre uns dominis i els seus habitants (que encara usen l'altra expressió de "sòlids").

D'altra banda també cal destacar especialment dos aspectes en aquest període fins el 1716:

- L'introducció del conegut "judici dels prohoms", que es produeix en diferents moments entre la darrerria del s. XIII i el XIV als dominis templers i a la Baronia d'Entença, i del que no en tenim constància en canvi a la de Flix.
- I la coexistència de diferents jurisdiccions, organismes i instàncies judicials, normalment en raó de la matèria i sobretot als dominis del Temple i després de l'Hospital.

Talment en tot aquell llarg període històric es produeixen intents senyorials de reduir i limitar les àmplies facultats dels representants municipals en l'àmbit judicial, especialment el s. XVI quan es produeixen nombrosos litigis entre les Universitats i els barons, normalment a causa d'abusos senyorials; i aquesta situació incidirà especialment a l'hora de concedir les Cartes de població de Benissanet i Miravet els anys 1611 i 1623 respectivament, quan l'Orde de l'Hospital aboleix o simplement no reconeix aquelles prerrogatives dels representants municipals.

Per contra, el mateix s. XVII acaba amb l'establiment de dues noves concòrdies justament sobre la matèria que ens ocupa en relació d'una banda amb la resta de llocs de la Batllia de Miravet el 1690, i d'altra amb la Comanda d'Horta el 1693; convenis que justament confirmen i reforcen si cap l'expressió el privilegi dels jurats i prohoms a intervenir en l'administració de justícia conforme estava establert en els ordres civil i criminal per antics privilegis o codis de Costums.

De qualsevol manera una informació més o menys completa sobre aquest àmbit del règim senyorial no la tenim si no a partir de la darrerria del s. XIII, concretament arran el conveni o concòrdia que s'estableix sobre la matèria entre l'Orde del Temple i la Universitat d'Horta l'abril de 1296 com tindrem ocasió de veure.

Ens centrem doncs en l'administració i en l'organització de la justícia, i creiem convenient distingir d'una banda quins són els principis que regeixen aquella i d'altra com s'organitza i s'articula el relativament complex sistema judicial.

A.1 Les fonts documentals bàsiques dels ordenaments processals locals

Val a dir que existeix una extensa i variada documentació: una que ens informa i altra que regula bàsicament l'ordenament processal vigent als diversos districtes senyorials i llocs de la nostra zona.

No es tracta pròpiament d'un ordenament uniforme, doncs a cada lloc existeixen determinades pràctiques particulars que distingeixen els diversos ordenaments locals. Això no obstant certament hi ha uns elements comuns com ara el caràcter públic de l'administració de justícia i que està reservada a la Senyoria, i la major o menor participació en la mateixa dels representants municipals com una garantia més de la tutela judicial efectiva dels vassalls.

En tot cas, ens trobem davant d'un conjunt ben divers de fonts documentals que cal recollir: especialment importants són els Capbreus i altres actes similars com ara les visites senyoriales pel que fa als dominis hospitalers en relació amb la jurisdicció ordinària civil i criminal (mai s'usa el terme "penal") que exerceix el batlle, doncs bé que breument ens expliquen com se segueix el procediment; completem aquella informació amb la que ens donen determinats privilegis que es concedeixen a les diferents comunitats, i finalment tenim els codis de Costums i les Cartes de població del s. XVII.

1) Actes d'homenatge del s. XIV als dominis hospitalers (418):

Després dels actes de rebel·lió que es produeixen als dominis hospitalers el segon quart del s. XIV, l'Orde de l'Hospital obliga els seus vassalls a retre-li homenatge i jurament de fidelitat, la qual cosa es produeix a tots els llocs dels seus dominis entre 1348 i 1351, ambdós inclosos.

Ja en dits actes, justament un dels extrems que inclou el jurament de fidelitat és el de l'acceptació i acatament de la jurisdicció senyorial pel que fa a les apel·lacions de les resolucions dels batlles, compromentent-se a no acudir davant del rei i de la seva Cúria.

Recordem que en un dels conflictes que enfrontava l'Orde i els vassalls de la nostra zona era la voluntat d'aquells sovint manifestada de sotmetre's a la jurisdicció reial. Així, per exemple, el preàmbul de l'acta d'homenatge i jurament tingut a Vilalba el 1348 es refereix a que els naturals del lloc, sota pretexte d'haver-se adherit en el seu moment a l'Unió aragonesa pretenien el dret d'apel·lar "ad dominum regnum vel iustitiam Aragonum", contravenint les "consuetudines et usancias" pròpies per les que s'havien de regir.

En definitiva, i amb obligament general de tots llurs béns, les Universitats i singulars dels llocs juren un seguit de capítols exigits per la Senyoria entre els que destaquem pel que aquí ens afecta el referent a que "no puxen aver appellacions a nenguna persona si no als ffreres de l'Espital"; i tot seguit s'afirma que la primera instància judicial la constitueix el batlle, que les seves resolucions s'han d'apel·lar al comanador, i encara les d'aquell darrer al castellà d'Amposta.

Aquesta és la declaració general que es formula a tots els dominis hospitalers, per bé que a la d'Horta s'afegeix que cap "repcensio (judici -?) del señor rey ni de ningun altre en nom seu los dits prohomens haver no poqueren".

I almenys en els actes tinguts a Vilalba i als dominis de Miravet també s'indica que "pendent la appellatio, que la execucio no sie per aquell o aquells (qui judiqui) tro tant que per jutge sie declarat".

2) Els Capbreus i actes similars:

Ja a l'inici dels Capbreus per exemple als dels dominis hospitalers (el primer és de 1495), els representants municipals reconeixen al senyor que són "verdaders vassalls y solidos del dit illustrissim señor castella de Amposta y balliu de dita Ballia de Miravet, en nom y per la Religio de Sant Joan de Hierusalem, (...) e lo dit senyor castella y balliu en dit nom esser verdader señor y superior de aquells y tenir sobre aquells en lo dit lloch (...) y terme de aquella omnimoda jurisdiccion civil y criminal, mer y mixt imperi".

I talment s'acostuma afegir: "Que lo dit senyor comanador o lo balle pot imposar penes tant civils com pecuniaries quant criminals y corporals, servant les dispositions de dret y Constitucions y altres drets del present Principat".

De fet la formulació és general als altres dominis, però sols als que se celebren als dominis hospitalers se sol indicar qui i com s'administra la justícia i quines són les prerrogatives dels representants municipals en aquell àmbit. El mateix ocorre en altres actes com ara les visites de millora dels dominis hospitalers, o en els de presa de possessió senyorial; en tots ells es produeix un reconeixement general del domini i jurisdicció senyorials.

Tota aquella documentació en definitiva constitueix una font d'informació fonamental en tot ordre, encara que limitada a aquells dominis de l'Orde del Hospital, però que comprèn des del s. XVI fins el XVIII. Ho hem pogut veure suficientment al llarg de tot aquest treball, i el mateix ocorre pel que fa a l'administració de justícia aspecte que ara ens ocupa (419).

3) Privilegis i convenis senyorials:

Els Capbreus i altres actes com ara les visites senyorials ens donen una informació podem dir de la pràctica general pel que fa a l'exercici i l'administració de la justícia; pràctica que és diversa segons els districtes, fins i tot entre els mateixos dominis hospitalers.

A part hi ha una sèrie de privilegis i convenis i concòrdies establerts entre els senyors i els vassalls més o menys extensos que venen a establir normes generals que regeixen l'administració de justícia, i que en definitiva estàn en l'origen d'aquelles pràctiques.

1r.- Conveni o concòrdia d'Horta, de 1296, confirmat el anys 1570, 1673, 1690 i 1693:

L'any 1296 es concerta una concòrdia per tal de solventar la "questio seu controversia" suscitada entre el comanador d'Horta i la "Universitatem hominum ville de Orta et terminorum eius" sobre "preferendis et dandis sentenciis tam super factis criminalibus quam civilibus et est super inquisitionibus et appellacionibus faciendis".

Efectivament, el mestre de Temple fra Berenguer de Cardona aprova dit conveni "volentes littigia evitare et finem ponere super controversia et questione preditas", de consell i amb l'asentiment del comanador d'Horta i altres frares de l'Orde i "cum voluntate et expresso consensu" dels jurats i d'altres 46 habitants d'Horta citats nominalment i "quam plurimi aliorum in castro Orte Consilium preconizato congregato". Succintament es disposa:

- En causes entre veïns:

- Civils: l'Orde es reserva el seu coneixement i fixa 3 instàncies judicials (la primera l'exerceix el batlle, i després en hi ha 2 més d'apel.lació).

- Criminals: el batlle s'encarregarà de practicar les enquestes, però assistit d'algun representant municipal; al mateix batlle correspondrà dictar sentència, però amb l'assessorament dels jurats o prohoms del lloc.

- Es preveu la possibilitat de fer inquisicions contra els jurats i els oficials senyorials, amb la intervenció de prohoms.

- I s'estableix que si mai es produeix un conflicte entre la Senyoria i la Universitat, el comanador designarà un jutge especial per a resoldre'l.

D'aquell document hem de destacar: que introdueix el judici de prohoms a la nostra zona; que admet la practica d'inquisicions contra oficials municipals i senyorials; i que impedeix l'accès de la Universitat a la jurisdicció reial (420).

2n.- Privilegis de la Baronia d'Entença:

En el cas de la Baronia d'Entença comptem amb diversos privilegis senyorials dels s. XIV i XVI, concedits a Tivissa, Garcia i Móra, i talment a la resta de llocs del Comtat de Prades.

1. Privilegi de 1368:

L'any 1368 a Tivissa i els anys immediats posteriors a Garcia i Móra, el comte de Prades com a compensació i en agraïment per uns ajuts econòmics rebuts dels seus vassalls per a poder cancel·lar uns censals, els concedeix un privilegi relatiu a diferents qüestions d'ordre senyorial i en particular a l'exercici i administració de la justícia.

L'element més important d'aquest privilegi és que concedeix als llocs de la Baronia el privilegi del "judici dels prohoms", de manera que dos prohoms seràn els encarregats de judicar els fets criminals que comportin pena de mort o de mutilació del cos; a més es declara que per qualsevol altre delictes que no comportès pena corporal, tot reu podria evitar la pressó si dipositava una fiança suficient; i per últim es refereix al testimoni de les dones, distingint aquelles que són de bona fama que no treballen fora de casa i aquelles que sí de manera que les primeres no han d'acudir a la Cort a declarar (la Cort o el batlle anirà a casa seva), mentre que les segones hi són obligades.

2. Privilegi de 1400:

Anys després, el 30 d'abril de 1400 el mateix comte Joan de Prades primer a Tivissa i en les mateixes dates als altres llocs de Garcia i Móra dins la Baronia i als del Comtat de Prades, l'ampliació del que es coneix i titula com del "judici dels prohoms" per a conèixer de delictes causats per oficials senyorials. En tot cas el privilegi s'atorga perquè els vassalls i Universitats de la Baronia havien fet una col·lecta i satisfet al comte 20.000 sous moneda barcelonesa pel seu fill Jaume i la seva esposa Elionor en raó de "quarumdem vendicionum certorum censualium mortuorum per vos et alias universitates predictas factarum certis hominibus Barchinone, Ilerdi et aliorum locorum".

Efectivament es declara que "circa augmentum comodum et utilitatem" de les viles referides i de llurs habitants, i considerant "quod cum populi per justiciam regentur et gubernantur in maiori minoris augmentantur et in multitudine populi honor et comodum dictorum consistunt juxta dictum sapientis salamonis in multitudine populi dignitas regis et in parcite plebis ignominia principis", concedeix graciosament "pro bono comuni et justicie ex certa sciencia et consulte" el privilegi referit amb el contingut que tot seguit veiem.

3. Altres privilegis de 1407 i 1576:

Tenim referències d'un privilegi que el 13 d'abril de 1407 el mateix comte Joan de Prades va concedir "a la sua vila de Tevissa y habitants de aquella sobre la forma y manera de com avia d'esser exercida la jurisdiccio

y prosehir en les causes criminals dels homens naturals y domiciliats en la villa de Tevisa y terme". I sabem que també s'atorga a Garcia i Móra.

Aquest nou privilegi ve a substituir i ampliar aquell de 1368, atès que declara que quan els vassalls delinqueixin en fets civils o criminals seràn lliurats "in iudicio juratorum et proborum hominum" del lloc. I ja aquells jurats i prohoms hauràn de decidir si els reus han de ser tancats a la pressó amb caràcter preventiu, o bé si poden evitar-la amb el diposit d'una fiança suficient. Després l'enquesta processal la realitzarà el batlle amb l'assistència de prohoms i un jurisperit, per a després dictar aquell mateix la sentència; ja aquella resolució serà apel.lable davant del senyor, qui als efectes procedents designarà un jutge especial per a conèixer de l'apel.lació però assistit també de 2 prohoms.

L'any 1576 els jurats i síndics de Tivissa, amb els de Garcia i Móra, denuncien que aquell privilegi havia restat en desús "per algun temps y senyaladament en vida dels excelentíssims duchs don Alonso de Arago y don Fransisco de Arago, comptes que foren de Prades y senyors de la present baronia", i aleshores demanen que sigui confirmat íntegrament atenent els perjudicis que s'han causat a la Universitat "y perque saben y entenen lo bon zel de vostres excel.lències y en lo que té respecte a la bona administració de la justícia y que desijen no sols guardar los privilegis y llibertats de dita universitat pero encara, atesa la sua fidelitat, fer-los noves gràcies y merses en tant quant convinga a la dita bona administracio de la justicia".

En aquell document s'indica que tal privilegi era conegut com "de la judicatura" o "del juhi de promens", i finalment és confirmat amb un seguit de modificacions. Cal destacar en tot cas que el conegut judici de prohoms es va introduint parcialment des de 1368 i sempre en relació amb fets delictius, civils o criminals, afectants als oficials senyorials o als propis vassalls.

Centrant-nos en el document de 1576, es distingeixen dos tipus de delictes en funció de la pena assignada:

a) Els delictes castigats amb la pena de mort o de pèrdua d'algun membre del cos resten reservats en primera instància a la coneixença del senyor i dels seus oficials; però s'admet una segona instància d'apel.lació que correspon als prohoms, tot i hauràn de comptar amb l'assistència d'un jurista i de la de l'assessor ordinari de la Baronia.

b) Pel que a fa a delictes castigats amb penes diferents dels anteriors, el senyor talment ostenta la primera instància judicial i amplia les facultats dels prohoms que continuen formant la segona instància per a resoldre les apel.lacions amb l'ajut d'un jurista i de l'assessor senyorial (això no obstant, si aquells juristes no estàn d'acord, els prohoms podràn acudir a

cercar consell en altres de Lleida, Tortosa o Tarragona d'acord amb les normes que es disposen).

4. Privilegi de 1557:

El duc de Cardona, aleshores comte de Prades i senyor d'Entença, concedeix a Tivissa un nou privilegi el 15 de desembre de 1557, a súplica dels jurats i Consell de la Vila i per a "vuestra quietud, buen gobierno y para la buena administracion de la justicia". Però el privilegi es refereix a la taula dels oficials senyorials, a la formació d'exèrcit senyorial, i finalment pel que ens afecta en aquest cas al manteniment de les presons i els seus guardes (421).

3r.- El judici dels prohoms a Ascó segons un document de 1578 (422):

Els Capbreus tinguts a Ascó no donen referències sobre la pràctica de l'anomenat judici dels prohoms al lloc, feta la salvetat que constituïa el conegut "privilegi del forn" (i el primer conegut és de 1558). Tanmateix, en un document de l'agost de 1578 en què el comanador autoritza l'Universitat a edificar la Cort del batlle, s'afegeix el següent: "E que sempre y quant de alguna provisio o provisions, sentencia o sentencias, per raho de banis, esmenes y talles y totes coses competents a la Cort conforme es acostumat, se appellaran de dit batle o de son loctinent als dits jurats y promens de dita vila, dos almenys de dits jurats o surrogats de aquells, sempre que les parts volran proseguir dita appellacio o appellacions haien de anar a pendre la relacio en dit lloch (a la Cort) del dit batle o de son loctinent per a que los fassa relacio perque causa o causes e o rahons mogut o moguts an sentenciat de aquella manera de la qual se ha possat appellacio. Y que la part appelland haia de deduhir de sos drets en presencia del dit batle o loctinent als dits jurats o surrogats de aquells, conforme es acostumat; y dits dos jurats o surrogats de aquells fassen dita relacio o relacions a son consell a efecte dit Consell declare e sentencie".

4t.- Conveni jurisdiccional de 1690 a la Batllia de Miravet:

El 18 d'abril de 1690, les Universitats de la Pobla de Massaluca, Gandesa, Corbera, Batea, Pinell, Ginestar i Rasquera, estableixen amb el castellà d'Amposta, una concòrdia sobre l'exercici de la jurisdicció a les Corts locals i es resolen determinats conflictes amb els jurats. L'objectiu és solucionar els "vicis" en què segons es manifesta incorren els oficials senyorials vulnerant allò que estableixen els Costums de 1319.

La qüestió ja s'havia plantejat davant la Reial Audiència, i se seguia el procés corresponent, i finalment per a evitar "las molestias y inquietudes y gastos que ocasionan los pleitos", el castellà d'Amposta i els síndics de les Universitats d'aquelles viles "concordaron y ajustaron" aquesta

concordia de 14 capítols. El seu contingut es refereix essencialment a qüestions d'ordre jurisdiccional sobre l'actuació del batlle i l'intervenció dels representants municipals; però confirma i complementa el codi de 1319. Cal recordar que a Benissanet i Miravet ja s'han concedit les Cartes de població que recullen un nou ordenament jurídic, la qual cosa explica que les seves Universitats no intervinguin en aquella concòrdia.

En tot cas el conveni s'ocupa de l'administració de justícia en diversos aspectes: de les penes pecuniàries, i confirma el lliure arbitri del batlle amb els jurats o prohoms del lloc per a fixar-ne en supòsits no previstos expressament; es modifiquen les sancions econòmiques a imposar per causar ferides; de manera general es prohibeix que els oficials senyorials puguin compondre delictes, per bé que es reconeix la facultat de la Senyoria de commutar penes; es regula el supòsit de que reu hagi de ser lliurat a jutge o tribunal d'altra jurisdicció (i sempre que no hagi comès un delictes a la Batllia); sobre costes judicials es fixa allò que el batlle pot percebre per executar deutes i s'indica que en general s'apliquin les de la Cort de Gandesa; el conveni també s'ocupa de les fiances judicials a aplicar en delictes perseguibles a instància de part, el seu caràcter eximent de la pressó i la llibertat del batlle per a fixar-les sense els jurats o els prohoms en fets delictius punibles amb sancions econòmiques; l'Orde de l'Hospital segueix l'únic que pot jutjar tot atemptat contra la seva "regalia" senyorial, si bé abans de ser processat el reu deurà ser examinat pels jurats i prohoms que amb caràcter previ han de dictaminar si efectivament s'han produït tals fets contraris i en perjudici de l'Orde de l'Hospital; es reconeix la jurisdicció dels mostassafs en qüestions de servituds i llandars de finques urbanes i rústiques, i una funció pericial en procediments de reclamació d'una obligació de fer; respecte el dret dels oficials senyorials d'accedir a les cases dels veïns, aquell resta molt limitat i s'exigeix la presència d'un jurat o prohoms; i quant a la tramitació dels processos criminals es fixen els terminis que s'han de seguir en la tramitació d'una causa o procés criminal (423).

4) Els codis de Costums i les Cartes del s. XVII:

Cal completar aquesta relació de fonts documentals pel que fa a l'administració de justícia amb altres textos com són els codis de Costums tan referits d'Horta (1296), Miravet (1319) i la Torre de l'Espanyol (1517), així com les Cartes de població de Benissanet (1611) i Miravet (1623).

A ells també ens hi referim al llarg d'aquest treball, i ja pel que fa a l'administració de justícia a grans trets poden assenyalar els aspectes que tracten amb una pràcticament total coincidència: es reconeix el dret dels vassalls a que se'ls administri justícia; es fixen nombroses penes pecuniàries i altres d'alternatives per a escarment públic (com córrer nus i batuts), a excepció del codi d'Horta on són poques si ho comparem amb els altres textos; es preveuen penes infamatòries per supòsits com

l'adulteri, l'abandó d'un fill per la seva mare i per a la flaquera si defrauda en el pes del pa; se sancionen les injúries i es preveuen eximents; s'autoritzen l'avinença amistosa i el judici arbitral; es fa menció especial a l'heretge i al reu de lesa majestat en tant que els béns els són confiscats; es garanteix la pacífica possessió dels béns; es conté un ampli ordenament processal, dedicat especialment a tot allò que fa referència a la reclamació de deutes; almenys als codis de Miravet i Torre de l'Espanyol es recull l'intervenció dels jurats o prohoms en l'administració de justícia, privilegi que és eliminat en les Cartes de Benissanet i Miravet del s. XVII.

A.2 Les instàncies judicials

L'administració de justícia a la nostra zona es caracteritza per l'existència de diversos ordes judicials: un ordinari que a la vegada compta amb un número variable d'instàncies, i altres que podem qualificar d'especials:

- La jurisdicció ordinària l'exerceix almenys des de la darrereria del s. XIII i en primera instància el batlle o directament el senyor o el seu procurador, i la Cort a partir dels Costums de Miravet de 1319; i després s'estableixen diferents instàncies d'apel·lació que poden ser els prohoms i el mateix senyor.
- També es disposen o existeixen altres jurisdiccions paral·leles alternatives a aquella jurisdicció ordinària i per a qüestions molt concretes.
- I finalment ens hem de referir a jurisdiccions que podem definir com d'extraordinàries, que ostenta el senyor per afers que afecten directament als seus drets i prerrogatives.

Al marge de tot l'aparell judicial senyorial-municipal, veiem com la Reial Audiència de Barcelona intervé en recursos presentats per les Universitats contra resolucions del senyor o dels seus oficials i en defensa dels privilegis que aquelles gudeixen.

1) La jurisdicció ordinària local:

D'una banda tenim doncs la jurisdicció ordinària civil i criminal que exerceix en primera instància el batlle o el seu lloctinent en el lloc on és designat, i en casos el mateix senyor o el seu procurador general o altre oficial especialment nomenat; i uns o altres són assistits per un escrivà i un saig, i talment per un assessor ordinari, tots ells oficials judicials amb funcions diverses. Tot sens perjudici encara de les atribucions que poden gaudir segons el lloc els jurats i els prohoms en la mateixa primera instància, i fins i tot com a jutges titulars de la segona instància en molts dels casos.

Jurisdicció ordinària que es refereix en tot cas a afers suscitats entre els veïns o amb forasters. Cal veure com s'organitza aquella jurisdicció

ordinària i tal vegada ens referim al judici dels prohoms; i òbviament hem de distingir novament cadascun dels districtes que ens ocupen, acudint a les fonts amb que comptem com són els codis de Costums concedits, Cartes de població (les del s. XVII), privilegis, convenis particulars i Capbreus.

Tota aquella documentació ben diversa ens informa sobre l'administració de justícia, com s'imparteix i per quins organismes.

1.1 El batlle i la Cort:

L'organisme que en principi imparteix i administra la justícia és la Cort, o la "Kuria" com s'expressava en un document de 1166 de constitució de la castlania d'Horta, o "Curia" segons es recull a la Carta de Gorrapte de 1237 (424).

Tanmateix en la concòrdia sobre l'exercici de la jurisdicció que es concerta a la Comanda d'Horta ni en els seus Costums, tots ells atorgats l'any 1296, mai es fa esment a la Cort sinó als "judices" que són el comanador o el batlle com a encarregats habituals d'administrar justícia, sens perjudici de que el senyor pugui encomanar-ho especialment a un oficial. Després als Costums de Miravet de 1319 ja es fa esment diguem que definitiu a la Cort com a organisme judicial, i al batlle que apareix com encarregat de la instrucció dels processos penals (cap. 125) i de l'execució de tota sentència (cap. 127).

Podem dir que el batlle és jutge, però no l'únic atès que la mateixa primera instància pot exercir-la el senyor i aquest encara pot delegar tal atribució en altra persona (425); això no obstant, aquell és l'oficial al que normalment s'encomana l'administració de justícia, és el delegat natural del senyor per a impartir-la, com es desprèn d'aquestes disposicions: el cap. XI d'Horta obliga als vassalls a acudir davant del comanador o del batlle perquè se'ls administri justícia; i el 25 de Miravet assenyala que el senyor, el batlle o el seu lloctinent, garanteixen als vassalls que per ells trobaran "compliment de dret e de justícia".

De fet ignorem quina és la responsabilitat judicial del batlle fins el conveni d'Horta de 1296; aleshores se'l qualifica de jutge i segons s'exposa ho fa:

- Tot sol en qüestions civils (s'hi inclourien els fets penals castigats amb sancions econòmiques).
- I amb l'assistència d'un "scriptore" (per aixecar acta de les actuacions), i el consell dels jurats o prohoms del lloc en les causes criminals.

D'altra banda, i quan als afers criminals d'acord amb el mateix document, són els jurats o prohoms (aquests en absència d'aquells) els que cerquen consell i assessorament entenem que a un jurista (del lloc o no), perquè

els elabori la sentència que després el batlle publicarà. Unicament si el batlle no està conforme amb el dictamen d'aquell jurista ell mateix podrà cercar-ne altre que decidirà el conflicte.

Aquesta disposició comporta l'introducció del conegut judici dels prohoms a Horta, en termes similars a com ho farà el cap. 125 del codi de Miravet; i sempre pel que fa a la jurisdicció criminal. Però en aquest darrer cas no es planteja la possibilitat de que el batlle pugui cercar nou assessorament, i així el cap. 126 del text miravetà es limita a indicar que els jurats i prohoms del lloc si "jur enteniment no'ls baste" com s'hagi de castigar el malfactor, que aleshores "demanen de consell lla on los senblara" (426).

Talment hem de dir que els Costums d'Horta també es refereixen al saig com a oficial judicial encarregat de: donar compliment als mandats del batlle; notificar les demandes i altres diligències; prendre jurament als que declaren davant la Cort; anunciar i procedir a l'execució de deutes sobre els béns del demandat condemnat; i anunciar i procedir a la subhasta dels contractes d'arrendament de drets i béns senyorials i municipals.

Altre fet destacable és que no és fins els Costums de Miravet que hom es refereix al sots-batlle, com a lloctinent del batlle i que és el seu substitut immediat en tots els àmbits de la seva funció, inclòs el judicial.

En definitiva, tenint en compte que l'expressió de Cort o Cúria ja apareix en un document de 1166 (justament a Horta) i altre de 1237 (la Carta de Gorrapte), no dubtem que existeix a Horta el 1296, encara que no s'hi faci esment exprès. Cort en tot cas en un doble sentit: com el lloc on s'imparteix justícia, i talment com a institució judicial integrada pel jutge que l'administra, normalment el batlle, assistit de l'escrivà i del saig.

És evident en tot cas que el batlle acaba assumint d'una manera qüasi exclusiva la funció de jutge en afers que afecten als veïns entre sí o amb forasters, en tota qüestió d'ordre civil i penal. I així sens perjudici de les atribucions de consell i fins i tot de decisió que s'acaben concedint als jurats i prohoms en qüasi bé tots els dominis de la nostra zona; pot veure's el codi de Miravet, que en el seu cap. 126 disposa que en causes criminals "lo balle ab consell dels jurats e dels prohoms jutge e ponesque", o el 128 que en el mateix àmbit processal es remet al "juy del batlle e dels jurats e dels prohoms".

També hem de dir que ni els textos d'Horta ni els Costums de Miravet es refereixen a cap assessor del batlle-jutge, i que en tot cas són els jurats i prohoms que han d'assistir-lo i intervenir en el procés criminal, els que han de cercar consell en un assessor. Així es recull en la concòrdia de 1296 d'Horta i en el cap. 126 de Miravet com hem vist més amunt, i

encara en el primer cas amb la possibilitat de que el jutge cerqui altre assessorament contradictori.

Ja en el decurs del temps, almenys en un privilegi de Tivissa de 1400 sobre l'administració de justícia s'al·ludeix al batlle com "ordinari" del lloc; i a partir del s. XVI observem que el batlle es titula "jutge ordinari", en clara al·lusió a la seva consideració de jutge de primera instància en afers que afecten als vassalls de la comunitat o talment entre aquells i altres individus forasters. Tot i que res impediria que el senyor o el seu procurador poguessin exercir també tals funcions; i talment hem de comptar amb el lloctinent del batlle que exerceix les mateixes funcions judicials en substitució d'aquell (427).

En qualsevol cas el jutge senyorial és l'únic que pot conèixer de tota qüestió civil o criminal que se suscitï entre els vassalls o amb forasters però al lloc on exerceix la seva jurisdicció. Justament el cap. 38 de la Carta d'Ascó de 1615 insisteix en que cap vassall pot fer "costas" o pledejar amb altre fora de la Comanda sota pena de 10 lliures (428).

Talment des del s. XVI, si repassem l'informació que ens faciliten els Capbreus veiem com ja apareix l'assessor del batlle amb funcions normalment limitades al procés criminal. En qüestions civils el jutge segueix actuant tot sol com es declara en la concòrdia d'Horta de 1296 i com es desprèn dels capítols de Miravet.

Aquell assessor (nomenat també advocat, home de "siensia" o "savi en dret") serà un jurista encarregat de la tramitació del procés (429); i talment li correspondrà proposar la resolució que degui dictar el batlle, però en aquest aspecte cal tenir en compte allí on es produeix, les atribucions dels jurats i prohoms, per mitjà del conegut "judici dels prohoms", atès que moltes vegades els segueix corresponent a ells cercar consell o assessorament jurídic i elaborar la sentència que finalment el batlle ha de publicar.

A més de l'assessor, i almenys el s. XVII hi trobem el procurador fiscal, oficial encarregat de la defensa i protecció de les "regalies" senyorials i de l'ordre públic; és el representant judicial de l'autoritat pública i té capacitat per a iniciar d'ofici les actuacions processals penals pertinents en fets delictius manifestos i notoris encara que no hi hagi instància de part (430).

És evident en definitiva que l'assessor del batlle i el procurador fiscal acaben sent membres de la Cort judicial. Així doncs, almenys el s. XVII la Cort, sota la presidència del batlle o del seu lloctinent, compta amb un assessor, un procurador fiscal, un escrivà i l'antic saig que ja s'anomena nunci (431).

D'altra banda, i encara que és una informació que prové del s. XVIII, almenys als llocs dels dominis hospitalers la Cort s'obre dues vegades a la setmana, amb audiència pública per atendre totes les qüestions "propias del oficio de justicia", facilitant "la mas facil y prompta administracion de justicia" sense dilacions (432).

Per últim i pel que fa a l'ubicació de la Cort o jutjat, en general esta a la Casa de la Vila, i que les despeses de manteniment i conservació corrien a càrrec de la Universitat. Justament a Ascó, l'any 1578 el comanador, atenent la manca d'un indret adequat perquè batlle i el sots-batlle puguin administrar justícia i tenint la Senyoria un edifici anomenat "graner de blat", autoritza i dóna llicència als jurats i Universitat del lloc perquè "a ses despeses y misiones en dit graner, en les dos arcades estan enves la plasa, (..), fassen y edificuen dita Cort per a administrar-se justicia"; el document segueix indicant que "s'i fassa una finestra en dita Cort ala a hont millor convendra, ab pacte tambe que se haja de fer cadira per al baile per a administrar justicia, y que's fassen banchs alrededor" (433).

1.2 El judici dels prohoms:

El conegut "judici dels prohoms" s'introdueix a la nostra zona a la darrera del s. XIII amb contingut i naturalesa ben diversa, segurament per influència rebuda de Tortosa i/o Lleida, ciutats en les que les seves Cartes de població dels anys 1149 i 1150 ja el preveuen (434).

Està vigent a la Comanda d'Ascó segons es confirma l'any 1282, constituïnt el que es coneix com "privilegi del forn" (435); després es concedeix també a Horta d'acord amb una concòrdia de 1296 (o potser es reconeix i confirma); apareix recollit talment als Costums de Miravet de 1319; i el trobem igualment a la Comanda de Vilalba, i a la Baronia d'Entença on es concedeix per primera vegada el 1368. En canvi no ens consta que es practiqui a la Baronia de Flix, malgrat que la institució apareix als Costums de Tortosa que es concedeixen als vassalls d'aquell domini el 1308 (436).

Aquella institució té un caràcter ampli i divers, que a cada districte i fins i tot a cada lloc té un contingut i una naturalesa diversos. Efectivament, la participació dels jurats i dels prohoms en l'administració de justícia varia en funció de les atribucions que tenen encomanades o les facultats que se'ls reconeix. També hem de dir que normalment es refereix a la jurisdicció criminal i excepcionalment a la civil en diferents graus o nivells ja sigui amb caràcter d'assistència, de decisió en les resolucions a adoptar pel batlle, o talment per l'assumpció d'una segona instància judicial d'apel.lació en l'àmbit civil.

En tot cas una cosa hem de destacar pel que fa a la jurisdicció criminal: els jurats i prohoms poden fixar qualsevol pena des de la simple sanció econòmica fins la pena capital (437).

D'altra banda, si bé ho ignorem respecte dels dominis hospitalers, almenys pel que fa a la Baronia d'Entença la concessió del judici dels prohoms es fa per venda; són habituals en aquella Baronia els donatius dels vassalls al seu senyor per tal de que pugui cancel·lar dèbits, i a canvi se'ls concedeix un privilegi determinat. I així ocorre amb l'atorgament del judici dels prohoms; és un cas doncs d'alienació de la jurisdicció senyorial, i posa de manifest el seu caràcter patrimonial (438).

En qualsevol cas, cal veure que ocorre a cada districte, considerant en conjunt les fonts documentals diverses que hem tingut ocasió de descriure més amunt:

1r.- Als dominis templers i hospitalers:

El judici dels prohoms sembla introduir-se inicialment a la darrerria del s. XIII als dominis templers d'Ascó i Horta, i després es recull als Costums de Miravet de 1319 quan ja s'han traspasat aquells dominis a l'Orde de l'Hospital.

Malgrat tot, acabats els conflictes que enfronten els vassalls de les nostres Comandes amb l'Orde hospitaler a mitjans s. XIV, se celebren uns actes d'homenatge i jurament de fidelitat senyorials entre els anys 1348 i 1351 a tots els llocs dels districtes, i un dels compromisos que assumeixen els vassalls és el de respectar la jurisdicció dels cavallers de l'Hospital que exerceix el batlle, així com de que no podran apel·lar les seves resolucions sinó als mateixos senyors i s'obliguen a no acudir davant de la jurisdicció reial (439).

Res s'esmenta en aquells documents de les atribucions judicials dels representants municipals, que d'altra banda tampoc sabem si s'aboleixen. El cas és que després a partir dels Capbreus i altres actes del s. XVI i ss., veiem que jurats i prohoms exerceixen diverses funcions d'ordre jurisdiccional en alguns casos més àmplies que no les que es reconeixen en aquells documents dels s. XIII i XIV.

És probable, segons els documents que estàn al nostre abast, que es procedís a un nou establiment del judici de prohoms de la forma i manera a com es descriu en la documentació de l'Edat Moderna.

1) Batllia de Miravet:

Pel que fa a la Batllia de Miravet hem de distingir els llocs de Benissanet i Miravet respecte dels altres integrants del dictricte: aquells dos llocs no es

regeixen pels Costums de 1319 fins després de la conversió de la seva població sarraïna. Tot i així la vigència d'aquell codi resulta conflictiva, i ja amb la concessió de les Cartes de població de 1611 i 1623 respectivament s'exclou el judici dels prohoms atès que no el preveuen, de manera que correspon exclusivament al batlle i al seu assessor l'administració de la justícia ordinària.

a) Els llocs on regeix el codi de 1319 (Ginestar, Rasquera, Gandesa, Batea, Corbera, Pinell i Pobla de Massaluca):

El cap. 26 dels Costums estableix que prèviament a l'inici de tot procés, el batlle amb el consell dels jurats i prohoms del lloc determinaran si la "demanda o qualse volra altre negoci que vendra a Cort" correspon a un fet civil o no.

Aquella constitueix la primera intervenció processal dels jurats i prohoms del lloc en l'administració judicial, vé que amb una funció reduïda a aconsellar o assessorar sobre la naturalesa del fet en qüestió. És una facultat similar al nostre entendre a aquell privilegi d'Ascó conegut com "del forn" al que ens referim tot seguit, però en aquest darrer cas els jurats i prohoms per sí sols després d'escoltar les explicacions pertinents fetes pel batlle o el seu lloctinent, decideixen si el fet és civil o criminal i no es limiten a assessorar. Cal advertir, com ja ho hem fet en altres ocasions, que ens referim a fets penals en expressió actual, però que a l'època s'al·ludia a fets civils com aquells que es punien amb una pena o sanció pecuniària i els fets criminals castigats amb penes corporals (i infamatòries).

El mateix codi de Miravet preveu la intervenció dels representants municipals en el procés penal:

- El cap. 16 fixa la seva intervenció en la estimació de ferides, junt amb el batlle.
- Els caps. 51 i 52 es refereixen a danys corporals; en aquest cas, segons el primer capítol esmentat, si la nafra produïda no posa en perill la vida de la víctima, l'inculpat serà alliberat sota fiança; si per contra, el dany pot causar la mort, l'acusat serà pres "o'l don a manlevadors si's vol", fins que la víctima quedi fora de perill, però tots aquests fets i la seva evolució, els ha de seguir el batlle informant-ne als jurats i prohoms del lloc.
- El 54 fixa que aquells han d'intervenir aconsellant al batlle alhora d'imposar les penes corresponents a un delinquent menor de 10 anys.
- El 125 estableix que les inquisicions del batlle s'han de fer amb l'assistència dels jurats i prohoms, i davant de l'escrivà de la Cort.
- El 126 assenyala que, feta la inquisició, el batlle ha de jutjar i condemnar amb el consell dels jurats i prohoms, i que aquells, per tal de dur a terme la seva funció poden demanar "consell lla on los senblara".

- El 128 referent a l'homicidi, preveu la pena de mort, però talment admet la concurrència d'eximents o atenuants, que han de valorar-se segons "conexença de dret e juy" per part del batlle i dels jurats i prohoms.
- El 131 es refereix a supòsits penals no previstos expressament pels Costums, i disposa que en tal cas el batlle amb els jurats i prohoms han d'establir la condemna "segons la qualitat e quantitat del crim o forfejut".

En canvi quan es tracti de fets realitzats contra l'Orde, els seus béns o els seus membres, o contra qualsevol altra persona però dins els murs dels seus castells i cases, aleshores en aquells casos segons el cap. 134 serà el castellà d'Amposta, el comanador o altre oficial qui jutjarà i punirà "sens que no y agen a demanar ni a esser jurats ni prohoms dels lochs, ni demanar lur consell".

Després si consultem els Capbreus tinguts a la Batllia, d'una manera general veiem que els jurats i prohoms tenen altres atribucions fins i en tot en el procediment civil per a fets també de naturalesa privada:

1r.- En el procediment civil:

En primera instància és el batlle o el seu lloctinent qui instrueix el procés i judica (amb el seu assessor), però solen assistir-hi els jurats o algun prohom per bé que no poden aconsellar ni votar la sentència. Justament a Gandesa es declara que les causes orals les resolt el batlle tot sol (amb l'assessor), i que els jurats i prohoms solament assisteixen a les escrites.

Malgrat això, jurats i prohoms constitueixen la segona instància, o primera d'apel.lació per tal de comprovar si el "balle o son llochtinent han ben sentenciat o declarat". Però el seu judici es basarà únicament amb allò que s'ha exposat en la primera instància, i està prohibit que les parts formulin noves al.legacions ni al.leguin nous fonaments de dret; al respecte hem d'afegir que ja el cap. 59 dels Costums disposa que si en la primera instància s'han presentat testimonis, després en la d'apel.lació no se'n poden presentar d'altres.

Finalment la resolució dels jurats i prohoms encara és apel.lable al castellà o al seu procurador general.

2n.- En el procediment criminal:

En aquest cas les facultats dels jurats i prohoms són de major importància i transcendència. Ja hem referit allò que disposen alguns capítols del codi de 1319, sobre la seva assistència obligada a l'instrucció del procés i la seva intervenció en qüestions molt determinades assessorant o aconsellant el batlle.

De fet el cap. 126 es limitava a establir que aquells representants municipals devien intervenir aconsellant al batlle sobre la sentència a dictar i que en qualsevol cas per a fer-ho podrien assessorar-se on creguessin oportú. Malgrat tot, en lloc es recull que realment siguin ells els que elaborin el projecte de resolució com després resulta que fan d'acord amb els Capbreus.

Certament, d'acord amb els mateixos Capbreus, es confirma que els jurats i prohoms intervenen tal com preveuen aquells capítols "en fer e fornir totes enquestes"; però les seves atribucions pel que fa a l'elaboració de la sentència van més enllà del simple consell o assessorament: conclòs el sumari el batlle l'ha de lliurar a aquells representants municipals perquè ells mateixos preparin la sentència o resolució a dictar, prèvia consulta amb un assessor (lletrat) "o ab qui'ls aparra. L'assessor dels jurats i prohoms redactarà un informe o dictamen amb la sentència que al seu entendre s'ha de publicar, i amb aquesta proposta ho retornen tot al batlle.

També s'acostuma informar que els jurats i prohoms poden cercar consell en tants assessors com creguin convenient fins trobar la proposta que els sembli més "conforme a justícia".

En tot cas, una vegada s'ha lliurat tot al batlle o al seu lloctinent, l'oficial que sigui es limitarà a signar la proposta presentada i la publica. Concretament el document del batlle dirà a l'encapçalament: "Nos, balle de (...) per lo señor castella de Amposta, seguint lo vot y parer dels promens; vist lo proces y causes de aquell, condempnam etc."; a continuació es copiarà la resolució, i al final s'afegirà "yo, balle, com a eixecutor de aquesta sentencia, me firmo de mon nom".

Malgrat tot l'exposat, almenys en el cas de la Poble de Massaluca es declara que "si dits treballs se volen escusar, dits balle o son lloctinent sententie a consell de son ordinari assessor lo que se observa en les causes criminals ordinaries". És a dir, que tot i que la pràctica hagi de ser la referida segons privilegis concedits el seu dia, en realitat el batlle pot obviar aquell procedir, prescindir dels jurats i prohoms, i formular la sentència que cregui convenient amb l'únic ajut del seu assessor ordinari. D'altra banda, encara hem de citar el conveni jurisdiccional de 1690 que té per objecte subsanar determinats "vicis" en que incorren els oficials senyoriais amb vulneració d'allò que estableixen els Costums de 1319. En qualsevol cas, en aquesta ocasió no solament es confirmen aquells Costums, sinó que també s'amplien les atribucions dels jurats i prohoms en l'àmbit penal:

- Es confirma expressament allò que disposa el cap. 131 dels Costums, de manera que els jurats i prohoms han d'assistir al batlle en la fixació de

penes a imposar (pecuniàries o no), per fets delictius no previstos expressament pel codi.

- Quan es tracti de ferides no mortals però de caràcter greu, s'estipula que la sanció no superarà els 200 sous; i ja per a fixar definitivament la quantia s'estarà a allò que dictamini el cirurgià del lloc sota jurament que prestarà davant del batlle i dels jurats; a partir de l'informe que s'elabori, es decidirà com s'ha dit la sanció definitiva.

- Es prohibeix que els oficials senyorials puguin "componer" delictes com els de "ladron famoso, salteador de caminos, assesino, consuetudinario en delinquir, ni persona escandalosa ni delito reciente", per a evitar el seu judici i condemna; això no obstant, i de manera excepcional es podrà fer si els jurats i prohoms de la vila hi tenen algun interès.

- Si al lloc hi ha detingut un delinqüent, veí o no, que és reclamat per un jutge o tribunal que no és de la Batllia per un delicte comès en el territori de la seva jurisdicció, el batlle haurà de decidir si el lliura o no d'acord el "parecer y voto" dels jurats i prohoms del lloc (l'excepció serà que el reu reclamat sigui foraster, no tingui el seu domicili a la Batllia, i no estigui reclamat per cap altre jutge del districte).

- Es disposa que les fiances a presentar els inculpats de fets punibles amb sanció pecuniària les pot fixar el batlle pel seu compte sense l'assistència ni la intervenció dels jurats; però si es tracta de fets castigats amb pena corporal, aleshores forçosament han d'intervenir els representants municipals.

- Tot i que els delictes realitzats contra l'Orde, els seus béns i membres els ha de judicar el batlle o el seu lloctinent com venia a establir el cap. 134 del codi de 1319, ara es disposa que abans i amb caràcter previ a l'inici del procés, el batlle ha de provar als jurats amb un mínim de 2 testimonis que s'ha produït efectivament; si queda justificat, el batlle pot continuar per sí sol la tramitació del procés.

- Es prohibeix al batlle que accedeixi indiscriminadament per sí sol a les cases dels veïns del lloc per cap qüestió judicial civil ni criminal, a no ser que sigui en persecució d'un delinqüent. A excepció d'aquest cas, en altres forçosament s'haurà de comptar amb l'assistència d'un jurat o prohoms; ja si és urgent perquè hi ha "peligro en la tardança" i no es troba cap d'aquells representants de la comunitat, aleshores podrà fer-ho amb l'assistència d'una altra persona natural de la vila.

D'altra banda, hem de dir que els mateixos Capbreus com talment el conveni de 1690, confirmen que resta exclòs del judici dels prohoms els delictes de "lesa magestat, falsa moneda, rebel.lio y resistencia feta a dit senyor castella o a son magnifich procurador, balle, lloctinent, jurats y altres oficials de la Senyoria". Aquests casos són judicats pel batlle o lloctinent "sens assistencia y consell de dits jurats y promens", i únicament compta amb el consell del seu assessor ordinari "si haver-li aparra", tal com ja disposava el cap. 134 dels Costums; diguem també que a més dels delictes comesos contra l'Orde, ara s'inclouen els de falsificació de moneda.

En definitiva, als llocs de la Batllia de Miravet on regeix el codi de 1319 el conegut "judici de prohoms" es refereix als jurats i als prohoms, i en aquest darrer cas considerem que s'està al·ludint als membres del Consell de la Universitat (en cap moment es limita el número de prohoms).

Talment observem que la intervenció d'aquells representants comunitaris es desenvolupa a 3 nivells:

- La determinació prèvia dels fets, en tant que poden ser civils o criminals.
- En el procés civil poden estar presents en el seu desenvolupament, i constitueixen la segona instància, d'apel·lació contra les resolucions del batlle.
- I en el procés criminal ja tenen una intervenció més àmplia, doncs assisteixen i assessoren al batlle instructor des d'un principi, i acaben proposant ells mateixos la sentència que el batlle ha de dictar.

En tot cas segons el referit conveni de 1690 la intervenció de jurats i prohoms com hem vist es veu confirmada en casos com ara la fixació de penes en supòsits no previstos expressament pels Costums; i en canvi s'exclou quan es tracti del tràmit establert per a fixar les fiances a disposar pels inculpats per fets punibles pecuniàriament. D'altra banda s'amplien llurs facultats en 4 casos: poden autoritzar la condonació de penes en determinats supòsits penals; han de decidir respecte el lliurament d'un detingut a un jutge o tribunal d'un altra jurisdicció; amb caràcter previ han de conèixer de fets imputats que afecten a l'Orde, als seus béns i membres, i així determinar si efectivament és el cas o bé es tracta d'un fet ordinari; finalment, almenys un jurat o prohom han d'estar presents quan el batlle accedeixi a casa d'algun natural del lloc per qüestions d'ordre judicial.

b) Benissanet i Miravet:

Des de la conversió de la població sarraïna de Benissanet i Miravet, tots els seus habitants han de regir-se plenament pel codi de 1319, tal com es declara en diverses Sentències de la Reial Audiència al llarg del s. XVI.

Però la realitat sembla ser diferent; si consultem el Capbreu tingut el 1606 resulta el següent:

1r.- En el procediment civil:

Es declara que els jurats i prohoms no assisteixen a la tramitació del procés civil, i que en tot cas ostenten la segona instància d'apel·lació contra la sentència que hagi dictat el batlle o el seu lloctinent; s'insisteix en que en la tramitació del recurs no es pot exposar ni alegar res més que allò ja recollit en la primera instància.

Talment es reconeix que la resolució dels jurats i prohoms (en segona instància) es pot apel·lar davant del castellà.

2n.- En el procediment criminal:

Simplement es declara que l'instrucció del procés correspon al batlle o al seu lloctinent, i que els jurats i prohoms es limiten a assistir-hi però sense cap més funció. Tot i així encara s'afirma que tal atribució es deu a un privilegi concedit en data indeterminada (no es fa remissió als Costums de 1319) i que malgrat tot no s'ha posat mai en pràctica.

Després, amb les noves Cartes de població i tal com es manifesta per exemple al Capbreu de 1702, a un i altre lloc és el batlle qui administra justícia assistit del seu assessor; però no es concedeix el privilegi del judici dels prohoms. Efectivament, els caps. 65 i 72 i 73 i 80 de les Cartes de Benissanet i Miravet respectivament, disposen: els primers pel que fa a l'imposició de penes per tipus de ferides no tipificades en les Cartes, que serà el batlle amb el seu assessor qui determinaran la sanció a imposar, la qual després podrà ser apel·lada al senyor o al seu governador; i els segons en general estableixen que la jurisdicció civil i criminal les exerceix el batlle en primera instància, i les seves resolucions s'han d'impugnar al castellà o al seu governador.

2) Comanda d'Horta:

Pel que fa a la Comanda d'Horta, el privilegi del judici dels prohoms es concedeix en virtut del conveni al que arriben el mestre del Temple i la Universitat, l'any 1296. Diguem que aquell privilegi és confirmat els anys 1570 i 1673 en unes visites senyorials que es realitzen a la Comanda, i després per una resolució de la Reial Audiència de 1690 (que potser resol un conflicte suscitat al respecte l'any 1673 per part dels jurats que reivindiquen les seves prerrogatives judicials); encara es confirma per una sentència de la Reial Audiència de 1690 i en una concòrdia de 1692 (441).

El conveni o concòrdia en qüestió vol solventar els litigis existents entre la Senyoria i els vassalls d'Horta sobre la manera i forma d'administrar justícia; aleshores s'indica que el jutge és el batlle o el mateix comanador, o encara altra persona a la que el senyor ho encomani. Això no obstant concedeix o reconeix unes facultats determinades als jurats i prohoms dels llocs de la Comanda en l'àmbit penal.

D'aquesta manera, mentre que la jurisdicció civil roman reservada a la Senyoria, pel que fa a la criminal es concedeix el referit privilegi tant en qüestions ordinàries podriem dir afectants als vassalls entre sí, com respecte dels propis jurats i dels oficials senyorials quan cometin algún excès.

Així pel que fa a litigis entre particulars, es disposa el següent:

- Les enquestes processals les ha de realitzar el batlle acompanyat de l'escrivà de la Cort i amb l'assistència dels jurats de la vila ("vocatis et presentibus").
- Suposant que cap dels jurats hi pugui assistir, aleshores es designarà un o dos prohoms de la vila que els substituirà, i a qui es farà jurar abans d'intervenir que guardaran secret sobre tot allò que ocorri i que procediran lleialment.
- Feta l'inquisició, el batlle o l'oficial que conegui de la causa, haurà de sentenciar, però comptant sempre amb el consell dels jurats o dels prohoms que han assistit a les enquestes.
- Es disposa que els jurats o prohoms per tal de donar el seu consell, poden cercar assessorament a la mateixa vila d'Horta o fora d'ella, entenem que en una persona lletrada.
- Que per la seva part el batlle també pot demanar consell a un assessor on cregui oportú (fora o dins la vila), si és que es produeix algun conflicte respecte del criteri dels jurats i prohoms.

I talment, en relació a la facultat del comanador d'ordenar enquestes judicials contra els jurats i els propis oficials senyorials, es disposa:

- Que les mateixes se seguiràn pel batlle o altre oficial i l'escrivà de la Cort, però a presència d'un prohom de la vila.
- En tot cas, una vegada designat el prohom, aquest haurà de jurar com abans hem dit, de complir lleialment amb la seva funció i de guardar secret sobre les actuacions de que conegui.
- I a més de prestar la seva assistència, el prohom deurà aconsellar al jutge que coneix l'afer per a dictar sentència; i ja perquè ell pugui complir la seva funció se li permet assessorar-se on cregui convenient (per bé que les despeses en aquell cas són a càrrec de la Universitat).

Si passem després a uns actes de visita que se celebren a la Comanda a partir del s. XVI, veiem allò que se'ns informa sobre la tramitació de les causes judicials. I efectivament, pel que fa a les causes civils estan reservades íntegrament a favor del batlle o del comanador; però ja pel que fa a les penals o criminals (442):

- El batlle com a jutge ordinari instrueix la causa, amb l'escrivà de la Cort i amb l'assistència dels jurats o prohoms; però tots ells "toman las deposiciones, confesiones y defensas".
- Una vegada s'ha instruït el procés, el batlle lliura el sumari als jurats i aquests han d'anar a consultar al seu advocat quina ha de ser la resolució a dictar; així aquell advocat emet el seu informe o dictamen i recomana o aconsella per escrit la pena que es pot imposar.

- Després els jurats remetent al batlle el sumari i la proposta del seu assessor; i per la seva part el batlle també "consulta con el abogado de la villa y si se conforma con el fulmina la sentencia en nombre del bayle".

- Si l' assessor del batlle no coincideix amb l'advocat de la Vila, el comanador ha de nomenar "un abogado donde mejor le parezca" perquè finalment decideixi allò que sigui procedent.

A la Comanda d'Horta doncs, el judici dels prohoms té un altre contingut i es limita al procés criminal. Encara en aquest cas, les funcions i atribucions són diverses segons es tracti de fets ordinaris o de denúncies presentades contra els mateixos jurats locals o els oficials senyorials.

Justament a la Batllia de Miravet indicàvem que els representants municipals tenien també funcions judicials en l'àmbit civil, i no és fins el 1690 quan se'ls reconeix la possibilitat de dur un cert control en relació amb fets penals comesos contra l'Orde.

Pel que fa a fets produïts entre particulars observem que a Horta es fa referència als jurats o als prohoms, però no intervenen tots junts com a la Batllia de Miravet. En qualsevol cas es deixa prou clar que el batlle ha de comptar amb l'assessorament i consell dels jurats o prohoms, de manera que ambdues parts han d'estar d'acord amb la sentència que es dicti (tots presten el seu parer i vot).

En definitiva, a la Comanda d'Horta els jurats o en absència d'ells dos prohoms assisteixen tant en les enquestes judicials criminals com després en l'elaboració de la sentència en el procés penal instruit per fets particulars. Ja quant a l'elaboració de la sentència, els representants municipals també es poden assessorar en qui vulguin i fer la proposta de resolució; però suposant que el batlle no estés conforme amb el dictamen jurídic presentat, aleshores aquell mateix podria cercar consell pel seu compte. Si hi ha coincidència entre els assessors es dictarà la sentència corresponent, però en cas de no haver-la aleshores el comanador hauria de cercar un tercer advocat que és qui decidiria la qüestió.

Altres cas és quan es tracta de delictes comesos pels jurats o pels oficials senyorials del lloc: hi assisteix un sol prohom (s'exclouen els jurats), i d'altra banda es dictarà la sentència que aquell presenti al batlle.

3) Comanda d'Ascó:

A la Comanda d'Ascó cal distingir allò que ocorre a Ascó i Vinebre, respecte del de la Torre de l'Espanyol al que es concedeix un capítol de Costums el 1517.

a) Ascó i Vinebre:

Pel que fa a la Comanda d'Ascó, hem de referir-nos bàsicament al privilegi conegut com "del forn" en el que i solament pels cristians vells veïns d'Ascó i Vinebre, els jurats i prohoms de la primera vila havien de dictaminar amb caràcter previ si el fet pel que un vassall havia estat detingut pel batlle era de naturalesa civil o criminal.

Que aquells representants municipals decidissin una cosa o altra comportava el següent:

- Si els fets es consideraven civils, el detingut podia ser alliberat si satisfieia una fiança.
- Però si els fets es qualificaven com de criminals, aleshores devia ser pujat al castell i tancat a la presó.

Corresponia en tot cas al batlle o al seu lloctinent exposar els fets i les seves circumstàncies als jurats i prohoms. I així es feia a convocatòria de l'oficial senyorial; el detingut era tancat dins l'edifici del forn de la Universitat dels cristians vells, i la reunió explicativa se celebrava a la plaça de l'Abadia on es trobava aquell forn.

Diguem també que aquell privilegi és confirmat per una Sentència de la Reial Audiència de 16 de octubre de 1592, que a la vegada reconeix que n'estàn exclosos els veïns cristians nous (443). Per últim recordem que tal privilegi talment es recull a la Carta de població de 1615 en el seu cap. 33 i es reitera en el 6 dels pactes complementaris aprovats el 1616.

Per altres motius, es declara que no es pot gaudir d'aquell privilegi si els fets comesos constitueixen crims de lesa magestat, falsa moneda i rebel·lió contra l'Orde, o els seus oficials "comensals e familiars contiguos" del comanador.

En tot cas no ens consta que es reconegui cap altra prerrogativa als jurats i prohoms d'Ascó, i únicament en un Capbreu es declara que en causes criminals el batlle té un mes per a dictar sentència, i pot fer-ho "a soles" si li ho consenteixen els jurats. D'acord amb aquesta dada, sembla que els jurats tenen altres atribucions almenys en causes criminals, intervenint en l'elaboració de la sentència.

Malgrat tot, d'acord amb un document de 1578 en què el senyor autoritza als jurats i Universitat d'Ascó a edificar la Cort del batlle, es manifesta que els jurats i els prohoms del lloc ostenten una segona instància judicial per a revisar les resolucions del batlle. Així es desprèn del fet que el comanador ordeni que la vista que se celebri en la tramitació de les apel·lacions s'haurà de tenir al nou edifici i a la sala disposada per a Cort. Diguem que en cap moment es distingeix entre processos civils i

criminals, i simplement es fa al·lusió a "totes coses competents a la Cort"; després es dona alguna notícia sobre la tramitació de l'apel·lació: presentat el recurs, dos jurats o altres persones en nom seu han d'adreçar-se al batlle per a fer "relació" de les causes o raons per les que ell ha sentenciat "de aquella manera", i tot seguit la part apel·lant deurà "deduir de sos drets als dits jurats o surrogats" (444).

Continua encara el document indicant que acabat aquell acte, equiparable a una vista judicial en termes actuals, els jurats o els seus substituïts (segurament prohoms) n'hauràn de donar compte "a son Consell" perquè aquell "declare e sentencie"; feta la sentència, ho lliuraràn tot al batlle o al seu lloctinent en la mateixa sala de la Cort, entenem que perquè la compleixi i executi.

En definitiva, i malgrat no poder-ho confirmar, almenys a Ascó (ho ignorem respecte de Vinebre) els jurats i el Consell de la Universitat (General) ostenten una segona instància judicial per a revisar les resolucions del batlle; i encara sembla que tant en el procés civil com en el criminal.

b) A la Torre de l'Espanyol:

Els vassalls de la Torre de l'Espanyol reben un capítol de Costums l'any 1517, que no és altre que el de Miravet. Per bé que no es concedeixen tots els capítols d'aquell codi de 1319, les omissions són molt escasses, i en tot cas hem de donar per reproduït aquí allò ja exposat sobre les atribucions dels jurats i prohoms de la Batllia de Miravet, tant pel que fa a la seva intervenció prèvia per a la determinació dels fets si civils o no, com respecte a l'intervenció d'aquells representants municipals en tot el procés penal.

Pel que fa als Capbreus, es reconeix que les causes civils les coneix i judica el batlle amb el seu assessor, mentre en que les criminals aquells han de comptar amb l'assistència i consell dels jurats i prohoms. Res més coneixem al respecte, però és probable que se seguís el mateix sistema que a la Batllia de Miravet.

4) Comanda de Vilalba:

Pel que fa a aquest districte, cal fer distincions: Vilalba i la Fatarella d'una banda, i Riba-roja i Berrús d'altra.

a) Vilalba i la Fatarella:

En aquests casos, els jurats i prohoms intervenen tant en causes civils com en les criminals. Almenys des de 1323 estan vigents en aquells llocs els costums de Lleida, per concessió de l'aleshores castellà d'Amposta;

això no obstant, com hem indicat en el seu moment, sembla que la concessió no comprèn tot l'ordenament jurídic lleidatà i no coneixem efectivament l'extensió de l'atorgament (445).

Si acudim als Capbreus, se'ns informa el següent:

1r.- En el procediment civil:

Si bé la primera instància l'ostenta el batlle, els jurats del lloc exerceixen el "johi de promens" com a segona instància, d'apel.lació de la primera. Ja la resolució dels jurats podrà ser apel.lada al comanador o el seu procurador general.

2n.- En el procediment criminal:

Si el batlle o lloctinent "prenen alguna persona y posen en preso aquella", aquell amb l'escrivà de la Cort i els jurats assisteixen a "deposicions y interrogacions" que es facin, tant "de testimonis com de delinquents". I fet el procés, el sumari es lliura als jurats "clos y segellat", i s'ho enduen tot per costum a la "Paeria de Lleyda per aver parer y consell de dita Paeria (...) que se deu fer de dit pres eo delinquent". La Paeria dóna el seu parer i retorna el procés als jurats "clos y segellat"; aquells tot seguit el tornen al batlle o lloctinent, i algú d'aquells ho obre en presència dels jurats i prohoms. El batlle ha "de eyxecutar la sua sentensia dels procesos justa la forma del consell que la dita Paeria de Lleida a donat". No es pot variar la pena augmentant-la, però si minorar-la o absoldre al reu, si el procediment no s'ha iniciat a instància de part; hem de dir també que si el procés se segueix d'ofici, l'absolució es pot acordar abans de donar-se sentència.

En aquests casos doncs el batlle ha d'executar forçosament la sentència que dóna la Paeria de Lleida (suposem que és el seu assessor o advocat). Així és almenys el s. XVI, doncs el XVII ja no es fa esment a la Paeria i aleshores es declara els jurats acudeixen a a cercar consell a un advocat de Lleida.

En qualsevol cas, a Vilalba i la Fatarella el judici dels prohoms l'exerceixen els jurats, i els prohoms solament apareixen en l'acte d'obertura pel batlle del sobre on es troba la proposta de sentència que s'ha elaborat a la Paeria. Això no obstant, és probable que en absència dels jurats intervinguin com a "surrogats" altres prohoms membres del Consell de la Universitat.

b) Riba-roja:

A Riba-roja se segueix el mateix sistema que a Ascó, atès que també es reconeix vigent el conegut "privilegi del forn"; tanmateix ignorem si s'aplica

o no als cristians nous que formen la major part de la població (la vigència d'aquell privilegi es deu remuntar al temps en què el lloc formava part de la Comanda d'Ascó). D'altra banda, tampoc sabem si es practica el judici de prohoms, que en canvi es reconeix al lloc annex de Berrús.

c) Berrús:

En el cas de Berrús, lloc annex com dèiem a Riba-roja, hem d'acudir als Capbreus:

1r.- En el procediment civil:

Es reconeix que la primera instància la constitueix el batlle, i hi ha una segona instància que és la dels prohoms, "los quals son los homens de dit lloch eo terratinens en dit terme", i que oïdes les parts resolen (no s'admetria la pràctica de cap prova); ja la resolució dels prohoms és apel.lable al comanador de Vilalba o al seu jutge especial.

Es tracta d'informació del s. XVII, i és de destacar que el judici dels prohoms es desenvolupa també en aquella segona instància civil, a l'igual que a Vilalba i la Fatarella membres de la mateixa Comanda, a la Batllia de Miravet i com presumiblement també s'exercia a Ascó. Però Berrús el s. XVII ja es troba despoblat, no hi ha jurats i els prohoms que judiquen són els terratinents que mantenen encara una organització equivalent a la Universitat.

2n.- En el procediment criminal:

En aquest cas desconeixem si els jurats i prohoms gaudeixen d'alguna atribució abans del s. XVII; i gnoem que ocorre després. Pot ser que es regissin també pel privilegi del forn com a Riba-roja, o que se segueixi el sistema de Vilalba i la Fatarella atès que pertanyen a la mateixa Comanda; en qualsevol cas el lloc compta amb batlle com hem vist i exercirà talment la jurisdicció criminal.

2n.- Baronia d'Entença:

Pel que a la Baronia d'Entença el privilegi dels prohoms no s'introdueix, pel que coneixem si no a partir de 1368 per concessió a Tivissa, que després es fa extensible a Garcia i Móra, i que finalment amplia el seu àmbit almenys a Tivissa segons altres privilegis de 1402 i 1407.

a) Privilegi de 1368:

El privilegi de 1368 es refereix a fets criminals i delictius en general imputats a veïns del lloc, i pels que està prevista la pena de mort o alguna altra corporal com la mutilació d'algun membre del cos o altres diverses.

En principi s'assenyala que si el fet en qüestió no ha de ser castigat amb cap d'aquelles penes, aleshores es disposa que el reu pot ser alliberat de la presó preventiva si diposita una fiança suficient.

Tanmateix, si es tracta d'un delictes pel que no resta suficientment clar si li correspon una d'aquelles penes i hi ha dubtes al respecte, aleshores s'estableix que siguin dos prohoms de la vila els que resolguin l'afer, si cal amb l'assessorament de persona "mas perita".

Però s'afegeix que si els prohoms no es veuen capaços de definir els fets i sentenciar, aleshores s'estableix que el reu passi a la presó sense possibilitat d'alliberar-s'hi ni amb fiança, almenys mentre aquells decideixen el tipus de pena que s'ha d'imposar.

Cal destacar en tot cas que s'estableix un judici de prohoms amb caràcter extraordinari per uns circumstàncies determinades. Tampoc en aquesta ocasió s'especifica si els prohoms són membres del Consell General de la Vila, i també hem de destacar que no es fa esment als jurats.

b) El privilegi de 1400:

Anys després, el 1400 el mateix comte Joan de Prades concedeix un nou privilegi que ja es denomina pròpiament "judici dels prohoms".

Però aquest judici de prohoms es refereix únicament a processos penals seguits contra "officiales ac domesticis seu familiares nostri et nostrorum (successorum) sive christiani, serraceni aut cuiusvis status legis et condicionis ex (...) seu exti(g)erint dum tamen habitacionem faciant in dicta villa et eius terminis".

D'aquesta manera es disposa el següent:

- Que els inculpats seràn tancats a la presó, sens perjudici de que segons la naturalesa dels fets se'ls pugui alliberar mitjançant la prestació de la fermança corresponent.

- I que immediatament es sotmetrà al "judicio juratorum et proborum hominum dicte ville".

Després s'assenyala que es designaràn (pel comte, o potser pels jurats i Consell de la vila) dos prohoms del lloc, que primer de tot hauràn de jurar el càrrec que se'ls encomana davant del comte, el batlle o altre oficial senyorial; s'afegeix en tot cas que aquells prohoms no seràn "suspecti partibus".

Una vegada prestat el jurament, els prohoms es faràn càrrec de l'"inquisicionem seu processum contra dictos delatos seu inculpatos"; i una vegada acabat el sumari i amb el consell d'algun jurisperit "bone

condicionis et fame secundum eorum bonam conscienciam qui jurisperitus nulli parcium (pandatur) sub virtutis juramenti per eos prestiti", sentenciaràn el cas "condempnando seu absolvendo eosdem".

El privilegi disposa que són els prohoms designats els que sentencien, però després es refereix a allò que judiquin "dictos juratos et probos homines"; sembla com si la resolució dels prohoms inicialment designats com a jutges de la causa hagués de ser aprovada pels jurats i prohoms o consellers de la vila. De fet el document es referix com hem vist al judici dels jurats i prohoms.

En tot cas la resolució que es dicti serà respectada i observada sense contradicció pel comte i els seus oficials, així com pel propi denunciante "et alterius cuiusvis persone omnique appellacione remota".

Finalment es fa al·lusió a la possible apel·lació de la sentència i s'assenyala:

- Si és absolutòria o es resol la qüestió amb un acord econòmic, no podrà ser apel·lada pel comte ni pel denunciante ni per l'inculpat.

- I si és condemnatòria "ad mortem seu ad membri perditionem aut ad currendum villam cum verberibus aut aliis, vel ad ponendum in custello seu ad quavis aliam penam corporalem", en aquests casos el comte, els seus oficials i el mateix condemnat podran recórrer la resolució.

Ja per a atendre i resoldre el recurs d'apel·lació, s'estipula que el mateix comte designarà altres dos prohoms de la vila, que siguin persones de bona condició i fama i no sospitosos en relació amb el seu procedir i els seus interessos. El fet que s'al·ludeixi a prohoms de bona condició i fama ens fa pensar que probablement aquells prohoms no han de ser necessàriament membres del Consell de la Vila, sinó persones preeminents de la comunitat.

Aquells nous prohoms en tot cas també juraran els càrrecs, i tindran l'assessorament d'un pèrit per a poder sentenciar, i la seva resolució serà inapel·lable. S'afegeix que els mateixos prohoms disposaran qui s'ha de fer càrrec de les costes judicials que es causin.

D'altra banda hem d'indicar que si bé la resolució dels prohoms dictada en segona instància és inapel·lable, això no obstant es reconeix que el comte té facultat de d'absoldre'l com a mesura de gràcia.

c) El privilegi de 1407:

Tenim referències de que el 13 d'abril de 1407 el mateix comte Joan de Prades va concedir un altre privilegi a Tivissa "sobre la forma y manera de com avia d'eser exercida la jurisdiccio y prosehir en les causes criminals

dels homens naturals y domiciliats en la villa de Tevisa y terme". Però aquell privilegi va restar en desús, i els jurats ho denuncien fins que el 1576 aconseguen que es confirmi i practiqui de nou.

Efectivament, l'any 1576 doncs, es confirma i modifica, com dèiem aquell privilegi que talment es denominava del "juhi de promens" o "de la judicatura". En tot cas i amb les breus notícies que posseïm, considerem que el privilegi de 1407 concedia determinades facultats i atribucions als jurats i prohoms del lloc pel que feia a l'exercici i administració de la justícia ordinària, en termes similars als d'aquelles que gaudien els representants municipals als dominis de Miravet o d'Horta.

Centrant-nos ja en el contingut del document de 1576 hem de dir que es distingeixen dos supòsits:

1r.- Els fets castigats amb pena de mort o de mutilació del cos:

La Senyoria es reserva exclusivament la coneixensa en primera instància de fets delictius que comporten la pena de mort o altres de mutilació corporal; aquells casos els judica el senyor, el batlle o altre oficial senyorial. Tanmateix es disposa una segona instància d'apel.lació que la constitueixen els prohoms del lloc.

I ja pel que fa a la designació dels prohoms que jutjaràn s'indica el següent:

- En cas d'apel.lació contra la sentència del senyor o l'oficial encarregat, en el termini màxim de 3 dies després d'interposat el recurs, la Senyoria farà "nominació de promens per a dita causa de apellacio" que seràn els encarregats de conèixer i judicar.

- Malgrat tot, la sentència serà de "vot y parer de l'assessor hordinari" de la Baronia "y de un altre doctor" que han d'elegir els prohoms.

- El doctor a que es fa referència ha de ser designat pels prohoms segons el procediment següent: nomenaràn 4 juristes "no suspitosos", i els presentaran al duc perquè en un termini no superior a 3 dies ell mateix o el seu batlle en triïn un.

- Ja si tots 2 doctors estàn d'acord "en los vots y parer", la sentència dels prohoms haurà de ser conforme amb llur criteri.

- Suposant que tots dos juristes no tenen la mateixa opinió, aleshores el batlle senyorial n'haurà de designar un més d'entre els que també es van presentar en la primera terna i no van ser elegits. El nou nomenament es farà en un termini màxim de 3 dies des que se li presenten els vots dels juristes inicialment intervinents, i ja aquell que es designi serà qui decidirà el recurs.

2n.- Pel que fa a fets delictius a castigar amb penes diferents a les anteriors:

El senyor segueix ostentant la primera instància judicial en fets delictius diferents als anteriors, i manté la segona instància d'apel·lació que constitueixen els prohoms però ampliant (relativament) les seves facultats.

El procediment serà com abans hem dit, però hi ha una diferència: s'afegeix que si l'assessor senyorial i el jurista designat no estan d'acord amb la resolució que s'ha de dictar, aleshores els mateixos prohoms i ells pel seu compte cercaran 3 juristes que han de ser de Lleida, Tortosa o Tarragona (446), lletrats de bona fama "y vida"; una vegada triats els nous juristes, el duc o el seu oficial (qui hagi estat jutge en primera instància) en triarà un (també en 3 dies) perquè ell "juntament ab los dits dos doctors que estaran differins a tal causa de apel·lació" resolguin el recurs.

D'altra banda en aquests casos i atesa segurament la major intervenció (relativa) dels prohoms de la vila, s'acorda que "tots los gastos y despeses que en aquellas propdites causes se faran sien mitjeres y se ajen de pagar yqualment per la Senyoria y per dita Universitat respective".

1.3 L'última instància judicial: el senyor

Per allò que hem vist de la Baronia d'Entença i en fets criminals, l'última instància judicial la constitueixen els jurats i/o els prohoms. En canvi la situació és diferent pel que fa als dominis hospitalers on el senyor és qui ostenta la darrera instància jurisdiccional.

Cal recordar que als mateixos dominis de l'Hospital, l'Orde es reserva en l'àmbit civil la primera instància i altres dues normalment després del judici dels prohoms: el comanador i el castellà d'Amposta. Així ocorre a tots els llocs excepte a la Batllia de Miravet que regeix el mateix castellà i on hi ha una única instància senyorial després del batlle i dels prohoms (sense comptar amb els casos de Benissanet i Miravet a partir de les noves Cartes de població del s. XVII). I res es diu sobre les causes penals, en les que sembla que existeix una única instància judicial, per bé que l'exerceix el batlle assistit pels jurats i prohoms.

Podem veure què ocorre a cada districte:

a) Batllia de Miravet:

D'acord amb els Capbreus tinguts a la zona, en causes civils, la resolució que dicten els prohoms resolent l'apel·lació presentada contra la

sentència del batlle, pot ser impugnada i recorreguda davant del castellà o del seu procurador general.

Fins el s. XVIII correspon directament al senyor o al seu representant amb el seu assessor el coneixement d'aquell segon recurs, però a la primeria del s. XVIII es declara que el senyor "assigna jutje que de dita causa conega", el que es coneix com a "jutge d'appels" (447).

Malgrat tot no es fa esment a les causes criminals, en les que segurament per la intervenció que sembla ser efectiva dels jurats i prohoms ja es consideren suficientment garantits els drets dels vassalls i l'equitat de la sentència.

Tanmateix, les Cartes de Benissanet i Miravet en els seus caps. 73 i 80 respectivament es disposa que les jurisdiccions civil i criminal "se administraran d'esta suerte": el batlle és jutge ordinari en primera instància; hi ha una segona instància que constitueix el castellà d'Amposta o el seu governador, assistits per l'assessor senyorial; i encara hi ha una tercera instància que és el mateix castellà o el governador però "mutato assessore".

També es reconeix que hi ha casos en els que és el mateix senyor o el seu governador qui exerceix de jutge de primera instància com són aquells que atempten contra l'Orde, els seus membres, personal al seu servei i els seus béns; i sembla que en dits supòsits no hi ha possibilitat d'apel·lar.

b) Comanda d'Horta:

Pel que fa a la Comanda d'Horta hem d'acudir primer al conveni de 1296 sovint esmentat, i després als actes senyorials que coneixem.

Així pel que fa al conveni indicat, en causes civils atès que no està reconegut el privilegi del judici dels prohoms, la sentència del batlle s'ha d'apel·lar al comanador, i la d'aquest es podrà recórrer al mestre provincial de l'Orde del Temple (o al castellà d'Amposta amb els cavallers hospitalers). Ja en causes criminals en canvi no es reconeix cap altra instància que no sigui la del batlle, bé que amb l'intervenció dels jurats i prohoms que han d'elaborar i presentar el projecte de sentència.

D'altra banda, si acudim a diversos actes senyorials que se celebren des del s. XVII:

- Es confirma allò establert pel privilegi de 1296 quant a les causes civils, per bé que s'expressa que el recurs que es presenta davant del castellà el resol el seu jutge d'apel·lacions.

- I en causes criminals, ocorre el mateix que a Miravet: sembla no haver instàncies d'apel.lació.

c) Comanda d'Ascó:

A la Comanda d'Ascó el règim d'instàncies judicials establert és el mateix que a la Comanda d'Horta. No es declara pel que fa als processos criminals, i quant als civils: la sentència del batlle s'apel.la al comanador, i la resolució d'aquest últim es impugnava al castellà.

d) Comanda de Vilalba:

Almenys pel que fa a Vilalba, la Fatarella i Berrús i sols en relació amb les causes civils es declara un règim d'instàncies similar al de Miravet: després del batlle, la segona instància la constitueixen els prohoms; hi ha una tercera que és el comanador o el seu procurador o el jutge especial d'apel.lacions, i encara una quarta que és el castellà d'Amposta o el seu procurador a la Castella.

En canvi, pel que fa a Riba-roja, desconeixem exactament quin és el seu sistema judicial; però suposem que és el mateix d'Ascó atès que per exemple es declara que gaudeixen del conegut "privilegi del forn".

2) L'avinença amistosa i el judici arbitral:

Dues formes jurídicament reconegudes almenys pels codis d'Horta, Miravet i la Torre de l'Espanyol i les Cartes de Benissanet i Miravet, per tal de resoldre els conflictes personals entre els veïns són l'avinença amistosa i el judici arbitral.

2.1 L'avinença amistosa

Els codis i les Cartes indicades estableixen la possibilitat de que els veïns del lloc puguin "pacificar" entre sí i solventar amistosament tots els conflictes que entre ells es puguin suscitar (448).

Els capítols corresponents es refereixen a les "injuries", malfets i danys causats d'una manera general, i entenem que al.ludeixen a qualsevol conflicte en un sentit ampli:

- Horta: El seu cap. VIII assenyala que tots els homes del lloc poden "ad invicem adaptare et pacificare injurias, malefficia facta inter eos", sens perjudici dels drets que corresponguin a la Senyoria. Sembla que el senyor percep els drets corresponents, amb independència de que es procedeixi judicialment o no.

- Batl·lia de Miravet i Torre de l'Espanyol: Els caps. 20 i XIX dels codis respectius reconeixen la possibilitat que els veïns i habitants dels llocs, per qualssevol "injuries e malfeytes e dans donats", puguin entre si "adober e pascificar e avenir", sense haver de recórrer a la Cort del batlle. Es permet doncs, que els veïns resolguin entre sí amistosament, llurs conflictes en principi abans d'incoar-se el procediment judicial; però, aquella avinença també es pot produir instat el procés de què es tracti. En tot cas, sempre resten a salv els drets senyorials, per això que se segueix el mateix criteri que a Horta: el senyor percep els drets econòmics que li corresponen en relació amb la reclamació que es formula, amb independència de que s'hagi acudit a la Cort del batlle com si no.

- Benissanet i Miravet: Els caps. 68 i 75 respectius de cada Carta recullen els mateixos preceptes que acabem de veure d'Horta, el codi de la Batllia i el de la Torre de l'Espanyol. Els capítols en qüestió permeten "que todas las iniurias puedan componer entre si las partes antes que la Corte inquiriere d'ellas, sin perihizio de las penas del señor".

Hem d'indicar que en cap cas s'al·ludeix a l'intervenció de tercers per a aconseguir l'avinença amistosa, supòsit que ja es correspondria pròpiament amb el judici arbitral al que ens referim tot seguit.

2.2 El judici arbitral

D'altra banda, els textos esmentats també permeten als veïns de cada lloc la possibilitat de plantejar els seus plets davant d'àrbitres, que decidiran l'afer de que es tracti sense necessitat d'acudir a la Cort del batlle i evitar-se així la tramitació d'un procés. Suposem que aquells àrbitres deuen ser homes preeminents de la comunitat, de bona condició i fama (449).

Aquella possibilitat del judici arbitral la recullen tots els codis:

- Costums d'Horta: El seu cap. XLVII disposa que els vassalls de la Comanda puguin "compromitere cum pena vel sine pena" a complir allò que disposin els àrbitres; s'afegeix que tal resolució serà respectada, i s'estableix que el comanador o el batlle podran obligar a les parts al seu compliment i compel·lir perquè la que resulti inobedient satisfaci la pena corresponent en cas d'haver-se fixat.

- Costums de Miravet i Torre de l'Espanyol: Talment aquests codis en els caps. 83 i LXXVIII permeten que qualsevol "demanda real o personal o de qualsevol altra manera" (entenem en principi que es tracta de qüestions de dret privat), es pugui plantejar davant d'uns àrbitres designats de mutu acord.

Les parts en conflicte prèviament, han de signar un compromís obligant-se expressament a complir allò que resolguin els àrbitres o, com a mínim, comprometre's davant el batlle a "seguir ço que aquels arbitres jutgaran", i això sota certa pena econòmica en cas d'incompliment.

Dictada la resolució dels àrbitres, les parts, doncs, han de complir-la inexcusablement; en altre cas, la Cort procedirà a la seva execució i imposarà la pena corresponent a la part que no l'ha complert. Aquesta pena o sanció pecuniària es repartirà en un terç per a la Senyoria, i les dues terceres parts restants per a la part que hagi estat "obedient" als àrbitres.

En tot cas cal assenyalar que en aquests dos casos de Miravet i la Torre de l'Espanyol s'obliga a la signatura d'un compromís acceptant la resolució que vagin a dictar els àrbitres i tot sota pena prevista pel cas de que no s'observi. En canvi a Horta es recollia la possibilitat de que el compromís s'establís sense cap pena.

- Cartes de Benissanet i Miravet:

Els caps. 95 i 101 de les Cartes de Benissanet i Miravet també es refereixen a la possibilitat de els vassalls puguin a acudir davant d'àrbitres per a resoldre llurs diferències i així "evitar pleytos". De fet però aquells preceptes venen a ser un trasllat del cap. 83 del codi de Miravet de 1319: s'exigeix la signatura d'un compromís davant del batlle amb certa pena (pot ser verbal); els litigants deuran complir allò que es resolgui, i de no fer-ho el batlle executarà la pena fixada; cobrada la pena en qüestió, una tercera part serà del batlle i les altres dues per a la part que sí ha respectat la resolució.

Important és destacar que la resolució dels àrbitres tindrà la mateixa eficàcia i força que si fos judicial, i que en cas d'incompliment correspondrà al jutge executar-la com a pròpia.

3) Les jurisdiccions especials:

A més de la que denominem jurisdicció ordinària i de les formes extrajudicials previstes per a la resolució dels litigis, hem de parlar d'altres jurisdiccions especials en funció de la matèria i de les persones a les que correspon judicar l'afer.

3.1 La jurisdicció dels mostassafs

Tradicionalment, el mostassaf és un oficial o funcionari municipal, encarregat de comprovar els pesos i mesures que s'usen a la vila, i la bona qualitat dels productes que es venen al lloc (450).

I ja en l'exercici d'aquelles atribucions el mostassaf gaudeix d'una potestat pròpia de caràcter governatiu podem dir amb facultat sancionadora. Ho hem vist en el seu moment; però aquí ens referim a altra jurisdicció que avui qualificariem de civil i que s'ocupa de determinades qüestions particulars suscidades entre els naturals i els terratinents de diversos llocs, almenys a la Batllia de Miravet i a la Comanda d'Ascó.

- Batllia de Miravet:

Així a la Batllia de Miravet, segons informació que prové del conveni jurisdiccional de 1690, el mostassaf té unes funcions exercides "ab antiguo y de tiempo inmemorial" referents a qüestions sobre "poner linderos o filas de heredades y tierras, y letigios que se originan sobre dichas pretensiones de heredades, y tambien sobre servidumbres rusticas y urbanas de casas y heredades".

Pel que fa a l'exercici d'aquestes funcions, diguem que els veïns poden sotmetre qualssevol d'aquelles qüestions a l'arbitri dels mostssafs, però també poden acudir directament al batlle. Els mostassafs actuen, de fet, com a àrbitres.

La seva resolució és igualment executiva i, com si d'una sentència del batlle es tractés, pot ser apel.lada davant els jurats i prohoms de l'Universitat, en una segona instància. Hi ha, però, una tercera instància, recurrent a "prohombres forasteros" (suposem que cridats especialment per al cas, de pobles veïns segurament); i encara tenim una quarta instància, que és el jutge d'apel.lacions de la Batllia.

D'altra banda, i d'acord amb el mateix document de 1690, que és una concòrdia jurisdiccional, els mostassafs tenen també funcions pericials en litigis que tenen per objecte exigir l'execució d'una obra o la seva reparació o, fins i tot, la seva destrucció, segons el cas.

- Comanda d'Ascó:

Després, pel que fa a la Comanda d'Ascó, el cap. XIII dels Ordenaments d'Ascó de 1520 disposa que els mostassafs també tenen assignada la funció de fitar heretats i resoldre qüestions que se suscitin sobre els lindars de finques. Si els afectats o alguna de les parts no està conforme amb allò que s'estableixi, pot recórrer al batlle i aquest haurà de cridar dos prohoms perquè resolguin l'impugnació; i suposant que la nova resolució tampoc sigui satisfactòria per algun dels litigants, aquella pot ser apel.lada als jurats del lloc que podran "posar y llevar fites sens enorre en pena ninguna".

Veiem que les atribucions judicials dels mosatssafs són les mateixes a la Batllia de Miravet i a la Comanda d'Ascó; en tot cas també hem de dir que

dubtem que els dels llocs de Benissanet i Miravet gaudeixin tal potestat, per quant no s'hi fa esment a les Cartes de població d'aquells llocs del s. XVII.

D'altra banda, talment és de veure com s'estableix un nou judici de prohoms a cada districte per tal de resoldre els recursos que es formulin contra les resolucions dels mostassafs:

- A la Batllia la primera instància d'apel.lació són els jurats i els prohoms de la Universitat (el Consell General); contra la resolució que aquells dictin encara es pot recorre a altres prohoms forasters; i finalment el castellà es reserva l'última instància d'apel.lació.

- Als dominis d'Ascó el sistema establert és diferent: el batlle designa uns prohoms (potser consellers) perquè resolguin les apel.lacions presentades contra les resolucions dels mostassafs; i contra allò que disposi aquella instància encara hi cap una segona apel.lació davant la tercera i darrera instància que constitueixen solament els jurats del lloc.

3.2 La jurisdicció especial del senyor:

Com disposen els mateixos Costums de Miravet i de la Torre de l'Espanyol i les Cartes de Benissanet i Miravet, i recullen altres textos de la nostra zona especialment els Capbreus, en delictes que afecten a les persones i béns del senyor o a l'ordre públic, és el senyor, el batlle o altre oficial senyorial qui judica tot sol sense l'assistència dels jurats i únicament amb el consell del seu assessor (nomenat per la Senyoria). Altra reserva es formula quan es tracta de conflictes senyorials amb la Universitat.

En tot cas solament tenim constància d'aquella pràctica, insistim que per casos especials, als dominis hospitalers d'Horta, Miravet i Ascó, i suposem que la mateixa norma regeix a la de Vilalba. El mateix deu ocorre a la Baronia d'Entença almenys segons una referència que tenim de 1205 (451), i no coneixem cap situació similar a la Baronia de Flix.

En definitiva són casos en els que intervé solament el senyor, el seu procurador o el batlle, o altra persona designada a l'efecte; en principi no hi assisteixen els representants municipals ni tan sols en les enquestes que es realitzen; sembla que es judica en una única instància i que la resolució és inapel.lable.

- Horta:

En el cas de la Comanda d'Horta, l'única reserva que s'estipula per part del senyor per a conèixer de manera exclusiva d'un afer judicial, per sí mateix o per altre designat per ell, és en conflictes entre el comanador i la Universitat local, tal com disposa la concòrdia de 1296.

Així dit privilegi es refereix als conflictes que es plantejar entre el comanador i la Universitat dels homes d'Horta "super aliqua re que consistat in instrumento seu instrumentis consessis a nobis vel a predecessoribus nostris"; aleshores es disposa que en dits casos el comanador haurà de designar un jutge especial "suficienter inquisicione predicta qui absque strepitu iudiciario et absque malicia simpliciter et de plano de dicta questione iudicet et cognoscat ut petatur parcium laboribus et expensis".

Suposem però que al cas anterior hem d'afegir els altres que ara veurem i que afecten a l'Hospital i a l'ordre públic en general, reconeguts expressament als dominis de Miravet i d'Ascó.

- Batllia de Miravet i Comanda d'Ascó:

Concretament els caps. 134 i CXXIX dels Costums de Miravet i Torre de l'Espanyol, amb la rúbrica de "De injuria a fer al senyor", assenyalen que en tota "injuria o algun ecces se faya per algun contra algun frare de l'Espital o contra lurs companyes o contra el batlle o contra oficials de l'Espital, o's faya contra quala altra persona se vulle, dins les portes o murs dels castells, ho altres cases o alberchs hon los frares de l'espital estien e tinguen alberch". En aquells casos el castellà o el comanador o "altra persona convinent que ells se volran", faran les inquisicions oportunes, jutjaran i puniran els reus, "sense que no y agen a demanar ni a esser jurats ni prohomens dels lochs, ni demanar lur consell".

Després els Capbreus es refereixen als delictes de "lesa magestat, falsa moneda, rebellio y resistencia feta a dit senyor castella, o son magnifich procurador, balle, llochtinent, jurats y altres oficials de la Senyoria", i assenyalen que dits casos els judica el batlle o llochtinent "sens assistencia y consell de dits jurats y promens", i únicament compta amb el consell del seu assessor ordinari "si haver-li aparra". Encara pel que fa a Ascó, s'al.ludeix als fets contra els oficials de l'Orde "comensals e familiars contiguos" del comanador; i es manifesta que en tots aquells supòsits no s'aplica el privilegi del forn, sinó que els reus són pujats i tancats al castell on seràn jutjats pel batlle.

D'altra banda, pel que fa als llocs que segueixen regint-se pel codi de 1319, recordem que l'any 1690 es concerta una concòrdia per la que i entre altres coses es concedeix als jurats la facultat d'intervenir inicialment quan s'incoï un procediment penal per causa d'un delicte "de regalia", és a dir aquell que es comet contra l'autoritat de l'Orde: amb caràcter previ a l'inici del procés el batlle ha de provar als jurats amb un mínim de 2 testimonis que tal fet s'ha produït efectivament; i si queda justificat, el batlle pot continuar per si sol la tramitació del procés.

Cal considerar també allò que disposen les Cartes de població del s. XVII de Benissanet i Miravet: efectivament els caps. 73 i 80 respectivament venen a recollir el que disposa el cap. 134 del codi de 1319: "si alguno hiziere o otro qualquier exceso o desacato contra alguno del habito de la Religion de sant Joan o contra criados y familiares de la casa de los del habito, o contra el bayle o otros oficiales de su Senyoria; si alguno cometiere algun delicto dentro de las puertas o muros de los castillos, casas o otras habitaciones donde su Senyoria o su governador o otro qualquier del habito habitare, (..) en qualquier de los dichos casos sera juez su Senyoria o su governador".

Després els Capbreus tinguts a aquells llocs amb posterioritat (fins 1702), segueixen reconeixent que correspon exclusivament al senyor o al seu procurador judicar els agravis inferits al castellà, a l'Orde i als seus membres, al batlle i oficials senyorials, o altres delictes comesos dins les portes o murs del castell; en aquests supòsits seria el mateix senyor o el seu procurador els que jutjarien directament.

- Baronia d'Entença:

Pel que fa a la Baronia d'Entença i concretament a Tivissa, en la relació de drets que ostenta el castlà segons el document tant referit de 1205 es declara que aquell percep "omnia stacamenta et facit omnia stabilimenta et emparamenta et omnes pignoraciones et forcias, excepta dominicatura domine Alamande et excepta iniuria proprie persone et baiuli sui et familie sue, scilicet domine Alamande".

Sembla doncs que l'administració de justícia al lloc correspon al castlà, probablement assistit pel seu batlle; però no li correspon judicar aquells fets que afectin a la senyora, a la seva família o al seu batlle. I suposem que així deu seguir sent, talment als altres llocs del domini de la Baronia.

3.3 La jurisdicció de l'Assemblea del Gran Priorat de Catalunya

La Batllia de Miravet i les Comandes d'Ascó, Horta i Vilalba s'integren dins el Priorat de la Castellania d'Amposta; tanmateix, en ocasions hi trobem actuant l'Assemblea del Gran Priorat de Catalunya (districte hospitaler que comprèn la resta del Principat i les Illes), i ho fa en qüestions que se susciten entre els vassalls i l'Orde.

Així, per exemple, l'any 1389, els vassalls de tota la Batllia, amb els de les Comandes d'Ascó i Ulldecona, denuncien els seus comanadors davant aquella Assemblea perquè procedeixen en contra i vulnereu els seus costums, usos, llibertats i privilegis. Però, únicament sabem que es designen 3 comissaris perquè facin la investigació corresponent, i no en coneixem el resultat (452).

Talment, l'any 1527, la mateixa Assemblea entra a conèixer la causa que es planteja a la Comanda de Vilalba sobre la necessària catalanitat dels titulars dels dominis de la Castellania d'Amposta que són al Principat (453).

I després veurem com el s. XVIII, promulgada la Nova Planta, aquella Assemblea segueix intervenint a manera de tribunal en afers que afecten al mateix castellà d'Amposta i els seus vassalls de la Batllia.

Al nostre entendre ens trobem davant d'una espècie de tribunal arbitral, que intervé i tramita causes i dicta sentències; però no sabem fins quin punt les seves resolucions són vinculants si ambdues parts no s'hi sotmeten expressament.

L'origen d'aquella prerrogativa no el coneixem; pot ser que es trobi en un acord adoptat per l'Assemblea General de l'Orde en data indeterminada però anterior a 1398, segons el qual "per sustentacio del convent de Rodes, ffou ordonat que en quiscun Priorat e Castellania fossen nomenades quatre Comandes, e que les dues primeres vaquants fossen retengudes a ma del dit convent per la sustentacio d'aquell, entre les quals es nomenada la dita Comanda d'Azquo" (454).

Justament el convent de Rodes pertany al Gran Priorat, i pot ser que per aquella raó almenys la seva Assemblea ostenti una jurisdicció especial sobre els dominis de la nostra zona. O tal vegada la causa sigui una altra: el fet que els dominis riberencs es troben dins del Principat, la qual cosa els confereix una condició especial, amb una certa dependència del castellà d'Amposta respecte de l'altre Priorat.

4) La jurisdicció senyorial i la reial

Al llarg de tot aquest període des de la reconquesta fins a la promulgació del Decret de Nova Planta, d'acord amb els diferents testimonis documentals que posseïm els senyors exerceixen de manera plena les jurisdiccions civil i criminal sobre llurs vassalls i aquells forasters que es troben als seus dominis: el mer imperi o alta justícia i el mixt imperi o baixa justícia. Unicament n'estarien exclosos aquells instituts i persones que gaudissin d'immunitat respecte la jurisdicció senyorial i que com a tals estessin sotmesos a altra jurisdicció, com són cavallers i eclesiàstics (455).

Recordem al respecte que per exemple als dominis templers es prohibeix als nous pobladors del s. XII, com se segueix fent en els actes d'establiment en immobles els segles posteriors (de fet fins el s. XIX), que en disposin a favor de cavallers, clergues i instituts religiosos justament per gaudir d'un estatus privilegiat i evitar l'introducció en aquells dominis de persones que puguin defugir de la jurisdicció senyorial. Prova de

l'interès de l'Orde de l'Hospital per evitar l'intromissió als seus dominis de persones exemptes front la seva jurisdicció el constitueix el cap. 31 de la Carta de Benissanet de 1611, quan disposa:

- Que ningú podrà "declinar de fuero delante ningun tribunal, ansi eclesiastico como seglar" en raó de "los frutos y rentas y obligaciones que an de pagar al senyor castellan".

- Després fa menció especial als membres del Sant Ofici en qual cas els exigeix que per a restar al lloc "hayan de traer una fe de los senyores inquisidores de su tribunal en la qual se contenten que no quieren les aproveche ni puedan valerse de exencion alguna de la familiatura" per a pagar els drets dominicals; i si no duïen la "fe" que s'indicava, aleshores la Senyoria podria recuperar les cases i terres establertes.

- I per últim s'al·ludeix als delinqüents que per tal d'evitar l'acció de la justícia es refugiïn en cases d'aquells membres del Sant Ofici o d'altres "exentos de qualquier jurisdiction que sean", aleshores que el batlle i els seus oficials puguin entrar en aquelles per a detenir-los.

Per contra, observàvem com a la Baronia d'Entença no ocorre el mateix i ja el s. XIII hi trobem Monestirs, Bisbats i altres cavallers amb possessions cedides per la Senyoria (456).

Complementant l'anterior és destacable el fet que els caps. 79 i LXXIV dels Costums de Miravet i la Torre de l'Espanyol, quan autoritzen que tothom pugui demanar i tenir un advocat o defensor davant la Cort, prohibeixen que sigui cavaller o clergue ("ço es vedat"); la raó no és altra que aquell que sigui designat deurà fermar dret garantint que el seu defensat assumirà allò que ell faci i el resultat del plet, i òbviament si el defensor reuneix alguna d'aquelles condicions, la Senyoria en el seu cas no podrà executar la fermança precisament per tractar-se d'individus exclosos de la seva jurisdicció.

Ja l'administració de la justícia senyorial corresponia de manera immediata, amb caràcter ordinari, al batlle; en paraules de FERRO el batlle "era el jutge local ordinari dels plebeus", i amb una jurisdicció reduïda o limitada a l'àmbit territorial del lloc d'on era designat; però en qualsevol cas coneixia com dèiem de tota causa civil i criminal que se suscités, amb capacitat d'imposar tot tipus de pena i sanció sens perjudici d'aquelles que estessin podent dir delegades en l'Universitat en el marc de les seves competències (457).

En tot cas, el rei i els seus oficials no tenen jurisdicció sobre el territori senyorial i no hi poden accedir, ni tampoc respecte dels seus vassalls a no ser que hagin canviat de domicili. I tenim alguns exemples de conflictes que se susciten al respecte el s. XIV entre ambdues jurisdiccions:

- Un de 1328 que enfronta el comanador de Miravet i el batlle de Tortosa, per uns sarraïns que havien estat vassalls de l'Hospital i que després són veïns d'aquella Ciutat: aquells sarraïns varen ser detinguts i empresonats pels oficials de l'Orde per a infringit un ban senyorial vigent als termes de Benissanet i Miravet, i que disposa que "tota persona que tragues roba del dit loch de Beniçelle que caygues en pena de cent açots". En tot cas, el batlle de Tortosa reclama que els detinguts siguin alliberats per que eren "vassalls del senyor rey" i veïns d'aquella Ciutat; el comanador respon que l'empresonament s'havia ordenat per aquella infracció, que es tractava de vassalls seus i que quan foren detinguts no es sabia "ni n'havia instruccio nenguna" de que aleshores ja no ho fossin. La carta del comanador acaba advertint al batlle de Tortosa que l'Orde gaudeix de l'especial protecció del rei, i que si pretèn actuar contra els cavallers hospitalers i els seus vassalls ells acudirán al monarca.

- Altre cas de 1335, també entre el comanador de Miravet i el veguer, el seu lloctinent i els paers de Tortosa: El motiu es troba en el fet que dos vassalls de Gandesa junt amb un bandit i altres individus d'aquella Ciutat varen robar al terme de Rasquera (també de l'Orde) bestiar d'un particular del lloc. Els veïns de Rasquera van seguir aquells fins al terme de Fullola que era de la jurisdicció del veguer, i com no poden seguir-hi la persecució, es va remetre un requeriment al lloctinent del veguer que regia aquell lloc perquè aquells "fossen tenguts a justícia"; però aquell oficial reial no en va fer cas i els lladres rstaren a la Ciutat ("agueren mengat, estat e jagut"). En conseqüència: d'una banda, el cavaller hospitaler considera que tal comportament causa un "gran minuament de justícia i perjudici vostre e gran injuria nostra", i per això denuncia al veguer per ser negligent i el requereix perquè actuï i castigui als malfactors. I per la seva part el veguer de Tortosa manifesta: que iniciarà les enquestes oportunes contra el seu lloctinent de Fullola per tal d'acreditar quin va ser realment el seu comportament i en el seu cas el punirà; i què talment està "apparellat" per donar compliment de justícia si és que el comanador de Miravet o altre amb poder suficient compareix davant seu demanant-ho (458).

En definitiva, al llarg de tots aquells segles la jurisdicció reial solament intervé a la nostra zona (ja sigui el rei directament o els seus oficials -els veguers-) en afers afectants als senyors entre sí com en els conflictes entre el Temple i els Entença de la darrerria del s. XIII, o en qüestions de límits territorials entre Senyorius, o en conflictes entre els senyors i llurs feudataris (cavallers), o en qüestions entre els senyors i els seus vassalls especialment en relació als privilegis que aquells gaudien (459).

L'excepció però la trobem a mitjan s. XIV quan els vassalls hospitalers es rebel·len contra l'Orde i reivindiquen el seu dret a acudir davant la jurisdicció reial i en particular l'aragonesa (460).

Tanmateix, trobem les Universitats pledejant davant la Reial Audiència els s. XVI i XVII en apel·lació contra fets com ara: la denegació d'autorització per a reunir-se els Consells de la Universitat; per no respectar-se les atribucions judicials dels jurats i prohoms locals; per oposició a determinats tributs o censos que la Senyoria pretèn percebre; per no donar-se compliment a la "purga de taula" respecte del batlle i altres oficials senyorials; o en contra de l'imposició de sancions econòmiques pel senyor o el batlle a la Universitat i talment a particulars en base a pretesos drets senyorials (461).

Això no obstant, no és fins el s. XVI que per sengles Sentències de la Reial Audiència es delimiten els continguts del mer i del mixte imperi de que gaudeixen els senyors:

- Per Sentència de 1553 s'assenyala que el mer imperi o alta justícia comprèn: la facultat de judicar tots els delictes castigats amb pena de mort o mutilació corporal, els referents a lesions greus i els furts comesos amb violència i per més de 200 sous; el dret a aixecar la força i executar la pena de mort; i la facultat de designar tutors i dictar altres disposicions connexes quan es tractès d'un patrimoni de més de 6.000 sous.

- I per altra Sentència de 1595, el mixt imperi o baixa justícia comporta: el dret a tenir Cort amb escrivà, i designar batlle, saigs, nuncis i corredors; rebre firmes de dret, conèixer de totes les causes civils i executar-ne les sentències; donar tutors i curadors per patrimonis inferiors als 6.000 sous; decretar la restitució "in integrum"; intervenir en emancipacions i altres actes de jurisdicció voluntària; castigar les lesions lleus; capturar presumptes culpables; aplicar penes fins a la d'açots i posar el costell; donar llicència a la Universitat per a reunir-se; i poder adoptar mesures de policia, amb la facultat de dictar bans i imposar multes, posar empires, etc. (462).

Totes aquestes facultats i prerrogatives judicials i no judicials les gaudeixen els senyors de la nostra zona, d'aquella; i també la de judicar en qüestions afectants a les Universitats incloses les referents als seus privilegis malgrat que al llarg dels segles se sol acudir al rei o a la Reial Audiència. La causa d'aquest fet no és altra que la d'evitar la jurisdicció senyorial per mitjà d'uns "pretextos d'evocació" en paraules de FERRO: que també són membres de la comunitat els "pubills, vídues, pobres i altres persones miserables" o per ser de quantia inferior 300 lliures (463).

D'aquesta manera les Universitats persegueixen una més correcta administració de justícia i l'empara necessària dels seus interessos com a part més desvalguda; i efectivament aquelles són les dues causes que les nostres Universitats al·leguen alhora per a acudir davant la Reial Audiència, en evident detriment i perjudici dels barons (464).

Ja el s. XVII, quan als dominis hospitalers es concedeixen noves Cartes de població l'Orde s'encarrega de deixar molt clar a qui correspon la jurisdicció:

- Els caps. 20 i 33 de les Cartes de Benissanet i Miravet disposen: que els pobladors dels llocs s'obliguen i comprometen a que en cas "tengan alguna diferencia o quisieren intentar pleyto con su Senyoria (..) assi la Universidad (..) como los particulares d'ella", hauràn d'acudir en queixa primerament a l'Assemblea Provincial de la Castellania; i si el conflicte o queixa es refereix al batlle o a altre oficial senyorial aleshores s'hauràn d'adreçar al castellà i en últim terme a aquella Assemblea. Però mai es podràn dirigir "a otro qualquier juez, comprehendida la Real Audiencia de Catalunya", perquè si ho fan seràn "privados" dels béns cedits. I aquells capítols fan renunciar als pobladors a tota llei, constitució i qualsdevol disposició que "a esto pueda contradecir".

- I la Carta d'Ascó no conté cap capítol similar, però el pacte complementari 14è. de 1616 disposa: "que siempre y cuando la Villa quisiere pleitear diciendo que los pupillos y viudas no pueden ser engañados, clamandose engaño lo que verdaderamente no lo es", amb la pretensió de que els béns que la Senyoria es reserva com a mensuals són d'ella, en tal cas "ipso facto que luego que intentaren el pleito" el senyor podrà recuperar tot allò que els ha cedit, tant a la Universitat com als particulars.

D'altra banda la mateixa Carta d'Ascó en el seu cap. 38 prohibeix a tot vassall que pledeji contra altre fora de la Comanda, sota multa de 10 lliures. Aquell precepte de fet està prohibint que s'acudeixi a un jutge o tribunal diferent del del senyor.

Ignorem l'efectivitat real d'aquests preceptes, però és evident que l'Orde de l'Hospital vol evitar que els vassalls s'adrecin a la jurisdicció reial per a plantejar els seus conflictes.

A.3 Principis rectors de l'administració de justícia:

Diversos són els principis que informen i regeixen l'exercici i l'administració de la justícia. Ja hem fet esment al seu caràcter o naturalesa pública en tant que constitueix una potestat senyorial; recordem també que les mateixes relacions de vassallatge que s'estableixen comporten un dret general a favor dels vassalls a la protecció senyorial personal i patrimonial en tots els ordres inclòs el judicial.

1) Tutela judicial efectiva:

Si acudim als codis de la nostra zona com són els d'Horta (1296), Miravet (1319) i Torre de l'Espanyol (1517) són prou explícits quan disposen que

els senyors i els seus batlles i altres oficials han d'actuar conforme a dret i administrar justícia:

- Horta:

- El cap. III assenyala que tot comanador d'Horta, el seu batlle i els seus oficials "dent, teneant et servent jus et iustitiam".

- I el cap. XI disposa que tothom que vulgui obtenir quelcom ha d'acudir directament a la justícia del comanador i del batlle de la vila.

- Miravet i la Torre de l'Espanyol: Els cap. 25 i el XXIV respectius, ambdós sota l'epígraf "De trobar dret davant la Senyoria", disposen que "tota persona que vingue clamant davant ells (els senyors) o llurs batles ho loctinents, trop compliment de dret e de justicia".

El senyor doncs es compromet a administrar justícia i a actuar i procedir amb els seus vassalls conforme a dret; però entenem que no es tracta d'una concessió pura i simple com pot ser l'atorgament d'un altre privilegi particular. Aquests principis de tutela judicial i conforme l'ordenament jurídic no són nous doncs són inherents i han de regir la conducta del príncep envers els naturals del seu Regne com a senyor seu.

Tot sens perjudici de que el rei al seu temps cedeixi aquella potestat "cum proprietas et dominium" als barons com és el nostre cas, i que la cessió reial del "districtum" com es denomina en l'alta Edat Mitjana el dret a jutjar, comporti i impliqui talment el deure de fer-ho i segons el dret (465).

Tanmateix aquell compromís formal que el senyor assumeix inicialment envers els seus vassalls, no és suficient. La primera prova és que cal recollir-lo en els codis de Costums que es pacten entre ambdues parts, donant-li major transcendència de la que fins aleshores i en la pràctica deu tenir, i alhora delimitar l'àmbit de competències i prerrogatives del mateix senyor i especialment dels seus oficials encarregats d'administrar tal justícia.

I la segona prova és justament l'aparició del que es denomina "judici dels prohoms", amb contingut divers i variable segons el districte i encara de vegades a cada lloc. A aquesta institució ens hem referit amplament més amunt en tractar de l'organització judicial; però cal destacar que s'introdueix aquell privilegi la segona meitat del s. XIII en diferents modalitats a Ascó, a Horta, Miravet i la Baronia d'Entença, i encara a la Torre de l'Espanyol segons els seus Costums de 1517. Curiosament però no en tenim constància de la seva existència a la Baronia de Flix.

En tot cas, aquella nova institució permet als vassalls intervenir per mitjà dels seus representants municipals d'una manera activa i en ocasions decisiva en l'administració de justícia, tant en l'ordre civil com en el penal;

constitueix en sí una major garantia. Això no obstant suposa una intromissió important en l'actuació i exercici de les prerrogatives senyorials, que dóna lloc a nombrosos conflictes; per aquelles raons veiem com en la concessió de les Cartes de població a Benissanet i Miravet els anys 1611 i 1623 respectivament ja no es contempen tals facultats a favor dels representants municipals.

També hem de dir que aquell principi de tutela judicial efectiva es complementa amb disposicions com aquestes:

- Que tothom que "impedierit quominus justicia fiat" el comanador, el batlle o el saig, serà castigat amb la mateixa pena que aquell al que es protegeix (caps. XLII d'Horta, 53 de Miravet i XLVIII de la Torre de l'Espanyol, i els 71 i 78 de les Cartes de Benissanet i Miravet respectivament).

- I que tot aquell que detingui un lladre l'ha de lliurar "en ma e poder de la Senyoria" o "a la justicia"; es prohibeix que cadascú pugui fer justícia pel seu compte, assegurada com sembla l'administració senyorial (caps. 18 de Miravet i XVII de la Torre de l'Espanyol, i 67 i 74 de les Cartes de Benissanet i Miravet) (466).

2) Les formalitats i la tramitació processals:

D'acord amb els codis i els diversos textos que coneixem de la nostra zona prima el criteri de l'agilitat processal per a la consecució d'una més ràpida i "prompta justicia".

2.1 Les formalitats:

De fet s'exigeixen uns requisits formals mínimes per a les demandes i denúncies que s'hagin de presentar (467):

- Horta:

- El cap. LV disposa que tota persona que insta un plet (civil), en el seu escrit ha d'indicar la petició que fa i la seva causa.

- El cap. LXXVII es refereix a causes criminals, i assenyala que a l'acusador no li cal complir altres formalitats que les d'indicar a qui denuncia i el fet que s'ha produït.

- Miravet i la Torre de l'Espanyol: Els caps. 74 i LXIX que si algú presenta una demanda a la Cort ha d'indicar a qui reclama o denuncia i el que pretèn, però sobre tot: "per quinya raho".

2.3 El procediment verbal i l'escrit:

Segons els codis de Costums de la nostra zona, en la tramitació dels procediments prima la forma escrita; la verbal apareix com excepcional en

processos civils, s'exclou expressament en tota qüestió que afecti a béns immobles i sols s'admet quan la quantia del plet no superi un import determinat (468).

1r.- En causes civils:

En plets i causes civils segons la quantia d'allò que es reclama o de la sanció a imposar se seguirà la forma verbal o l'escrita; així a Horta el límit per a seguir una o altra forma és de 10 sous, mentre que a Miravet i la Torre de l'Espanyol són 20 sous (caps. XLIV, 77 i LXXII). Per la seva part, les Cartes de Benissanet i Miravet (s. XVII) segueixen el mateix criteri, per bé que el límit quàntic fixat és el de 10 lliures (caps. 89 i 95).

Altre tractament tenen les reclamacions que afecten a béns immobles, en qual cas a la Batllia de Miravet i la Torre de l'Espanyol així com a les Cartes de Benissanet i Miravet, s'estableix que es pledeji sempre per escrit amb independència de "de quinya que quantitat sie" (caps. 78 i LXXIII, i 90 i 96).

Això no obstant, seguint allò que disposen els codis de Miravet i la Torre de l'Espanyol i les Cartes esmentades del s. XVII, tot i que el plet s'hagi de seguir per la forma verbal la sentència es pot donar per escrit si algun dels litigants ho vol i "la Cort que la li face escriure" (caps. 119 i CXIV, i 91 i 97). Afegim en tot cas que les Cartes de Benissanet i Miravet estableixen però que en tal cas la part que demana la sentència per escrit haurà de pagar "las costas que sobre ello se hizieren (..) y no de otra suerte".

2n.- En causes criminals:

Quant a les causes criminals, bé que no es s'expressa res al respecte, és evident que se segueix el procediment escrit: recordem que es realitzen les enquestes processals amb l'escrivà que n'aixeca l'acta corresponent, i que almenys on es practica el judici de prohoms intervé l'assessor dels jurats i prohoms que elabora per escrit el seu dictamen que després publica el batlle com a sentència (amb les variants de tramitació que en cada cas hem vist). En tot cas hem de dir que és un procediment eminentment inquisitiu (469).

2.2 La tramitació dels processos:

El procés judicial s'ha de tramitar amb rapidesa, de manera que la seva durada sigui la més breu possible; això no obstant mentre el primer codi d'Horta disposa que tota causa es tracti "de tertia in tertiā diem" (cap. XLVIII), els textos de Miravet i la Torre de l'Espanyol assenyalen que tota demanda i denúncia s'han seguir de "dia en dia" amb aquells medis de

prova convenientes (caps. 86 i LXXXI) i que "de terç en terç dia menat lo pleyt" (caps. 84 i LXXIX).

Solament pel que fa a les causes criminals els caps. 87 i LXXXII d'aquells darrers codis disposen que si algu "per clam o per denuncia d'altri" és empresonat per la Cort, romandrà tancat durant 3 dies mentre el demadant o denunciant decideix si segueix amb la seva demanda o acusació; i si finalment no ho fa, la Cort haurà d'absoldre "lo clamat de la denunciacio del clamant si no es provat contra ell". Això no obstant, res impedeix que el senyor "puxe enquerir contra l'acusat si alguna presumpcio aparra"; però en qualsevol cas, si no hi ha cap presumpció de culpabilitat que permeti al jutge seguir el procediment d'ofici, el jutge haurà de resoldre el procés en un termini màxim de 3 dies. I així es confirma per la concòrdia concertada l'any 1690, que en el seu cap. 9 es refereix a la tramitació dels processos criminals i disposa:

- Que en processos que s'incoïn a instància de part en què el delinqüent és empresonat, el batlle haurà de resoldre'ls en el termini màxim de 3 dies, com estableix el capítol 87 del llibre de Costums. En altre cas, el reu serà posat en llibertat sense fiança, i sens perjudici que el procediment continuï.

- En canvi, si es tracta d'un reu empresonat per una causa incoada d'ofici a instància del procurador fiscal de la Cort, solament s'exigeix que el procés es tramiti "con toda brevedad", per tal d'evitar "abusos en retardar y dilatar el despacho y expedicion de las causas criminales en perjuizio y gravamen de los pobres presos".

Això no obstant, i considerant que es tracta de llocs rurals, tots els codis referits i les Cartes de Benissanet i Miravet estableixen que hi hagi "feries" en temps de sega i de verema per un mes cada vegada (caps. LIII, 91 i LXXXVI, 96 i 102). Es tracta d'uns terminis en els que resta suspesa forçosament l'activitat judicial; això no obstant en cada cas es preveu a més:

- A Horta, que en dits períodes "set ex quo lis sit contestata non differuntur pro messibus et vindemiis".

- A Miravet i Torre de l'Espanyol, que tal norma s'aplica quan un plet és començat però que "les parts hy puxen renunciar si's volran".

- I a Benissanet i Miravet s'indica que "en estos dos meses ninguno estara obligado a comparecer en juhizio aunque ya estuviesse enpessado el pleyto antes".

En qualsevol cas, el criteri general és el de la tramitació continuada i ininterrompuda, i amb l'establiment de terminis inicialment improrrogables de 3 dies per a cada fase processal, per bé que talment s'admet l'ajornament en iguals períodes per a aportar les proves necessàries:

- A Horta:

- Si el demandat o denunciado s'oposa a la demanda o nega la denúncia, el demandant o denunciado té 3 dies per a provar allò que exposa (cap. L).

- I s'ademeten dilacions fins a 3 per iguals terminis de 3 dies cadascuna, si qualsevol de les parts ho demana per a poder aportar testimonis en defensa dels seus interessos; en tot cas serà el jutge qui al seu arbitri fixarà el termini màxim dins aquell limit en funció d'allà on s'hagin de cercar els testimonis (cap. LI).

- A Miravet i Torre l'Espanyol:

- Tot demandat o denunciado pot contestar la demanda o denuncia el mateix dia que aquella se li trasllada, però en tot cas se li concedeix un termini de 3 dies; això no obstant aquell termini es pot allargar fins a 10 dies si es demana per a trobar advocat (caps. 84 i LXXIX).

- Els caps. 85 i LXXX disposen que "alargament es donat per la Cort segons atemprament dels lochs o per rahon de testimonis o de cartes o per qualque us placie altra justa cosa", i afegeix que si el "clamat" es foraster s'estarà a allò que disposiel "dret de vey" (entenem que és el dret pel que el denunciado es regeix).

- I segons els caps. 88 i LXXXIII tal "alargament" serà per un termini de 3 dies, sens perjudici de que si es demana per "raho de cartes e de testimonis" pot ser per més temps "a conexença del jutge ab consell dels jurats e dels prohoms" i sempre que aquell que ho demana doni "segrament de calumpnia" (juri que és cert allò que demana).

- Encara es preveu una altra dilació de caràcter excepcional: perquè l'advocat estigui malalt o hagi d'atendre algun afer del senyor o de la Universitat; aleshores es concediria una suspensió com a màxim de 30 dies, i si transcorre aquell termini i l'advocat encara no es pot incorporar a la defensa del litigant, aquest n'haurà de cercar altre o facilitar-se'l la Cort (caps. 90 i LXXXV).

Altra qüestió són els procediments de reclamació de deutes, als que tots els textos normatius els presten especial atenció. El procediment que es preveu és executiu d'immediat si existeix penyora o fermança a favor del creditor:

- A Horta, el cap. VI disposa que si algú té penyora del seu deutor i al seu venciment no es paga el deute, durant 3 dies aquella serà exposada al públic i després el batlle advertirà al deutor que en un termini de 10 dies ha de satisfer el deute. Passats els 10 dies, si el deute no s'ha pagat, es podrà vendre la penyora o es permetrà al creditor que la penyori si vol.

- A Miravet i la Torre de l'Espanyol, els caps. 19 i XVIII també estableixen que "si negun tindra penyora d'altri e el deutor no volra pagar lo deute al terme", el creditor pot retenir aquella durant 10 dies; passat el termini (no consta que es faci cap requeriment judicial), si el deutor no paga el deute, el creditor podrà fer vendre la penyora, la qual cosa farà el corredor local, o bé li serà permès de penyorar-la "a cuy se vulle dins lo loch hon la penyora sera mesa d'on lo seu recobre". I després veiem que la penyora s'ha de correr públicament en 3 dies (caps. 122 i CXVII).

Hi ha una coincidència parcial entre els codis d'Horta i els de Miravet i Torre de l'Espanyol, doncs en el primer cas sembla que l'exposició de la penyora per a la seva subhasta es fa dins del termini general dels 10 dies que es dona al deutor perquè pagui el deute.

- I a Benissanet i Miravet, els seus caps. 75 i 82 segueixen el mateix criteri que el cap. 19 del codi de 1319; diguem en tot cas que es fa constar que el creditor ha de reclamar el deute al deutor sense que calgui concedir-li un nou termini, i si així no es paga el deute, aleshores s'ha d'instar l'actuació judicial: el batlle donarà els 10 dies al deutor perquè satisfaci el deute, i després, si es fa cas omís al requeriment judicial, el creditor podrà vendre la penyora o empenyorar-la a algú de la vila (470).

3) L'exigència de prova (471):

Altre principi que recullen els antics codis esmentats és la necessitat de prova per a poder judicar i condemnar algú: tota qüestió, demanda, denuncia o reclamació cal provar-la per la part actora i a instància seva, salvat que el cas fos notori i manifest doncs aleshores pot intervenir l'autoritat pública d'ofici.

També les Cartes de Benissanet i Miravet en els seus caps. 98 i 104 respectivament disposen que cadascú ha de provar allò que pretèn en un judici, amb documents o testimonis.

En tot cas els codis indicats, i altres privilegis com les Cartes del s. XVII, es refereixen normalment a quatre medis de prova: la testifical, la documental, la confessió en judici, i excepcionalment el jurament del demandant o denunciador.

3.1 La confessió del demandat o denunciador:

És evident que la confessió del demandat o denunciador és decisiva per a la condemna del demandat o denunciador. I els codis d'Horta, Miravet i la Torre de l'Espanyol ja recullen el principi de que la confessió del demandat o denunciador, o tot allò que manifesti pot ser utilitzat en la seva contra:

- A Horta el cap. LXXIII es refereix al cas en què el demandat o denunciat reconeix "extra iudicium" allò que se li demana o ser l'autor del fet del que se l'acusa; aleshores es disposa que tal acte equivaldrà a la confessió judicial i tindrà les mateixes conseqüències.

- A Miravet i la Torre de l'Espanyol els caps. 120 i 115 disposen que si hom confessa "en Cort o fores Cort contra si a algu o a son procurador, prejudique a si".

Però aquí ens referim més proòpiament a la pressumpció de confessió en tant que els codis que estem citant preveuen que en casos determinats, l'omissió d'una determinada conducta per part del reclamat o acusat equival a tenir-lo per confès. Efectivament, tant a Horta com a Miravet i tament a la Torre de l'Espanyol es preveuen aquests supòsits:

- Horta: El cap. XVI d'Horta es refereix a si algú "occiderit vel vulneraverit aliquam personam, vel de bausia, vel violencia, vel tala" serà cridat públicament perquè comparegui davant del jutge en el termini de 20 dies; i si no ho fa "confesso habeatur" i es procedirà en justícia.

- Miravet i Torre de l'Espanyol:

- Els caps. 55 i L també disposen que si algú "naffrara a altre o sera encolpat aver feyt algun altre malefici e s'absentara o fugira" serà cridat públicament perquè "vingue dret fermar davant lo senyor dins espay de XX dies" segons la quantitat e la qualitat del feyt"; i si no ho fa aleshores serà tingut per confès dels fets que se l'imputen.

- Els caps. 56 i LI recullen el mateix supòsit però ja en referència a l'homicidi i assassinat, indicant que deurà fermar dret o bé defensar-se en el termini referit; en tot cas, s'afegeix que si el denunciat no compareix se li imposarà una multa de 20 morabatins. Això no obstant, abans de tenir per confès al denunciat desaparegut, deurà passar un any des de que es féu la crida pública, i ja després "sia d'aquell feyta iusticia segons que's convindra, encara que no y hisque clamant".

D'altra banda, almenys en fets criminals es preveu el turment per a obligar al denunciat o acusat a confessar:

- Horta: El cap. LXXVIII disposa que "si de crimine vel delicto aliquis fuerit accusatus, vel denunciatus fuerit precedentibus iudiciis presumpcionem, afferentibus torquatur ille ad veritatem dicendam".

- Miravet i la Torre de l'Espanyol: Els seus caps. 130 i CXXV respectivament recullen el mateix supòsit anterior quan estableixen que "si algu sera acusat de crim o de fortfeyt, los indicis davant anants e presumpcions portans e per presumpcio afermans, sera turmentat aquell sospitos a la veritat endreçar".

Diguem per últim que les Cartes del s. XVII no es refereixen expressament a la confessió en judici (472).

3.2 La prova testifical:

Especial importància té la prova testifical en els procediments civils i penals, i de fet apareix com la que més en té. A ella es referixen els codis d'Horta, Miravet i la Torre de l'Espanyol de manera especial en l'ordre penal:

- De manera general el mateix cap. III d'Horta abans esmentat assenyala que ni el senyor ni els seus oficials "puniant aliquos absque testibus idoneis, vel allia legitima probatione".

- I per la seva part els caps. 4 de Miravet i IV de la Torre de l'Espanyol, seguint la mateixa línia que l'anterior, estableixen que no es pugui condemnar als vassalls "sens testimonis convinents, homens dignes de fe, si donchs lo feyt no ere tal que fos notori e manifest".

Talment a Miravet i la Torre de l'Espanyol en els seus caps. 102 i XCVII respectivament disposen que el pagament d'un crèdit establert en document o "publica carta" pot acreditar-se mitjançant dos testimonis; però si en ser reclamat del deute, el demandat no ho pot acreditar com a mínim amb aquell mitjà provatori, serà condemnat a satisfer allò que es demanda.

L'element provatori fonamental és així el testifical; això no obstant i en l'ordre penal res impedeix al batlle i altres oficials senyorials a actuar d'ofici si el fet és notori i manifest sense necessitar que intervingui cap particular.

Un cas en el que tindrà especial transcendència la prova testifical serà aquell que preveuen els caps. 113 de Miravet i 108 de la Torre de l'Espanyol, sobre "si alguna fembra dira que ha fill natural d'algu e demane que per aquell sia nodrit": es disposa que perquè la reclamació d'aliments tingui èxit la dona demandant ha de ser "fembra de fama que no hus ab altre hom sino ab aquell del qual diu que ha la dita creatura, ella jurant que d'aquell es aquella creatura e que no usava ab altre hom el temps que s'emprenya". Caldrà doncs a més del jurament de l'afectada, que s'acrediti que és de bona fama i reputació i que no ha tingut relacions carnals amb altres homes diferents del demandat; suposem que aquesta informació s'haurà de presentar a la Cort bàsicament mitjançant el testimoni d'altres persones que acreditin la bona conducta de la dona.

D'altra banda, quant al número de testimonis necessaris perquè algú pugui acreditar allò que denuncia, es manifesta que dos són suficients; així ho disposen: els caps. LX d'Horta ("sufficiant in qualibet re vel

causa"); els 107 de Miravet i CII de la Torre de l'Espanyol (en "carta (...) o en qualque us placie cosa"); i els 100 i 106 de Benissanet i Miravet ("para qualquier cosa").

Tanmateix el cap. LXI d'Horta declara que un testimoni és suficient per a provar els fets denunciats per causes de quantia "ad sumam centum solidos" si es fa "cum sacramento principalis", és a dir si a més la part actora presta el seu jurament sobre allò que demanda; amb aquests medis s'estableix que es pot judicar "in presumpcionem veritatis" considerant els fets com acreditats "in plenam probacionem", sempre i quan òbviament la part contrària no s'oposi a la reclamació o denuncia.

Miravet en el seu cap. 104 i la Torre de l'Espanyol en el XCIX mantenen el mateix criteri d'Horta, quan a la suficiència d'un únic testimoni, sempre que el "demanador sera de bona fama" i aquell testimoni sigui digne de fe i la qüestió litigiosa no estigui quantificada en més de 20 sous.

I el mateix criteri amb algunes variacions mantenen les Cartes de Benissanet i Miravet en els seus caps. 98 i 104, que també exigeixen dos testimonis com a medi provatori suficient en tota casua. En tot cas assenyalen que un de sol pot ser suficient si el demandant o denunciador pot acreditar "semiplenamente" la seva intenció i sempre que la quantia d'allò reclamat o denunciador no excedeixi de 50 rals; això no obstant s'afegeix que la prova es complementarà amb el jurament corresponent de l'actor.

Altre aspecte que recullen els codis esmentats és el deure de tot testimoni a dir la veritat, i fins i tot assenyalen que ha de ser-hi forçat a manifestar la veritat dels fets:

- Cap. LXIII d'Horta: "Item, quod testes compellantur in causis peribere testimonium veritatis cum veritas non debeat occultari".

- Caps. 106 i CI de Miravet i la Torre de l'Espanyol respectius: "Testimoni qui nomenat sera en testimoni sie forçat de fer lo testimoni, satisfen aquell testimoni de sos treballs".

Talment els caps. 99 i 105 de Benissanet i Miravet disposen que el batlle ha de citar els testimonis proposats per les parts, amb els advertiments penals corresponents, i en el segon cas encara s'afegeix que se'ls satisfarà les despeses causades a coneixement del propi batlle.

També és important destacar els casos en els que es permet a la dona intervenir en un plet com a testimoni. Efectivament, en aquells codis s'estipula:

- Cap. LXII d'Horta: "Item, quod mulieres discrete et bone fame possint facere testimonium in causis civilibus prout mares".

- Caps. 105 de Miravet i C de la Torre de l'Espanyol: "Fembres de bona fama sien reebudes e facen testimoni en feyt de forn o de bayn; mas en null altre cas no valle lur testimoni".

Una norma similar no apareix però a les Cartes de Benissanet i Miravet, per la qual cosa sembla que tenen reconeguda plena capacitat per a ser testimonis en plets.

En tot cas vèiem que s'havia de tractar de dones de bona fama o reputació; però si a Horta se'ls hi permet intervenir en tota causa civil, els altres dos codis de Miravet i la Torre de l'Espanyol ho limiten exclusivament a fets de forn (suposem que en qüestions afectants a la venda de pa) i de bans senyorials i municipals.

D'altra banda, a la Baronia d'Entença segons un privilegi que el comte de Prades concedeix l'any 1368 a Tivissa i als llocs de Garcia i Móra es disposa: "Item, que ninguna muger de buena fama de qualquier condicion o edad que fuere que no acostumbrasse trabajar o hazer su trabajo y operaciones fuera de su casa y alquilarse para trabajar por otra en la plaça publica, fuesse forçada a hazer testimonio en parte publica o en la Corte; antes bien si la Corte o bayle de dicha villa necessitassen del testimonio de la tal muger fuessen tenidos y obligados ir a las puertas de su casa con el escrivano para tomarla el dicho".

És a dir, segons aquell privilegi cap dona de bona fama que no treballa o no ho acostuma fer fora de casa per compte propi ni aliè, no pot ser forçada a prestar testimoni judicial; i sols si realment era necessària la seva intervenció, aleshores el batlle o la Cort en ple amb l'escrivà haurien d'anar a la porta de casa seva perquè el puguès prestar. S'entèn per contra que tota dona que treballa per compte seu o d'altre sempre pot prestar el seu testimoni en judici i a la mateixa Cort o en aquell lloc públic on sigui requerida.

Retornant als codis de Costums abans citats, precisament per l'importància que es concedeix a l'element provatori en tota reclamació i en especial al testifical, preveuen en funció del mateix uns supòsits extraordinaris per a concedir "alargament" o ajornaments en la tramitació processal:

- El cap. LI d'Horta concedeix fins a tres ajornaments extraordinaris per espai cada un de 3 dies si és que cal anar a cercar els testimonis "in aliis locis remotis", o encara per més temps si és precis "ad arbitrium iudicantis"; i per últim es prohibeix un quart ajornament a les parts encara que jurin que no ho demanen "pro causa malicie vel disfugii".

- I els caps. 88 de Miravet i LXXXIII de la Torre de l'Espanyol solament és un concedeix un ajornament no limitat inicialment en el temps, per bé que serà fixat "a conexença del jutge ab consell dels jurats e dels prohomens".

del loch"; però serà un únic ajornament. Talment hem de dir que la mateixa norma s'aplicarà si la prova consisteix en documents que calgui aportar.

Per últim hem de recollir el precepte contingut als caps. 59 de Miravet i LIV de la Torre de l'Espanyol, segons el qual en allò que resulti acreditat per testimonis en el plet principal no es pot intentar novament el mateix mitjà provatori en l'instància d'apel·lació (473).

3.3 La documental:

La prova documental és la tercera en importància en el procediment judicial que regulen els codis de la nostra zona, suficient en uns casos i complementària en altres a la testifical.

Així amb caràcter general els caps. XLV d'Horta, el 81 de Miravet i el LXXVI de la Torre de l'Espanyol reconeixen que els litigants poden aportar al plet documents en recolzament de llurs interessos. En tot cas hem de dir que a Horta es fa esment d'"instrumenta publica et privata" mentre que als altres dos textos s'al·ludeix a "cartas" en general; i d'altra banda, pel que fa a Miravet i a la Torre de l'Espanyol s'estableix que abans d'aportar-se els documents en qüestió al plet, la Cort "conegue si fan per ell" i que sols s'usin en allò que sigui d'interès pel litigi, per bé que si es considera que "no fan" per l'interessat no s'admetran.

Els mateixos criteris mantenen les Cartes de Benissanet i Miravet:

- Els caps. 98 i 104 respectius estableixen que tot litigant ha de demostrar allò que demana mitjançant documents o testimonis.
- I els caps. 94 i 100 es refereixen als documents que pugui tenir l'adversari litigant i que puguin ser necessaris per a la defensa de la part actora ("auto o autos o otras escrituras"); es disposa que es podrà forçar a aquell litigant que faciliti a l'altre còpia dels documents en qüestió, però tot serà a criteri del jutge davant del que es tramita la causa.

D'altra banda, els textos de Miravet i de la Torre de l'Espanyol segueixen referint-se al document com a element provatori suficient almenys pel cas de reclamació de deutes si és públic: els caps. 44 i XXXIX respectius disposen que si "algun deutor" és obligat a diversos creditors "ab cartes publiques" i tots ells reclamen davant la Cort seràn pagats amb càrrec als béns del demandat i per ordre segons el moment de la reclamació i en funció del "millor" dret que ostentin i acreditin per les cartes o altres proves "convinens".

En tot cas s'afegeix que per a evitar perjudicis, la Cort "deu fer crida publicament" per si hi ha algú que tingui millor dret sobre el deutor i els seus béns, donant un termini de 10 dies perquè comparegui i ho justifiqui;

ja aquell que no comparegui segons la crida feta, no podrà presentar cap demanda, si no és que juri que "no sabie aquella crida o que no ere en loch que dins aquell temps".

I els caps. 75 i LXX es refereixen a aquell veí que ha fet algun contracte "ab algun estranger, per lo qual l'estranger sie en alguna cosa obligat a l'habitant del loch"; en aquest cas, si el deutor tinguès béns al lloc o al seu terme, i no ha pagat al creditor "o no li complex ço que li a promes", aquells béns seràn embargats fins que es dongui compliment al deute u obligació establerta (474).

3.4 El jurament:

També el jurament té caràcter provatori segons els nostres textos, però certament en casos excepcionals; ja n'hem vist dos:

- El de la mare que demanda al pare del seu fill (no estàn casats) perquè assumeixi el seu nodriment, en qual cas a més d'acreditar ser de bona fama devia també jurar que no havia tingut relacions carnals amb altres homes diferents d'aquells almenys en el temps en el que va quedar embarassada (caps. 113 de Miravet i CVIII de la Torre de l'Espanyol).

- El cas del creditor que és persona de bona fama i que únicament amb el seu jurament i un testimoni digne pot acreditar que un deute no li ha estat pagat si és per import menor a 100 sous o 20 sous (caps. LXI d'Horta i els 104 de Miravet i XCIX de la Torre de l'Espanyol respectivament).

També es preveia tal supòsit a les Cartes de Benissanet i Miravet, si el demandant aportava un testimoni i el seu jurament en reclamacions per quantia inferior a 50 rals (caps. 98 i 104).

Però es recullen altres casos als codis d'Horta, de Miravet i la Torre de l'Espanyol en relació amb la reclamació de deutes:

- A Horta el seu cap. L disposa que si en un plet el demandat nega les intencions del demandant i s'hi oposa jurant en contra, l'actor tindrà 3 dies per a provar allò que demana; ja si no ho fa, el demandat serà absolt.

- A Miravet i la Torre de l'Espanyol:

- Els caps. 98 i XCIII disposen que si un creditor demana un deute "e mostrara publica carta de ço que aura encreegut" es traslladarà al demandat perquè contesti; i suposant que el deutor no vol o no pot acreditar que ha pagat el deute que se li reclama ni amb documents ni per testimonis, aleshores si el creditor jura que efectivament el deute no li ha estat pagat, se li reconeixerà el seu dret i es procedirà contra el demandat.

- I els caps. 99 i XCIV respectius ja estableixen que si malgrat tot el demandant no vol fer el "sagrament" indicat, no se li pagarà el deute.

D'altra banda tots els textos disposen que no s'exigirà el jurament de calúmpnia, que deuria formular l'actor assegurant que no actua amb mala fe:

- A Horta és el seu cap. LVIII: "Item, quod in causis non juretur de calumpnia, nisi in casibus supra dictis".

- A Miravet i a la Torre de l'Espanyol els seus caps. 97 i XCII disposen: "No jure hom aci de calumpnia" (475).

4) Els drets de defensa i representació judicials:

Talment els vassalls tenen dret a defensar-se en tota reclamació o denuncia judicial, i poden fer-ho personalment o bé cercar un advocat que els defensi i també un procurador que els pugui representar.

Pel que fa al defensor, conegut ja com advocat o també "rahonador", res s'indica en els codis que coneixem, però entenem que es tracta de persona lletrada, d'un jurista professional; tanmateix, quant al procurador pot ser-ho qualsevol persona normalment un veí del lloc.

En tot cas els codis d'Horta, Miravet i la Torre de l'Espanyol, així com les Cartes de Benissanet, Ascó i Miravet s'hi refereixen en alguns dels seus capítols:

4.1 Els advocats:

El cap. LII del codi d'Horta disposa que el comanador o el batlle hauran de tenir "advocatum" al servei dels veïns i que serà "de salario competenti". Sembla doncs que es tracta d'un servei senyorial a disposició dels vassalls.

Per la seva part els codis de Miravet i Torre de l'Espanyol, en llurs caps. 79 i LXXIV reconeixen el dret de tot veí a "demanar o defendre per altri", amb exclusió dels cavallers i clergues sens dubte que pel fet de ser immunes a la jurisdicció senyorial; però van més enllà i disposen:

- Que si es nomena un defensor, el litigant haurà de donar "bona fermança" de manera que "asegur en poder de la Cort que qualque cosa per aquell enantat sera aquell per qui demanara o defensara ho seguira e u tindra per ferm".

- I que si després el pledejant no compleix amb allò que ha assegurat, estarà obligat a "satisfere e de restituyr a la dita part tots los dans e les messions e'ls destrichs al doble encontinent que li aura feyt".

sostenir en aquell pleyt a conexença e estimacio del batlle e dels jurats e dels prohomens del loch".

Després els caps. 80 i LXXV respectius disposen que el nomenament o designació de l'advocat s'haurà de fer davant la Cort.

Diguem però que aquests codis no distingeixen quan al servei de l'advocat entre les causes civils i penals. En canvi, les Cartes de Benissanet i Miravet solament al·ludeixen als drets de defensa en plets civils. Així els seus caps. 93 i 99 respectius assenyalen que tothom pot ser defensat per altre encara que no li hagi atorgat poder (notarial o per nomenament davant la Cort); però aleshores s'obliga al defensor a dipositar fiances suficients en garantia de què el seu representat acceptarà la resolució del plet, sigui quina sigui. I ja pel cas que el litigant no accepti la sentència que es dicti, el seu defensor deurà fer-se càrrec dels danys i perjudicis causats a l'altra part, més les despeses i els possibles interessos produïts, tot a avaluar pel batlle o el governador senyorial segons que conegués de la causa.

Advertim que en aquests casos tampoc es concreta si el defensor ha de ser pròpiament un advocat; sembla que hom pot encomanar la tasca a qualsevol persona. D'altra banda, segons aquests darrers textos és el mateix defensor judicial el que ha de dipositar fiança, i no el litigant representat com ocorria en el codi de la Batllia.

Encara aquells codis de Miravet i Torre de l'Espanyol es refereixen als advocats en dos supòsits més:

- Els caps. 84 i LXXIX respectius, quan disposen que el termini inicialment fixat per a contestar a la demanda o denuncia i que és de 3 dies, pot allargar-se fins a 10 "per aver o per cerquar advocat o rahonador".

- Els caps. 90 i LXXXV estableixen que la tramitació del procés també es pot ajornar "si l'advocat es malalt o si defallent per feyt de Comu o de senyor", però fins un màxim de 30 dies; les causes serien doncs la malaltia de l'advocat, però també es preveuen els casos que l'advocat hagi d'atendre qüestions del Comú o Universitat o del senyor. En qualsevol cas, transcorregut aquell termini, el procés ha de seguir el seu curs, i s'assenyala que l'altra part compta amb molts advocats n'haurà de deixar un per l'altra part i serà la Cort la que s'encarregarà de nomenar-se'l. S'afegeix que aquesta norma se seguirà igualment "si pleyt sera ab estrany".

I finalment, solament la Carta d'Ascó s'ocupa de la provisió d'advocats per litigants pobres; així disposa que la Vila ja no se n'haurà de fer càrrec de facilitar-lo i assumir les seves despeses, sinó que a partir d'aleshores ho assumeix la Senyoria sempre i quan es tracti d'un litigi entre particulars i no afecti als interessos de la Vila ni als seus privilegis (cap. 34) (476).

4.2 Els procuradors:

És a Miravet on per primera vegada s'inclou la referència al procurador com a representant dels litigants; després els mateixos preceptes es recullen al text de la Torre de l'Espanyol, i de manera similar a les Cartes de Benissanet i Miravet.

Així els caps. 80 i LXXV respectivament disposen que si algú vol designar procurador "apud acta" ha d'acudir davant la Cort per a fer la designació. Aquells preceptes no distingeixen entre causes civils ni criminals, com tampoc ho feien els altres capítols relatius als advocats.

Diguem també que els caps. LXXIII d'Horta i els 120 de Miravet i CXV de la Torre de l'Espanyol declaren que si el demandat o denunciat reconeix els fets davant del seu procurador encara que sigui extrajudicialment, haurà de ser tingut per confès.

Després les Cartes de Benissanet i Miravet també recullen la mateixa norma però amb referència a causes civils; així s'estableix en els caps. 92 i 98 respectius, i s'exigeix però un nomenament per "poder con auto publico si ya no fuesse procurador apud acta". Encara en aquest darrer cas s'explica que tal designació consisteix en un acte d'apoderament fet davant l'escrivà de la Cort on se segueix el plet.

Per últim, citem de nou el cap. 34 de la Carta d'Ascó, segons el qual el comanador assumeix els honoraris de procurador per a litigants pobres, sempre que es tracti de plets particulars i que no afectin els interessos ni els privilegis de la Vila (477).

5) Les garanties processals (478):

Podem veure 3 tipus de garanties processals que recullen els codis d'Horta, Miravet i la Torre de l'Espanyol, alguns privilegis de la Baronia d'Entença i les Cartes de Benissanet i Miravet; tots ells són obligatoris i alternatius: la fermança, la presó i l'embargament de béns, que es configuren com a comuns al procés penal i al civil.

5.1 La fermança judicial:

El deure de dipositar o donar fermança o fiança personal o real apareix als textos de la nostra zona tant pel que fa a qüestions penals com de dret privat per reclamació de deutes i altres qüestions.

1r.- A Horta:

En el cas d'Horta es preveu el lliurament de fermances o penyores en relació solament als plets civils: